

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
TEOLOŠKA FAKULTETA**

Mira Jakupaj

INTEGRACIJA MUSLIMANOV V SLOVENIJI

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2015

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
UNIVERZITETNI DVOPREDMETNI PROGRAM SOCIOLOGIJA
KULTURE
TEOLOŠKA FAKULTETA
UNIVERZITETNI DVOPREDMETNI PROGRAM TEOLOGIJA

Mira Jakupaj

INTEGRACIJA MUSLIMANOV V SLOVENIJI

DIPLOMSKO DELO

Mentor: doc. dr. Anja Zalta

Mentor: doc. dr. Mari Jože Osredkar

Ljubljana, 2015

ZAHVALA

Bogu hvala.

Najlepša hvala mentorjema za vse predloge, smernice in konstruktivne kritike. Za vso pomoč pri nastajanju diplomskega dela gre velika zahvala tudi Eli Porić iz Islamske skupnosti v Republiki Sloveniji in Alimu Hasanagiću iz Društva za promocijo islamske kulture v Sloveniji.

Hvaležna sem staršema za potrpežljivost in sestri Evi, ki je z veseljem nudila varstvo mojemu sinčku Tanu, da sem lahko mirnega srca pisala in napisala diplomsko delo. Za konec pa še hvala mojima prijateljicama, Moniki za moralno podporo in nasvete ter »kofetkarici« Dijani, ki je vsakič, ko sem potrebovala počitek od pisanja in spodbudo, spila z mano skodelico kave.

Iskrena hvala vsem omenjenim.

SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC IN OKRAJŠAV

EU – Evropska unija

IKC – Islamski kulturni center

IS – Islamska skupnost v Republiki Sloveniji

PSIP – Percepcija slovenske integracijske politike

RS – Republika Slovenije

KAZALO

PREDGOVOR	1
UVOD.....	2
1. RAZLIČNI PRISTOPI DO PRISELJENCEV	5
1.1 Asimilacija.....	5
1.2 Segregacija	6
1.3 Multikulturalnost	7
1.4 Integracija	7
1.5 Model integracijske politike	10
2. INTEGRACIJSKA POLITIKA V EVROPSKI UNIJI	13
2.1 Evropska integracijska politika	15
2.2 Integracija in mediji.....	16
2.3 Ozaveščanje državljanov gostiteljske družbe	19
3. MUSLIMANI V SLOVENIJI.....	23
3.1 Zgodovinski razvoj islamskih skupnosti	25
3.1.1 <i>Islamska skupnost v Republiki Sloveniji</i>	<i>25</i>
3.1.2 <i>Slovenska muslimanska skupnost.....</i>	<i>26</i>
3.1.3 <i>Društvo za promocijo islamske kulture v Sloveniji.....</i>	<i>26</i>
3.2 Organizacija.....	27
3.2.1 <i>Islamska skupnost v Republiki Sloveniji</i>	<i>27</i>
3.2.2 <i>Slovenska muslimanska skupnost.....</i>	<i>28</i>
3.2.3 <i>Društvo za promocijo islamske kulture v Sloveniji.....</i>	<i>29</i>
3.3 Dejavnosti.....	29
3.3.1 <i>Islamska skupnost v Republiki Sloveniji</i>	<i>29</i>
3.3.2 <i>Slovenska muslimanska skupnost.....</i>	<i>30</i>
3.3.3 <i>Društvo za promocijo islamske kulture v Sloveniji.....</i>	<i>31</i>
4. INTEGRACIJA MUSLIMANOV V SLOVENIJI	32
4.1 Kaj država naredi v procesu integracije za muslimane	33
4.1.1 <i>Pristop do priseljencev v Republiki Sloveniji.....</i>	<i>33</i>
4.1.2 <i>Izobraževanje o drugih in drugačnih skupnosti v osnovnih in srednjih šolah.....</i>	<i>35</i>
4.1.3 <i>Muslimani v slovenskih medijih</i>	<i>38</i>

4.1.4	<i>Prevod Korana v slovenski jezik</i>	41
4.2	Kaj muslimani naredijo v procesu integracije	44
4.2.1	<i>Izgradnja islamskega kulturnega centra v Ljubljani</i>	46
4.2.2	<i>Arhitektura džamije</i>	49
4.3	Intervjuji	52
4.4	Analiza intervjujev	64
	SKLEP	70
	POVZETEK	73
	ABSTRACT	74
	SEZNAM REFERENC	75

PREDGOVOR

Tekom študija, še posebej na teološki smeri, smo ogromno poslušali o veri islam in njenih pripadnikih muslimanih in vedno bolj, ko smo obravnavali omenjeno temo, vedno bolj mi je bila zanimiva in je pritegnila mojo pozornost, ko je bilo potrebno izbrati naslov diplomskega dela. Ko sem imela že kar nekaj znanja o islamu je bilo vprašanje, ki se mi je vedno znova postavljalo, kako muslimani v Sloveniji, ki je del krščanske Evrope, lahko živijo svojo vero. In to še brez primerne verskega objekta, ki je izjemno pomemben pri prakticiranju bogoslužja. To vprašanje me je privedlo do raziskovanja integracije muslimanov pri nas in moje raziskovalno vprašanje je postalo, kako uspešno se danes muslimani integrirajo v slovenskem okolju. Cilj diplomskega dela je ugotoviti, koliko država doprinese v integracijskem procesu in koliko muslimani sami, glede na to, da gre pri integraciji za združevanje oziroma dvosmeren proces. Pri iskanju literature ni bilo nobenih težav, saj je že kar nekaj napisanega o tej temi, pri empiričnem delu diplomskega dela pa sem se poslužila metode intervjuja, ki sem ga opravila z go. Elo Porić, pripadnico Islamske skupnosti v Republiki Sloveniji in g. Alimom Hasanagićem, ustanoviteljem Društva za promocijo islamske kulture v Sloveniji, ki sta se prijazno odzvala moji prošnji za njuno pomoč.

UVOD

Diplomsko delo je sestavljeno iz štirih poglavij, kjer so prva tri teoretične narave in napisana z metodo analize knjig, ki so dostopne za javno uporabo in analizo internetnih člankov. Četrto poglavje ima poleg teoretičnega dela še empirični del, kjer smo z metodo intervjuja pridobili odgovore na vprašanja, ki so nas zanimala v skladu z naslovom diplomskega dela.

V prvem poglavju sprva spoznamo štiri različne pristope do priseljencev, to so asimilacija, segregacija, multikulturalnost in integracija. V drugem delu prvega poglavja se natančneje posvetimo procesu integracije in opišemo še kulturno razsežnost integracijskega procesa in model integracijske politike. Primarni vir so znanstveni članki raziskovalke na Inštitutu za narodnostna vprašanja dr. Romane Bešter, ki proučuje integracijske politike ter procese integracije priseljencev.

V drugem poglavju se bomo posvetili integracijski politiki v Evropski uniji. Poglavje se začne z opisom *Priročnika o integraciji za oblikovalce politik in strokovne delavce*, ki je primarni vir v tem poglavju. Nato sledi prikaz vplivnosti medijev in njihova vloga v procesu integracije ter ozaveščanje državljanov gostiteljske družbe.

Namen tretjega poglavja je, da spoznamo kdo muslimani v Sloveniji sploh so, zato na začetku predstavimo tri islamske skupnosti v Sloveniji, to so Islamska skupnost v Republiki Sloveniji, Slovenska muslimanska skupnost in Društvo za promocijo islamske kulture v Sloveniji. Predstavimo njihov zgodovinski razvoj, organizacijo in dejavnosti. Uporabljeni so različni viri, tako knjige kot internetni članki oziroma spletne strani skupnosti.

V zadnjem poglavju dejansko oziroma konkretno spregovorimo o sami integraciji muslimanov v Sloveniji. Poglavje je razdeljeno na tri dele, kjer v prvem opišemo kakšna je vloga države v integracijskem procesu, nato kaj muslimani sami prispevajo pri lastni integraciji, in za konec poglavja sledi še primerjava in analiza intervjujev. V prvem delu poglavja opišemo pristop do priseljencev v Republiki Sloveniji in Resolucijo o imigrantski politiki v RS ter pogledamo še kakšno je izobraževanje o drugih in drugačnih skupnosti v osnovnih in srednjih šolah. O tem bomo spregovorili, ker gre za pomemben dejavnik, ki krepi interakcijo med slovensko družbo in islamsko skupnostjo. Prvi del poglavja bomo zaključili s predstavitvijo muslimanov v slovenskih

medijih in prevodom Korana iz izvirnika v slovenščino. V drugem delu bomo opisali kaj muslimani prispevajo v integracijskem procesu in nekaj besed namenili gradnji Islamskega kulturnega centra. Za konec sledi empirični del diplomskega dela, kjer sta podana oba intervjuja iz katerih razberemo odgovore Ele Porić in Alima Hasanagića, tako da dobimo že neko primerjavo med skupnostjo in društvom, a sledi še natančna analiza intervjujev. V tem poglavju so viri prav tako prepleteni, gre za analizo knjig ter strokovnih in internetnih člankov.

Empirični del diplomskega dela je, kot že omenjeno, v četrtem poglavju, ki nosi naslov Integracija muslimanov v Sloveniji. V stik z intervjuvanci smo stopili tako, da smo jim najprej poslali elektronsko pošto z dispozicijo, da so dobili približno sliko o čem vse bo tekla beseda in kakšna vprašanja bodo postavljena. Elektronsko sporočilo je bilo poslano Eli Porić (pripadnica skupnosti) iz Islamske skupnosti v Republiki Sloveniji, Alimu Hasanagiću (ustanovitelj društva) iz Društva za promocijo islamske kulture v Sloveniji ter Edinu Kumalič (tajnik skupnosti) iz Slovenske muslimanske skupnosti. K sodelovanju so bili povabljeni predstavniki vseh treh muslimanskih skupnosti. Sprva so vsi trije pozitivno odgovorili, da so pripravljeni pomagati pri nastajanju diplomskega dela s pomočjo njihovih odgovorov in kljub temu, da so bili pripravljeni sodelovati tudi člani iz Slovenske muslimanske skupnosti, so si potem tekom dogovarjanj premislili in je bil intervju narejen le z Elo Porić in Alimom Hasanagovićem, kot predstavnikoma skupnosti. Z intervjujema smo želeli izvedeti, kako uspešno lahko muslimani živijo svojo vero islam v slovenskem okolju in raziskati, na katerih področjih muslimanskega verskega življenja je zaradi slovenskega socio - kulturnega okolja verska praksa odstopajoča, zato smo raziskovali izvajanje muslimanske prakse (halal/haram prehrana, molitev, zakrivanje z ruto, obrezovanje,...) v javnih ustanovah (vrtci, šole, bolnice, delovna mesta,...), pokritost muslimanskih tem v javnih občilih, način praznovanja muslimanskih praznikov, zadnja tri vprašanja pa so postavljena tako, da sta sogovornika dobila možnost, da prosto spregovorita o tem kje doživljajo težave pri integraciji, na katerih področjih imajo težave z državo in kje oziroma kakšne rešitve sami vidijo. Z analizo njunih odgovorov, vidimo kako se integrira ena skupnost in kako druga, kje imajo eni težave in kje drugi oziroma s čim so zadovoljni ali nezadovoljni v IS in v društvu. Kajti kot je zapisal Drago Karl Ocvirk v spremni besedi Jakominove knjige, *Islam in mi*, je ključno vprašanje današnjih

muslimanov v Evropi in Sloveniji, kako se vključevati v versko, civilizacijsko in zgodovinsko drugačno družbo (Jakomin 2003, 11).

1. RAZLIČNI PRISTOPI DO PRISELJENCEV

Ljudje se že od nekdaj priseljujejo v države, ki jim omogočajo boljše življenje. Vzroki priseljevanja so različni od vojnega stanja v domovini, ko migranti iščejo zavetje pred preganjanjem, do gospodarskih in ekonomskih razlogov, ker ljudje želijo boljše in lepše življenje zase in za svojo družino. Ko pridejo priseljenci v gostiteljsko državo, leta lahko pristopi do njih na več različnih načinov in v nadaljevanju bomo opisali štiri različne pristope do priseljencev. To so model asimilacije, segregacije, multikulturalnosti in integracije. Pri razlagi prvih treh modelov se bomo pogosto opirali na izvirni znanstveni članek, katerega avtorica je Romana Bešter, z naslovom *Model integracijske politike v odnosu do drugih modelov imigrantskih politik*. V nadaljevanju bomo poleg širše predstavitve pojma integracija, kjer bomo natančno opisali še kulturno razsežnost integracijskega procesa, ki je za nas zelo pomembna, saj zajema vidik religioznosti, poglavje zaključili z opisom modela integracijske politike.

1.1 Asimilacija

Prvi pristop do priseljencev, ki si ga bomo ogledali je asimilacijski pristop ali prilagoditev. Ta od priseljencev pričakuje, da bodo opustili svojo kulturo in prevzeli navade države gostiteljice. Bešter (2007b) razlaga, da pri asimilaciji priznavanje kulturne in verske raznolikosti v javni sferi ni dopustno, zato naj bi se migranti zlili z družbo in popolnoma prevzeli njene vrednote. Model asimilacije pomeni prevzemanje jezika, običajev, religije, vedenja ali celo temeljnih življenjskih interesov ter spremembo občutka pripadnosti. Asimilacija je več kot prevzemanje kulture, je, kot že rečeno, »zlitje« z družbo, kjer bodo priseljenci postopno postali enakopravni državljani zaradi popolne prilagoditve in se od domačinov ne bodo več razlikovali (Bešter 2007b). Tu gre za enosmerni proces prilagajanja. Vloga države je, da zagotavlja ugodne pogoje za čim hitrejšo individualno prilagoditev in prevzem večinske kulture in vrednot. Države, ki so prakticirale asimilacijski model, so ga opustile, ker se priseljenci v praksi niso asimilirali kot posamezniki, ampak so si organizirali različna združenja (družbena, kulturna, politična, verska) in ohranili svoj materni jezik (Bešter 2007b).

Francija je danes še najbližje modelu asimilacije in je hkrati s približno šestimi milijoni muslimanov evropska država z najštevilčnejšim muslimanskim prebivalstvom. Precejšnje število Francozov islama ne obravnava kot kompatibilnega z zahodnim stilom življenja in kar 68 % jih misli, da muslimani niso dobro integrirani v družbo (Društvo za promocijo islamske kulture v Sloveniji 2007a).

1.2 Segregacija

Nadaljevali bomo z opisom naslednjega pristopa, to je segregacija ali ločevanje. Romana Bešter (2007b) razloži, da gre za zapostavljanje določene rase ali določenega družbenega sloja na vseh področjih javnega življenja. V nadaljevanju piše, da je model segregacije ali model gostujočih delavcev začasen pojav, ki naj bi pomagal zapolniti trenutne potrebe po delovni sili ali pa preprosto zaradi premajhne natalitete. Ko bi te potrebe izginile, naj bi se imigranti (gostujoči delavci) vrnil nazaj v svojo domovino. Pri segregaciji gre le za začasno vključitev priseljencev v okolje, zato se od njih ne pričakuje prilagoditve kulturi sprejemne družbe, prav tako pa ne predvideva velikega prilagajanja same sprejemne družbe. Država sicer dopušča različnost priseljenih ljudi in se zaveda, da so tujci, ki jih potrebujejo, vendar jih ne vzamejo za svoje. Ostanjejo tujci in zato se tak pristop običajno uporablja pri začasnih imigrantih. Priseljencem so, izhajajoč iz pričakovanja, da se bodo po določenem času vrnil nazaj v izvirne države, zagotovljene zgolj omejene socialne pravice, izključeni pa so iz večine drugih področij družbenega življenja sprejemne družbe (Bešter 2007b).

Tipičen primer segregacije je Nemčija. Ahmed Pašić v svojem magistrskem delu *Islam in moderni Zahod* pravi, da je muslimanom iz držav bivše Jugoslavije, Turčije in nekaterih arabskih držav postala Nemčija po drugi svetovni vojni zelo zanimiva iz ekonomskega vidika, Nemci pa so potrebovali tako denarno pomoč kot delavce. Muslimani so sprva prišli kot gostujoči delavci, a so nato ostali za stalno (Pašić 2005, 92). Ker te stalnosti niso pričakovali ne muslimanski priseljenci in ne nemška vlada, se zakonsko na to niso pripravili, da bi življenje priseljencev uredili in jim njihovo bivanje olajšali (95).

1.3 Multikulturalnost

Predno se posvetimo integracijskemu pristopu, ki je za nas najpomembnejši, na kratko predstavimo še model multikulturalnosti oziroma večplastnosti, ki zagovarja enakopravnost med priseljenci in prebivalci sprejemne družbe. Priseljencem zagotavlja enake pravice in možnosti, kot jih imajo državljani, in od njih ne zahtevajo, da se odpovejo svojim kulturnim značilnostim, maternemu jeziku, verski pripadnosti. Multikulturalnost je mogoča tam, kjer ostajajo neke skupne temeljne vrednote med priseljenci in državo. Če se sprejemna družba prilagodi imigrantom do mere, ki jo zahteva omenjeni niz vrednot, je rezultat take politike položaj, v katerem imajo različne etnične skupine enake pravice in enakopraven položaj, vendar pa ostajajo v precejšnji meri ločene ena od druge. Torej model multikulturalnosti poudarja vrednost različnih kultur ter zagovarja in spodbuja ohranjanje njihovih posebnosti, želi spoštovanje določenih skupnih temeljnih norm, ki urejajo življenje družbe, ter strpnost do drugačnih. Primer multikulturalnosti je Velika Britanija (Bešter 2007b).

Spet se bomo oprli na Pašića, ki pravi, da je junija 2005 britanski parlament sprejel zakon proti verskemu sovražstvu, kjer lahko dobi oseba zaporno kazen v višini sedmih let zaradi žaljenja na podlagi vere. To so dosegle muslimanske organizacije in društva s pomočjo lobijev. Danes veliko muslimanov v Veliki Britaniji dela v lastnih podjetjih in lahko v miru opravljajo svoje verske obrede. Bangladeške restavracije so zelo priljubljene in nekaj zasebnikov je izjemno uspešnih, kot na primer Mohammad Al-Fayed, lastnik svetovno znane trgovine Harrods v Londonu. Med muslimani v Veliki Britaniji je veliko uspešnih športnikov, prisotni so v različnih poklicih, na primer kot policisti, ter dejavni na kulturnem in na znanstvenem področju (Pašić 2005, 65–66).

1.4 Integracija

Za primerjavo z integracijskim modelom smo na kratko razložili zgoraj opisane modele pristopa do migrantov, sedaj pa sledi daljša razlaga integracijskega pristopa, ki ga moramo poznati, če želimo v nadaljevanju govoriti o integraciji muslimanov pri nas.

Leta 1952 je Ekonomski in socialni svet Organizacije združenih narodov podal definicijo integracije, ki jo še vedno največkrat opredeljuje v duhu te definicije.

Integracija je postopen proces, v katerem novi naseljenci postanejo aktivni udeleženci v ekonomskih, socialnih, civilnih, kulturnih in duhovnih zadevah nove domovine. Gre za dinamičen proces, v katerem se vrednote oplajajo z medsebojnim spoznavanjem, prilagajanjem in razumevanjem. V tem procesu najdejo tako priseljenci kot domačini priložnost za svoj lasten poseben prispevek.

Integracija ali združevanje je torej dvosmeren proces pri katerem je potrebno obojestransko prilagajanje tako večinske družbe kot priseljencev, »omenjeni dve skupini pa ne le sprejemata skupno kulturo, temveč obe k njej tudi prispevata« (Bešter 2007b). V državi sprejemnici je vsem zagotovljena enaka možnost ohranjanja in izražanja njegove lastne vere, kulture in etnične pripadnosti (Bešter 2007b).

Ko se priseljenci priselijo v novo okolje, se takoj prične proces integracije, ki lahko traja več let, desetletij ali celo generacij. V prvi fazi integracije je pomembno, da si priseljenci najdejo stanovanje, delo, da se začnejo učiti jezik sprejemne družbe in da spoznajo temeljne principe delovanja družbe, kamor so se naselili. Tej fazi bi lahko rekli aklimatizacija in adaptacija, to je temelj, na katerem priseljenci postopoma gradijo tesnejše in kompleksnejše vezi z večinsko družbo. Zadnja faza integracije bi pomenila, da so priseljenci postali enakopravni soudeleženci na vseh področjih družbenega življenja. Vmes so še številne faze, v katerih lahko integracijski proces na določenem področju uspešno napreduje, medtem ko na drugih lahko zaostaja. Na integracijo in njen končni rezultat vplivajo številni dejavniki, od osebnostnih lastnosti posameznikov do značilnosti posameznih priseljskih in »avtohtonih« skupin, pomembno vlogo imajo tudi različne imigrantske politike oziroma pristopi ter nacionalni in mednarodni kontekst, iz katerega izhajajo in v okviru katerega se izvajajo te politike (Bešter 2007a, 112).

Ker izraz integracija pokriva več različnih področij, lahko govorimo o različnih dimenzijah integracije. To so pravna, poselitvena in bivanjska socialno ekonomska, integracija na področju izobraževanja, politična, družbena, identifikacijska ter kulturna (Bešter 2007a, 109–112). Slednjo bomo opisali podrobneje, saj je pomembna za našo temo, zajema namreč zelo heterogeno področje od vrednot, jezika, vere in vse do vsakdanjih življenjskih praks in popularne kulture (110).

Kulturna razsežnost integracijskega procesa

Priseljenci se v novi državi pri vključevanju v družbeno strukturo soočajo z drugačno kulturo oziroma kulturnimi posebnostmi, to so drugačen način komuniciranja, jezik, drugačne norme in vrednote, nenapisana pravila obnašanja ter drugačna hitrost in način življenja. Pogoj za uspešno vključitev in participacijo priseljencev v družbi je zato delno prilagoditev in sprememba njihovega izvornega kulturnega koda. Sama prisotnost priseljske populacije ni kulturno in religiozno nevtralna, saj s seboj med drugim prinesejo svojo tradicijo, zgodovino, vsakdanje prakse, vrednote, moralni sistem, simbole in v nekaterih primerih tudi drugačno veroizpoved (Medvešek 2007, 335).

Cilj kulturne integracije je kulturni pluralizem. Ko govorimo o integraciji na kulturnem področju, bi jo lahko opisali kot proces kulturne adaptacije po definiciji Petra Klinarja, ki pravi, da posameznik ohranja in razvija svojo primarno kulturo, ko se dve kulturi srečata oziroma prideta v stik ena z drugo, in hkrati črpa tudi elemente nove kulture. Prilagajanje v svojem bistvu pomeni ohranjanje izvorne kulture in sprejemanje nove, gre za proces medsebojnega prilagajanja. Ko govorimo o adaptaciji v kontekstu kulturnega pluralizma, je adaptacija mišljena kot medsebojno prilagajanje pripadnikov etničnih skupin in predstavlja prostovoljno prevzemanje skupnega in novega ter hkrati ohranjanje lastnih posebnosti (Klinar 1986, 324). Kulturno integracijo lahko razumemo tudi kot proces, kjer priseljenci pridobijo določene posebne kulturne ali verske pravice, ki jim omogočajo ohranjanje svoje kulture in življenje v skladu s svojimi verskimi prepričanji (Bešter 2007a, 111).

Verska integracija je pomemben del kulturne razsežnosti integracijskega procesa, religija ima lahko pozitiven pomen v integracijskem procesu, ker omogoča možnost dialoga med večinsko in priseljsko versko skupnostjo. Vzpostavljanje ekumenskega dialoga domačinske cerkve, večinske verske skupnosti, s priseljskimi verskimi skupnostmi hkrati omogoča tudi medreligijski dialog in da mu država sprejemnica zagotovi ustrezno podporo, mora urediti pravni status priseljskih verskih skupnosti ter vzpostaviti dialog med državnimi in cerkvenimi predstavniki. S tem država veliko pripomore k preprečevanju možnih konfliktov med skupnostmi (Medvešek 2007, 360). Kako v Sloveniji ustava in zakon urejata človekovo pravico do svobode veroizpovedi, si bomo pogledali v četrtem poglavju pod točko, kjer bomo opisovali kaj država naredi za muslimane pri procesu integracije.

1.5 Model integracijske politike

Države z imigrantskimi politikami urejajo odnose med večinsko družbo in priseljenci ter postavljajo okvire za vključevanje priseljencev v novo družbeno okolje in usmerjajo prilagajanje večinske družbe. Ne glede na to, kakšen pristop do vključevanja priseljencev v novo družbo se izkazuje skozi politike posameznih držav, omenjene politike, ki urejajo omenjeno vključevanje, imenujemo imigrantske politike. Krovni pojem, imigrantske politike, vključuje asimilacijske politike, politike segregacije in različne politike kulturnega pluralizma. Glede na razlike med imigrantskimi politikami lahko govorimo o različnih tipih, oblikah ali modelih imigrantskih politik, ki smo jih že opisali, to so; model asimilacije, segregacije, multikulturalizma in integracije (Bešter 2007a, 113). V nadaljevanju bo predstavljena integracijska politika.

Integracijski model imigrantske politike je proces obojestranskega prilagajanja priseljencev in sprejemne družbe, kjer oboji ne le sprejemajo skupno kulturo, temveč k njej tudi prispevajo. Poudarek je na kulturni raznolikosti družbe kot celote in večplastnosti kulturnih identitet posameznikov, ki sestavljajo družbo in posamezne etnične skupine. Medkulturni pristop razvija dialog in interakcije med različnimi kulturnimi skupinami, medsebojno spoznavanje in sodelovanje (115). Integracijska politika želi omogočiti, usmeriti in krepiti enakopravno in celostno vključevanje dolgotrajnih priseljencev in njihovih potomcev v vse sfere družbenega, ekonomskega in političnega življenja sprejemne družbe in hkrati spoštovati njihove pravice do ohranjanja, izražanja in razvijanja njihove lastne kulturne, etnične, verske ali druge identitete. Končni rezultat takšne politike bi bila družba, ki priznava in dopušča obstoj kulturnega/etničnega pluralizma, ki izhaja iz večplastnosti in dinamične narave kulturnih identifikacij in v kateri imajo vsi njeni člani enakopravnost ne glede na njihovo kulturno/etnično pripadnost (116). Integracijska politika v širšem smislu pomeni vse politike ter ukrepe, ki neposredno ali posredno pripomorejo k integraciji priseljencev.

Tu so mišljene splošne (izobraževalna, socialna, zdravstvena, politika zaposlovanja, politika državljanstva itd) politike, ki skrbijo za integracijo celotnega prebivalstva v povezano skupnost. Z vidika integracije priseljencev je pomembno, da so njihovi interesi v teh politikah enakopravno zastopani. V ožjem smislu integracijska politika zajema tiste politike, ukrepe, programe, ki se specifično ukvarjajo z integracijo

priseljencev in njihov cilj je pospešeno ustvarjanje pogojev za enakopravno participacijo priseljencev v družbi. To so posebni uvodni tečaji za učenje jezika večinske družbe in spoznavanje temeljev njene ureditve, posebni programi zaposlovanja za priseljence in politika izobraževanja priseljenjskih otrok. Splošne politike so dolgoročno ključnega pomena za uspešno integracijo priseljencev, zato je potrebno razmišljati o vključitvi njihovih potreb in interesov v oblikovanje in izvajanje teh politik. Na kratki rok je potrebno uvesti posebne politike in programe, ki se osredotočajo posebej na potrebe in interese priseljencev, če želimo čim hitrejšo izenačitev izhodiščnih pogojev med domačim prebivalstvom in priseljenci (116).

Integracijska politika mora temeljiti na kombinaciji individualnega in skupinskega pristopa, kjer je pri individualnem pristopu poudarek na integraciji priseljencev kot posameznikov. Pomembni so protidiskriminacijski predpisi in politike, ki jih dopolnjujejo različni programi (kot na primer jezikovni tečaji) za pomoč priseljencem pri izboljšanju njihovega izhodiščnega položaja v pridobitvi delovnega mesta in podobno. Politike, temelječe na individualnem pristopu, po navadi spodbujajo naturalizacijo¹ priseljencev brez strožjih pogojev za pridobitev državljanstva, ki pomeni, da so priseljenci kot posamezniki dosegli formalno enakopravnost z drugimi državljani. A težava pri individualnem pristopu nastopi, ker formalna enakopravnost še zdaleč ne pomeni tudi dejanske enakopravnosti, saj se v praksi priseljenci še vedno soočajo z diskriminacijo (Entzinger 2000). Z vidika integracije se problematičnost individualnega pristopa najbolj kaže na kulturnem področju (individualni pristop pogostokrat privede do asimilacije priseljencev in njihovih potomcev) in na področju političnega udejstvovanja (v procesih političnega odločanja se glasovi, potrebe in želje priseljencev kot pripadnikov manjšinskih skupin izgubijo oziroma so preglasovani s strani večine) (Entzinger 2000).

Takšnim težavam, ki niso v skladu s cilji in nameni integracijske politike, se izognemo tako, da upoštevamo tudi skupinski pristop, ki dovoljuje izražanje različnih kultur v zasebnem in javnem življenju ter pozornost posveča tudi zagotavljanju skupinskih specifičnih pravic (pravica do učenja maternega jezika v šoli, pravica do ustanavljanja društev, pravica do delovanja kulturnih združenj in kulturnih dejavnosti imigrantskih skupin, ki naj bi se delno financirale tudi iz javnih sredstev, pravica do

¹ Naturalizacija je proces dodeljevanja državljanstva tujcu.

izvajanja verskih obredov itd) (Entzinger 2000 in Vertovec 1997). Skupinski pristop, v procesu političnega odločanja potrebuje posebne instrumente, na primer posvetovalna telesa za priseljence, ki zagotavljajo, da interesi priseljencev pridejo do oblasti (Entzinger 2000). Integracijska politika bi morala temeljiti na individualnem pristopu, tako da bi zagotavljala skupinsko specifične pravice na področjih, ki so pomembna za zagotavljanje dejanske enakopravnosti manjšinskih skupin v družbi in za ohranjanje njihovih posebnih kulturnih značilnosti (Bešter 2007a, 117).

2. INTEGRACIJSKA POLITIKA V EVROPSKI UNIJI

Neodvisnost Slovenije je ena od večjih prelomnic v razvoju mednarodnih migracij na slovenskem ozemlju. Njen vstop v Evropsko unijo (v nadaljevanju EU) je drugi mejni dogodek, ki je posredno spremenil migracijsko vlogo naše države. Obe prelomnici imata širše mednarodne vzporednice v evropskem prostoru, še posebno v srednjevzhodni Evropi. Geografska bližina, nekdanja politična povezanost in nadaljevanja ekonomskih razlik med novimi članicami EU in tistimi na njihovem (jugo)vzhodnem obrobju, so dejavniki, zaradi katerih bo v Slovenijo, kot tudi v druge nove države članice, še naprej prihajal večinski delež imigracijskih tokov primarno s tega dela Evrope (Pirc 2007, 450). Že leta 1993 se je začel slovenski proces približevanja k Evropski uniji, ko sta Slovenija in Evropska unija sklenili sporazum o sodelovanju. Tri leta pozneje je Slovenija zaprosila za članstvo v EU in 1. maja 2004 postala članica Evropske unije. S pristopom je pravni red EU postal del slovenske zakonodaje in evropske zadeve notranje zadeve Slovenije in njenih prebivalcev. Poleg marsikatere politike, ki jih je Slovenija prevzela od EU, smo s članstvom med drugim prevzeli tudi model evropske integracijske politike. Ker naj bi danes integracijski proces potekal v vseh državah članicah EU, torej tudi v Sloveniji, moramo najprej pobližje spoznati nekaj dobrih praks in način delovanja evropskih držav na področju procesa integracije. Tako bomo pozneje, ko bomo opisovali integracijo muslimanov v Sloveniji, razumeli, od kod izhaja in zakaj je slovenska integracijska politika takšna, kot je. V tem poglavju bomo zato razložili kontekst in ozadje evropske integracijske politike.

Državni voditelji in vodje vlad so se odločili, da pripravijo priročnik dobrih praks, zato so pred enajstimi leti na zasedanju Evropskega sveta v Solunu pozvali k obsežni razpravi o integraciji, da bi se države članice lahko učile druga od druge. Evropska komisija je v sodelovanju z nacionalnimi kontaktnimi točkami za integracijo, torej s strokovnjaki, ki se redno sestajajo, pripravila priročnike (Niessen in Huddleston 2010, 8) z naslovom *Priročnik o integraciji za oblikovalce politik in strokovne delavce*, prva izdaja leta 2004, druga izdaja leta 2007 in tretja izdaja leta 2010. Evropska komisija se še naprej trudi in ostaja zvesta procesu in cilju, da bi se v razgibanem obdobju, v katerega vstopamo, dobro počutili vsi državljani v raznoliki družbi (9).

Na kratko bomo pogledali vsebino priročnika tretje izdaje, saj bomo iz njega črpali informacije pri predstavitvi evropske integracijske politike. Pomembno je tudi, da vsebino približno poznamo, ker ima priročnik pomembno vlogo pri procesu integracije v evropskih državah, saj države članice EU (med njimi tudi Slovenija) po njem delujejo, pridobivajo smernice in nasvete, ko se soočajo z izzivi in težavami pri integraciji. Priročniki so nastali ravno zaradi tega, da države med seboj sodelujejo in si izmenjujejo izkušnje ter informacije o integraciji z namenom medsebojnega učenja. V njih najdemo tudi številne različne primere in prakse za uspešno integracijo, ki se izvaja v EU in s tem tudi v Sloveniji.

Priročnik o integraciji za oblikovalce politik in strokovne delavce, tretja izdaja leta 2010

Priročnik sta napisala Jan Niessen in Yongmi Schibel, neodvisna svetovalca iz Skupine za migracijsko politiko (»Migration Policy Group – MPG«), v tesnem sodelovanju z nacionalnimi kontaktnimi točkami za integracijo. V imenu Evropske komisije je to storil Generalni direktorat za pravosodje, svobodo in varnost. Priročnik obravnava zelo pomembna področja, to so integracija v sredstvih javnega obveščanja, krepitev in ozaveščanje vloge ter položaja priseljencev, platforme za dialog, pridobitev in uresničitev aktivnega državljanstva in priseljenka mladina, njeno izobraževanje in trg dela. Tretjo izdajo priročnika je sestavilo skoraj 600 predstavnikov civilne družbe in vladnih strokovnjakov. Nastajal je več kot 18 mesecev z izmenjavo izkušenj o teh ključnih temah. V priročniku je podanih veliko število konkretnih primerov (Niessen in Huddleston 2010, 6). Tretjo izdajo so organizirala ministrstva, ki so pristojna za integracijo, in je prav tako produkt tehničnih seminarjev, ki so potekali na Dunaju in v Parizu novembra 2007, v Atenah marca 2008, v Dublinu meseca maja 2008, v Lizboni novembra 2008 in leto pozneje, februarja, v Talinu (8). Sledi opis vsebine priročnika po poglavjih;

Prvo poglavje priročnika predstavi, kako poteka izmenjava informacij in izmenjava dobrih praks na evropski ravni ter ciljno usmerjeno evropsko sodelovanje na področju integracije (Niessen in Huddleston 2010, 14). Drugo poglavje govori, kako je integracija predstavljena v sredstvih javnega obveščanja, o izzivih in priložnostih v medijskem okolju, o razvoju učinkovite medijske strategije ter o ustvarjanju medijev z večjo raznolikostjo (24). V tretjem poglavju je opisano ozaveščanje ter krepitev vloge in

položaja priseljencev. Opisuje, kako z ozaveščanjem ljudje integracijo spoznajo in zato postanejo dovezetnejši zanje ter kako se s krepitvijo vloge in položaja priseljencev povečajo njihove sposobnosti in njihova sredstva in potem lahko bolje delujejo v procesu integracije in sprejemajo bolj ozaveščene odločitve (48). V četrtem poglavju spoznamo platforme za dialog, kot eno od orodij za vodenje pogajanj o integraciji, ter vzpostavljanje in vodenje le-teh. Predstavljene so naloge vodilnih organov javne uprave in organizacij civilne družbe (78). V predzadnjem, petem, poglavju je opisana pot pridobitve državljanstva in uresničevanje aktivnega državljanstva. Prikazani so koncepti in različni interesi za skupno prihodnost raznolike družbe, opisani so upravni postopki pridobitve državljanstva, ki so spodbudni za prihodnje državljane. Poglavje se zaključi s primerjavo pridobitve državljanstva do aktivnega državljanstva med starimi in novimi državljani (10). Šesto poglavje, ki je hkrati zadnje v tretji izdaji priročnika piše o priseljski mladini, izobraževanju le-te in pozneje o vstopu na trg dela. Poglavje predstavi izboljšanje šolskega sistema, naložbe v učence in govori o olajšanju prehoda v visoko šolstvo in na trg dela (10).

2.1 Evropska integracijska politika

Evropa bo uspešna, če bodo dejavni državljani znali sobivati v integriranih družbah s priseljenci, ki še vedno prihajajo v evropski prostor, kjer se naseljujejo in so del teh družb. Tudi oni oblikujejo njihovo prihodnost z različnimi gospodarskimi in družbenimi prispevki. Vključevanja ni enostavno načrtovati, saj gre za dolgotrajen proces, ki ni enosmeren, temveč je večstranski in s strani različnih akterjev. Sposobnost prilagajanja zahteva tudi od priseljencev. Evropske družbe morajo postati družbe, ki se učijo in se seznanjajo z novimi vrstami sporazumevanja, sodelovanja in z novimi ter različnimi skupinami ljudi, med njimi tudi s priseljenci (Niessen in Huddleston 2004, 7). Cilj uspešne Evrope je zagotoviti dolgotrajno blaginjo vseh pripadnikov njenih raznolikih družb, saj bodo še naprej prihajale in se naseljevale različne skupine priseljencev. Tako je cilj integracijskih politik, da se sčasoma doseže zблиževanje družbenih učinkov za vse, kar zahteva dejavno vključitev vseh državljanov in prebivalcev, tistih s priseljskim ozadjem in tistih brez njega. S svojimi sposobnostmi, znanji in spretnostmi lahko prispevajo k civilnemu, gospodarskemu, družbenemu in kulturnemu

življenju v določeni družbi. Če pogledamo s čim se soočajo prebivalci s priseljenkim ozadjem in prebivalci brez priseljenkega ozadja, vidimo, da prvi lahko naletijo na težave, ki so povezane z njihovim poreklom, s pogoji nastanitve ali z diskriminacijo. Druga skupina prebivalcev pa se srečuje s težavami pri sobivanju z novimi prebivalci, prilagajanju povečani raznolikosti okoli njih in pogajanjih o novih konceptih državljanstva in udeležbe. Ko se odstranijo ovire pri družbeni integraciji in se krepijo dejavniki, ki jo spodbujajo, začnejo nastajati nove ureditve aktivnega državljanstva. Zasebni sektor, organi javne uprave in civilna družba si med seboj pomagajo v integracijskem procesu in tako postajajo »učee se organizacije«. V procesu si hkrati pridobijo medkulturno znanje in delujejo proaktivno pri obravnavi spreminjajočih se potreb, socialne dinamike in blaginje vse bolj raznolikega prebivalstva (Niessen in Huddleston 2010, 10).

2.2 Integracija in mediji

Danes je v liberalnih demokracijah vloga medijev razvedrilo, obveščanje in izobraževanje. Šlo naj bi za odprto in pošteno komunikacijo o pozitivnih in negativnih straneh družbene realnosti, tudi o migracijah. Mediji zelo vplivajo na odnose v družbi, saj so močno sredstvo obveščanja in podajanja informacij. Obveščajo tako priseljenko skupnost kot druge predstavnike družbe. Evropske družbe zaradi priseljevanja postajajo vse bolj jezikovno in kulturno raznolike, to spreminjanje v medijih ni vedno upoštevano pri prikazovanju podobe ali zastopanosti priseljencev, prav tako ne pri sestavi skupine medijskih strokovnjakov. Nadalje Niessen in Huddleston razložita, da EU spodbuja medije, da bi bolje podpirali in odražali kulturno raznolikost evropskih družb, s tem spodbujali enakost in pripomogli k lažji integraciji ter podpirali kohezijo v skupnosti (Niessen in Huddleston 2010, 26).

Globalizacija² in z njo tehnološki napredek sta izjemno vplivala na naravo medijev, saj imajo ljudje danes dostop do novic, informativnih in razvedrilnih programov iz vseh držav sveta, prav tako so jim dostopni nacionalni, regionalni in lokalni programi. Za dostop do informacij so nam na razpolago najrazličnejša sredstva, to so televizija,

² Globalizacija je sklop sprememb v družbi, v politiki in v ekonomskem sistemu, ki so posledica razširjenega trgovanja in kulturnih izmenjav na globalni ravni.

časopisi, radio in internet. Ta povečana izbira medijev nam deloma pojasni razvoj vzporednih medijskih prostorov, kjer lahko evropski priseljenci gledajo satelitsko televizijo, poslušajo radijske oddaje ter pregledujejo spletne novice in forume za razpravo iz svoje države, regije izvora ali od etničnih medijskih organizacij v Evropi. Priseljenci so mnenja, da iz matičnih držav ali regij dobijo zanesljivejše in verodostojnejše informacije, kot tiste, ki jih objavijo mediji v gostiteljski državi. To lahko vodi k zgrešeni medkulturni komunikaciji v družbi, ki ima lahko negativne posledice tudi za integracijo (26). Zaradi globalizacije, razložita Niessen in Huddleston, so se medijske organizacije začele srečevati s povečano konkurenčnostjo. Nuditi morajo izdelke, ki so narejeni po meri in željah njihovih strank, da bi preživele na konkurenčnem tržišču. To vse bolj velja za javne radiotelevizije in zasebne medijske hiše. V tem smislu konkurenčnost ponuja tako izziv kot priložnost za integracijo. Zaradi negotovosti, ki vlada v industriji, in kombinacije tehnoloških sprememb je čedalje manj vlaganj v uredniško vsebino, zaradi česar so novinarski standardi vse nižji in kakovost vse slabša. Ker nimajo dovolj časa in so proračunsko omejeni, medijski strokovnjaki težko opravljajo raziskovalno delo in dvojno preverjanje informacij. Vse to spodbuja izdajo senzacionalističnih prispevkov in ustvarja paniko v zvezi s priseljevanjem. Priseljence prikazujejo v stereotipnih vlogah, pri medijskem poročanju, ki ni povezano s priseljenci, so le redko vključeni kot akterji novic. Uveljavljajo se posamezni dogodki in ne celotna tematska zasnova z ustreznim ozadjem in opisom, ki bi lahko povečala razumevanje in empatijo v zvezi s priseljenjskimi vprašanji (27).

Pri uporabi virov, so priseljenci redko uporabljeni sami kot vir. Tudi, če se prispevek nanaša neposredno nanje je vidik priseljencev manj pomemben in podeljena mu je manjša verodostojnost. Pogosto se zgodi tudi, da se navaja selektivno v povezavi z negativnimi temami oziroma so potem prikazani v stereotipnih vlogah. Mediji ne odražajo popolne raznolikosti mnenj in priseljenci niso nikoli vključeni kot akterji novic pri temah, ki niso povezane z njimi (43).

Po navadi so v prispevkih spremne informacije zelo pomanjkljive in poročanje o ozadju je redko, zaradi tega so informacije o priseljenjskih vprašanjih le redko postavljene v ustrezen okvir. Premalo se posvetijo predstavitvi vsakodnevnega življenja in razmer priseljencev, poudarek je pogosto na negativnih straneh in zato novice lahko poročajo senzacionalistično, selektivno ter se opirajo na predsodke javnosti. Tako na primer prispevki, ki preveč poudarjajo vlogo priseljencev v zgodbah o kriminalnih

dejanjih, lahko spodbudijo prepričanje oziroma dojetje, da je kriminalna dejavnost neizogibno povezana z določenimi skupinami priseljencev. Redko kdaj zasledimo pozitivne zgodbe zlasti o gospodarskem prispevku priseljencev k družb (44).

Pogledali bomo konkreten primer, ki utemeljuje zgoraj opisano teorijo in pokaže, kako oziroma zakaj smo muslimane začeli povezovati s terorizmom in so še danes močno zaznamovani s to oznako. Muslimane sem namenoma vzela za primer, saj so predmet mojega diplomskega dela. V nadaljevanju se bom oprla na avtorja knjige *Islam in muslimani v Sloveniji*, Ahmeda Pašića, ki v svojem delu opisuje negativne posledice za muslimane po napadu na dvojčka WTC v Ameriki leta 2001. Po omenjenem dogodku so muslimani po vsem svetu doživljali težke čase (Pašić 2002, 180). V napadu na Svetovni trgovinski center je umrlo več kot 5.000 ljudi, od tega tudi 700 muslimanov. Novinarji, politiki in drugi strokovnjaki so še isti dan za napad okrivili Osamo bin Ladna in njegovo mrežo Al – Kaido. Takoj so se začeli napadi na muslimane in njihove objekte, mošeje, kulturne centre, šole, trgovine, restavracije. V roku enega meseca in pol je prišlo do 959 napadov, razlaga Pašić, od tega se jih je 300 zgodilo že v prvih sedmih dneh. Tudi tokrat so množični mediji prispevali velik delež k napadom na ameriške državljane in nedolžne ljudi. Avtoritete in strokovnjaki so dajali izjave, ki so še bolj spodbujale k sovraštvu do islama in muslimanov (182).

Mediji so imeli pomembno vlogo, saj preko novinarjev in mnenjskih voditeljev vplivajo na mnenje javnosti. Javnost z izražanjem svojega mnenja vpliva nazaj na množične medije, ki so od nje odvisni, in tako smo v začaranem krogu. A novica ni odvisna samo od novinarja, pomembni so še naslednji faktorji, izkušnje, izobrazba novinarja, politična ekonomija medija, stiki z viri, sestanki z uredniki, socializacija in profesionalizacija novinarja in sam namen zgodbe (183). To so dejavniki, ki so najbolj pomembni za novice v zvezi z vprašanji, ki so povezani z »drugачnimi«. Mediji imajo glavno vlogo pri ustvarjanju pomena o določenem dogodku. Dandanes imajo skoraj ekskluziven nadzor nad viri simbolov, ki oblikujejo soglasje javnosti, kar zna biti zelo nevarno, kajti zelo dolgo časa traja, da spremenimo negativna stališča in mnenja, zaključni Pašić (184).

Uredniki so tisti, ki lahko in bi morali novinarje spodbujati, da krepijo medkulturno razumevanje, in o negativnih novicah poročajo uravnoteženo in kritično. Takšno poročanje ne bi spodbujalo sovražnega razpoloženja in stereotipov, saj navajanje spremnih informacij omogoča, da prispevki temeljijo na dejstvih in ne na

predpostavkah. Novinarji lahko razbijejo stereotipe o priseljencah tako, da z njimi opravijo intervju o novicah, ki se ne nanašajo na priseljenke teme, ali da novice o priseljencah razširijo na nove teme, kot so hrana, šport, glasba, kino, kultura, moda v priseljenških skupnostih (Niessen in Huddleston 2010, 44).

Pri ozaveščenosti o integraciji je razlika med dojetjem in resničnostjo precejšnja. Dojetje lahko izkrivijo medijske in javne razprave, ki se osredotočajo samo na posamezne skupine, kot so migranti, ki se opazno razlikujejo oziroma izhajajo iz drugačnega kulturnega, jezikovnega ali verskega ozadja. Dejanske izkušnje migrantov, njihove življenjske razmere in družbene spremembe ter koristi, ki jih prinašajo za mesto, regijo ali državo, v kateri prebivajo pa lahko izpostavijo razne kampanje za ozaveščanje. Takšne pobude lahko začnejo odpravljati stereotipe in stigmatizacijo migrantov ter predstavijo zgodbe njihovih družin in skupnosti, v katerih živijo (Niessen in Huddleston 2010, 58–59).

2.3 Ozaveščanje državljanov gostiteljske družbe

Ker je integracija dvosmeren dinamičen proces, zajema obojestransko prilagajanje, tako priseljencev kot državljanov držav članic. Vlade je zato potrebno spodbujati, da sta obe skupini vključeni v integracijsko politiko, in jih jasno obvestiti o njihovih vzajemnih pravicah in dolžnostih (Niessen in Huddleston 2010, 78). Gre za spoštovanje temeljnih vrednot Evropske unije. Ključno pri integracijskem procesu je zaposlovanje, ki ima osrednji pomen za udeležbo priseljencev, za prispevek, ki ga priseljenci dajo gostiteljski družbi in za prepoznavnost le-tega. Na samo uspešnost integracije bistveno vpliva osnovno znanje jezika, poznavanje zgodovine in institucij gostiteljske družbe, saj omogočajo priseljencem, da pridobijo osnovno znanje, ki pripomore k boljši integraciji. Temeljni mehanizem integracije je pogosta interakcija med priseljencah in državljanji države članice. Te interakcije lahko potekajo preko medkulturnih dialogov, skupnih forumov, izobraževanj o priseljencah in njihovih kulturah ter stimulativnih življenjskih pogojev v mestnih okoljih. Vse to okrepi interakcije med državljanji države članice in migranti. V Listini o temeljnih pravicah je zagotovljeno spoštovanje kulturne in verske raznolikosti in potrebno ga je varovati, a le če ni v nasprotju z nacionalno zakonodajo ali z drugimi nedotakljivimi evropskimi pravicami (164).

Opisali bomo nekaj dobrih praks, ki jih izvajajo nekatere članice EU in so nam lahko za zgled, oziroma lahko iz njih črpamo ideje, saj so se izkazale za zelo uspešne. S tem si prihranimo čas, saj nam ni treba na novo vzpostavljati praks, za katere niti ne vemo, če bodo na koncu uspešne. Namreč, ko so se začela množična priseljevanja, Slovenija niti zakonodajno niti v praksi, ter tudi vrednostno (stališča, vrednote, stereotipi, predsodki in naravnosti prebivalstva), ni bila pripravljena. Sledila je improvizacija, iskanje zasilnih rešitev in pojavile so se mnoge napake, katerih posledice so čutili priseljenci. Zatorej je bilo smiselno, da je Slovenija uredila migracijsko politiko po vzoru EU. Seveda je bilo to tudi potrebno, ker je želela postati članica Evropske unije (Kobolt 2002, 25).

Kot smo povedali, je potrebno spodbuditi vlade, da sta obe skupini vključeni v integracijsko politiko. Tako sta leta 2007 in 2008 Avstrijski sklad za integracijo in avstrijsko Zvezno ministrstvo za notranje zadeve organizirala »Platformo za integracijo« (Integrations Platform). Prisostvovali so predstavniki vlade, zveznih dežel, verskih skupnosti, priseljenjskih organizacij in strokovnih nevladnih organizacij. Podlaga, za vsedržno razpravo, ki je povezovala ugotovitve strokovnjakov, pobude skupnosti in ideje državljanov, je bil nacionalni akcijski načrt Ministrstva za notranje zadeve. Pri mobilni informacijski kampanji je sodelovalo 6000 oseb, obiskali so dvajset mest in zbrali več kot tisoč predlogov. Na razvoj nacionalnega akcijskega načrta za integracijo v Avstriji so vplivali rezultati te platforme in poročila strokovnjakov (Niessen in Huddleston 2010, 98). Tako so dosegli interakcijo na podlagi medkulturnega dialoga in izobraževanja o priseljencih in njihovih kulturah.

V avstrijski prestolnici, na Dunaju, že od leta 1997, kot odziv na vse večjo versko raznolikost, potekajo tečaji o etiki. Učenci pri tem učnem predmetu pridobijo znanje o osnovnih vrednotah državljanstva, o človekovih pravicah in primerjalnih verskih študijah.ocene so pokazale dobro znanje in okrepljen dialog o primerjalnih kulturnih in verskih prepričanjih med učenci. Učitelji so prav tako zadovoljni z dodatkom k verski vzgoji, ki je premostitveno sredstvo za spodbujanje dialoga (127).

V Nemčiji, na primer, so ustanovili prav »Nemško islamsko konferenco« (Deutsche Islamkonferenz – DIK). DIK je postala okvir, ko je govora o temah integracije, ekstremizma ter o načelih socialne in verske politike. Dialog poteka med ministrstvom za notranje zadeve z nemškimi prebivalci in državljani muslimani. Leta 2007 in 2008 so se na plenarnih zasedanjih, ki se jih je udeležilo petnajst udeležencev iz nemških

muslimanskih skupnosti in petnajst udeležencev z različnih upravnih stopenj, dogovorili o vmesnem povzetku sklepov štirih delovnih skupin DIK. Opredeljujejo obojestransko razumevanje integracije, financiranje raziskav za pridobivanje čim več empiričnih podatkov o položaju muslimanskega prebivalstva v Nemčiji, opis možnosti za uvajanje muslimanskega verskega pouka v javne šole, ozaveščanje medijev in zagotovitev sistema posredovanja podatkov za prihodnje sodelovanje (92).

Podobno kot v Avstriji, je tudi Velika Britanija leta 2004 uvedla obvezen predmet v šolah za učence stare od enajst do devetnajst let, gre za predmet »raznolikost in večkulturnost« (Diversity and Multiculturalism), ki se tudi ocenjuje. Predmet obravnava vsa vprašanja, povezana z raznoliko britansko družbo, tudi z verskimi in etničnimi skupnostmi ter njihovimi kulturami, spreminjanje vzorcev zunanje in notranje migracije ter gospodarske in politične razloge za migracijo doma in v tujini (143).

Ko smo že pri Veliki Britaniji, si kot zanimivost pogledjmo še naslednji primer; med leti 1993 in 2006 se je v Britaniji oblikovala majhna molitvena skupina žensk, kot del molitvene verige žensk v odziv na vojno v Bosni. Imenovale so se »Mirovna skupina birminghamskih žensk« (Birmingham Women's Peace Group). Sprva je bila to le povezovalna ekumenska skupina, ki se je nato razvila v medversko skupino in je na svojem vrhuncu pri vsakem srečanju povezovala do 100 žensk 30 narodnosti z različno starostno, rasno in versko pripadnostjo in socialnim ozadjem. Udeleženske so s svojimi odprtimi razpravami prispevale k boljšemu medsebojnemu razumevanju življenjskih, verskih in delovnih izkušenj. »Njihov dialog je povečal število projektov z javnimi storitvami, skupinskih potovanj, mreženje z drugimi akterji integracije in prizadevanja za zbiranje sredstev za pomoč ob nesrečah ter podporo begunskim ženskam in storitvenim organizacijam priseljencev« (94). Eden vidnejših rezultatov molitvene skupine birminghamskih žensk je bilo najemanje sikhovskih in hindujskih duhovnic ter pripadnic islamske veroizpovedi v birminghamskih bolnicah (94).

Niessen in Huddleston (2010, 94) nam predstavita še Svet religij v Genovi, ki redno organizira srečanja za dialog med dvema ekumenskima združenjema in šestnajstimi verskimi skupnostmi. Namen je spodbuditi boljši prenos znanja in komunikacije z javno upravo. Letno oblikujejo vsaj eno skupno publikacijo in aktivnost, ki vključuje državljane različnih verskih in kulturnih pripadnosti.

Za konec drugega poglavja pogledjmo še pozitivne rezultate ankete, ki dajejo upanje za naprej, da bo nekoč mogoče tako »pisana« Evropa res znala žeti sadove te

raznolikosti. Leta 2007 so rezultati Flash Eurobarometra 217 pokazali pozitivne stike večine državljanov EU z osebami različne nacionalne, etnične in verske pripadnosti. Anketiranci so sicer le s težavo opredelili pojem medkulturnega dialoga, a so z njim povezali veliko pozitivnih pojmov, kot so dostop do jezikovne raznolikosti in kulture ter komunikacija med različnimi skupnostmi. Kljub temu, da mednarodne migracije povečujejo obstoječo jezikovno, etnično, versko in kulturno raznolikost Evrope, bo Evropa dolgoročno v celoti lahko izkoristila ravno to raznolikost za svojo ustvarjalnost in vlogo v svetu ter za konkurenčnost in gospodarsko rast (78).

3. MUSLIMANI V SLOVENIJI

Če želimo govoriti o integraciji muslimanov v Sloveniji, je smiselno, da si za začetek najprej pogledamo, kdo muslimani v Sloveniji sploh so. Muslimani so v Slovenijo začeli množično prihajati v 60-ih in 70-ih letih prejšnjega stoletja. Takrat je namreč Slovenija predstavljala republiko priseljevanja za migrante iz drugih republik bivše Jugoslavije (Kalčič 2007, 49), saj so se zahodnoevropska tržišča zaprla in je Slovenija, ki je bila bolj razviti del skupne države, nadomestila zaprta tržišča delovne sile (Kobolt 2002, 21). Množično priseljevanje v 70. letih je bil pojav, s katerim se je slovensko okolje srečalo prvič v zgodovini (Komac 2007b, 49). Osrednjo motivacijo za prihod v Slovenijo je v tistem času predstavljalo brezplačno poklicno izobraževanje, dodeljevanje štipendij, zagotovljena delovna mesta v industriji, gostinstvu in turizmu ter ugodnosti pri nastanitvah (Malačič 2003). Po navedbah Pašiča (2002, 102) je večina muslimanov v Slovenijo prišla iz Bosanske Krajine in Sandžaka³ ter Črne Gore, Makedonije in s Kosova. Bosno in Hercegovino lahko označimo kot eno nosilnih republik izseljevanja v Jugoslaviji, saj je bila od vseh bivših jugoslovanskih republik najbolj izpostavljena notranjim in zunanjim premikom prebivalstva. Bosna je med leti 1971–1981 izgubila dve tretjini svojega naravnega prirastka. Presežek delovne sile, ki ga BiH ni zmogla vsrkati (Kobolt 2002, 22), je bil glavni razlog za migracije iz Bosne v Slovenijo. S formalnopravnega vidika so se muslimani integrirali v slovensko družbo že leta 1991, ko je osamosvojena Slovenija uvedla slovensko državljanstvo. Priseljenci so se bili primorani odločiti, ali bodo obdržali državljanstvo republike, v kateri so bili rojeni, ali pa bodo zaprosili za slovensko državljanstvo. Malo manj kot 50% priseljencev se je odločilo za slednjo opcijo (Kobolt 2002, 26–27). Novi val priseljencev v Slovenijo je sledil leta 1992, ko se je v BiH začela vojna. Prišli so begunci, med katerimi je bilo okoli 80% Bošnjakov islamske veroizpovedi (Vrečer 2007) in deset let pozneje je bil sprejet zakon, ki je beguncem dodelil pravico do zaposlovanja. Do takrat so bili celo desetletje skoraj brez delovnih pravic, potisnjeni na rob družbe, a leta 2002 so dobili možnost popolne integracije v družbo s pogojem

³ »Sandžak je bil do leta 1878 del BiH, po navajanjih mojih sogovornikov pa naj bi se večina tamkajšnjih srbohrvaško govorečih Muslimanov opredeljevala za Bošnjake,« pravi Kalčič (2007, 51).

rednega delovnega razmerja (Kalčič 2007, 51). V času prihoda beguncev v Slovenijo so prišli tudi že prvi imami⁴ in so z organizacijo verskih aktivnosti v svojo skupnost začeli privabljati vedno večje število ljudi. Začeli so obiskovati lokalne mesdžide⁵ in oblikovati džemate⁶ (Kalčič 2007, 56). Zgoščeno živijo v večjih mestih, kjer so ob prihodu našli delo v industriji, turizmu ali gostinstvu (Kalčič 2007, 54), največ jih je v Ljubljani z okolico ter na Jesenicah. Danes imamo tri administrativno ločene islamske verske skupnosti (Osredkar 2011). V naši državi so na drugem mestu po številu vernikov. Ker so muslimanski verniki priseljenci, je islam pri nas neavtohtona⁷ religija (Osredkar 2011). Slovenski Muslimani so suniti⁸ in večina jih zagovarja najbolj liberalno vejo islamskega prava, ki sledi učenju šole hanefi⁹, kar pomeni, da samo v liturgiji prakticirajo šeriatsko pravo, drugače pa so podrejeni civilnemu pravu Republike Slovenije (Osredkar 2011).

Na Uradu za verske skupnosti¹⁰, ki vodi Register cerkva in drugih verskih skupnosti, trenutno jih je registriranih osemindvajset, sta med njimi tudi dve islamski skupnosti. Islamska skupnost v Republiki Sloveniji in Slovenska muslimanska skupnost (Ministrstvo za kulturo 1998a). Poleg omenjenih skupnosti pri nas deluje še Društvo za

⁴ Vodja skupne molitve (Grabus 2011, 206).

⁵ Molilnica brez minareta (Grabus 2011, 208).

⁶ Muslimani so na lokalni ravni organizirani v lokalne skupnosti oziroma džemate, za katere skrbijo odbori (Kalčič 2007, 57).

⁷ Po izvoru ni od tam, kjer živi. Ni domača in ni prvotna religija.

⁸ Smer v islamu, kjer so pripadniki te smeri za demokratično zbiranje vodij, ki niso nujno Mohamedovi potomci (Kalčič 2007, 283).

⁹ Islamska pravna šola, ki je med muslimani po svetu najbolj razširjena (Grabus 2011, 93).

¹⁰ Naloga Urada za verske skupnosti je spremljati položaj cerkva in verskih skupnosti ter jim dati strokovno pomoč. Obvešča jih o predpisih, drugih aktih in ukrepih, ki zadevajo njihovo delovanje. Organizira tudi srečanja, razgovore s predstavniki verskih skupnosti in v okviru svojih pristojnosti ustvarja pogoje za uresničevanje verske svobode ter enako obravnavanje oseb, ne glede na versko prepričanje, z ozaveščanjem in spremljanjem položaja na tem področju (Ministrstvo za kulturo 1998b).

V letošnjem letu se je Urad za verske skupnosti sestal z verskimi skupnostmi in v imenu Islamske skupnosti v Republiki Sloveniji sta se posveta udeležila mufti Grabus in generalni sekretar Nevzet Porić. Dogovorili so se o ustanovitvi posebnega sveta vlade za dialog z verskimi skupnostmi, čeprav je bil posvet primarno posvečen medverskemu dialogu. Z ustanovitvijo omenjenega sveta, bi sicer ukinili komisijo za dialog z verskimi skupnostmi, ki je bila ustanovljena leta 2009, novoustanovljeni svet bi imel dvanajst članov, vodila pa bi ga minister/ministrica za kulturo (Halilović, Amra. 2015b).

promocijo islamske kulture v Sloveniji in čeprav niso registrirani kot verska skupnost, so administrativno samostojna skupina muslimanov (Osredkar 2011).

V nadaljevanju bomo predstavili tri islamske skupnosti v Sloveniji, opisali bomo njihov zgodovinski razvoj, organizacijo in dejavnosti. Skupnosti, o katerih bomo govorili so, Islamska skupnost v Republiki Sloveniji, Slovenska muslimanska skupnost in Društvo za promocijo islamske kulture v Sloveniji.

3.1 Zgodovinski razvoj islamskih skupnosti

3.1.1 Islamska skupnost v Republiki Sloveniji

Islamska skupnost (v nadaljevanju tudi IS) je bila prijavljena kot uradna verska skupnost leta 1976, a njeni institucionalni začetki segajo že v 60-a leta (Pašić 2002, 108). V Ljubljani so leta 1967 ustanovili prvi odbor Islamske skupnosti s pomočjo Islamskih skupnosti v Sarajevu in v Zagrebu, dve leti pozneje pa so imeli prve javne verske obrede (104). Ker muslimani za opravljanje verskih obredov in molitev potrebujejo džamijo, to je njihov verski objekt, je bila že 21. maja 1969 vložena uradna vloga za gradnjo džamije s strani tedanjega reisu-l-ulema IS v Jugoslaviji, Sulejmana ef. Kemure, ko je prišel v Slovenijo na uradni obisk, razloži mufti Grabus (2011, 26) v svoji knjigi *Sožitje je naša pot*. Zaradi težav z lokacijo je do začetka gradnje prišlo šele letos. Tako so po pripovedovanju Kalčičeve, leta 1981 pripadniki IS našli začasno rešitev na Grablovičevi ulici 14 in si uredili mesdžid. Kupili so stanovanjsko hišo in jo preuredili v prostor, kjer so lahko opravljali verske obrede in molitve. Podobno so storili tudi muslimani na Jesenicah in do devetdesetih let sta bili to edini dve registrirani skupnosti v Sloveniji (Kalčič 2007, 56). Prve imame je dobila IS v času vojne v BiH in verske dejavnosti so postale bolj organizirane in udeleževalo se jih je vedno več ljudi. Leta 1991/1992 je razpadla Jugoslavija in leto dni pozneje še Islamska skupnost Jugoslavije oziroma Islamska zajednica Jugoslavije. Do takrat je bila slovenska skupnost del največje enote z največ pripadniki v okviru Islamske skupnosti SFRJ, imenovane Starešinstvo Islamske skupnosti za BiH, Hrvaško in Slovenijo (Kalčič 2007, 56). Kalčič (2007, 57) nadaljuje z opisom zgodovine IS in nam poda podatek, da je 18. decembra 1994 Islamska skupnost v Sloveniji postala samostojna, zunaj teritorialna

enota novoustanovljene Islamske skupnosti Bosne in Hercegovine (tako je še danes) in je v Ljubljani ustanovila svoj mešihat¹¹, prvega muftija¹², mag. Osmana Đogića, je Islamska skupnost dobila leta 2001 (Pašić 2002, 11).

3.1.2 Slovenska muslimanska skupnost

Člani Slovenske muslimanske skupnosti se predstavijo kot predani ohranjanju muslimanskih vrednot med muslimani v Sloveniji, tako kot navdušeno delijo muslimansko bratstvo z drugimi muslimani po vsem svetu. V času Jugoslavije so muslimani v Sloveniji živeli znotraj ogrodja Islamske skupnosti Jugoslavije. Po razpadu Jugoslavije oziroma po osamosvojitvi Republike Slovenije, leta 1991, so bili slovenski muslimani združeni z Islamsko skupnostjo Hrvaške, nato pa prestavljeni k Islamski skupnosti Bosne in Hercegovine. Maja 2006 je Osman Đogić ustanovil neodvisno Slovensko muslimansko skupnost, da bi se muslimani v Sloveniji čutili enakopravne ter da bi aktivneje delovali v lokalni skupnosti (Osredkar 2011). Slovenska muslimanska skupnost je domača Islamska organizacija in člani so državljani Republike Slovenije (Slovenska muslimanska skupnost 2006a).

3.1.3 Društvo za promocijo islamske kulture v Sloveniji

Ustanovitelj društva je Alim Hasanagić, ki je leta 2006 iz osnutka strani resnica.tk, začel ustvarjati spletno stran v slovenskem jeziku z versko vsebino. Njegov namen je bil predstavitev islama širši slovenski javnosti. V sodelovanju z mladimi je spletna stran dobila nov naslov www.resnica-haq.com. Leta 2007, po doseženem dogovoru o tem, kakšne bodo stran, vsebina in videz, je spletna stran dobila svoj zagon (Društvo za promocijo islamske kulture v Sloveniji EL-IMAN 2007b).

Društvo za promocijo islamske kulture v Sloveniji RESNICA–HAK je sprva začela delovati na Jesenicah, Cesta Maršala Tita 68, sedaj pa sodeluje skupaj z Društvom EL–IMAN, ki ima svoj sedež v Ljubljani na Koprski ulici 2A (Društvo za promocijo

¹¹ Urad, sedež muftija. Izvršni organ Islamske skupnosti v Republiki Sloveniji (Kalčič 2007, 280).

¹² Najvišji muslimanski predstavnik Islamske skupnosti v Sloveniji (Kalčič 2007, 280).

islamske kulture v Sloveniji EL–IMAN 2007c). Društvo ima tako dva džemata, ki delujeta enotno (Osredkar 2011).

3.2 Organizacija

3.2.1 *Islamska skupnost v Republiki Sloveniji*

Islamska skupnost ima še danes glavni sedež na Grablovičevi 14 v Ljubljani. Od leta 2006 ima novega predsednika Mešihata, to je mufti Dr. Nedžad Grabus, ki je hkrati tudi predavatelj na Fakulteti za islamske znanosti v Sarajevu in od leta 2008 doktor znanosti na področju Akaida¹³. Sedaj si bomo ogledali organizacijo IS, da bomo lažje razumeli njeno delovanje. Ahmed Pašić (2002, 11) nam tako razloži organizacijo in vodstvo Islamske skupnosti v Republiki Sloveniji: najpomembnejši in najvplivnejši organ IS v Sloveniji je sabor¹⁴ in vanj se vsaka štiri leta izvoli tri predstavnike iz vsake krajevne skupnosti, džemata. Na lokalnem nivoju so muslimani organizirani v džemate, ki delujejo pod okriljem Muftijstva v Ljubljani. Pašić (2005, 74) nadaljuje in pravi, da je osrednja funkcija muftija Grabusa zastopanje muslimanov v Sloveniji, na lokalni ravni pa jih zastopajo imami, ki so pod vodstvom muftija. Islamska skupnost v Sloveniji deluje pod okriljem Rijaset¹⁵, Islamske skupnosti v BiH s sedežem v Sarajevu, in mufti dr. Nedžad Grabus deluje pod okriljem najvišjega predstavnika Rijaset¹⁶ v BiH, reis-ulema¹⁶ (Pašić 2002 11). Kalčić (2007, 57) razloži, da je s priznavanjem sarajevskega rijaset slovenska IS obdržala tako duhovno kot tudi politično zvezo z Bosno in zato ni dvoma, da ima pri oblikovanju IS v Sloveniji sarajevski rijaset pomembno vlogo. Grabus (2011, 54) predstavi člane svoje skupnosti, za katero pove, da je multinacionalna in multijezična, a islam je nadsacionalen v smislu, da je glede svojega učenja nad vsako nacijo, in doda, da so verniki med seboj bratje. Največji odstotek

¹³ Disciplina, ki preučuje in uči vero v Boga, angele, knjige Božjega razodetja, poslance, eshatologijo in Božje znanje o vsem. Pomeni verovanje, učenje ali dogmo.

¹⁴ Zakonodajni organ Islamske skupnosti (Kalčić 2007, 57).

¹⁵ »Verska institucija muslimanov v BiH« (Grabus 2011, 209).

¹⁶ »Vrhovni verski voditelj, naslov je bil uveden za časa Avstro-Ogrske leta 1882, ko je bila ustanovljena verska institucija za muslimane v BiH, zdaj ga uporabljajo predvsem muslimani iz nekdanje Jugoslavije« (Grabus 2011, 209).

članov IS v Sloveniji zavzemajo Bošnjaki, veliko muslimanov je tudi albanske narodnosti in zelo veliko so prispevali k razvoju IS. Potrebno je omeniti tudi Torbeše iz Makedonije, ki so bili ob samem začetku organiziranja odbora IS v Ljubljani leta 1965 njegovi zelo aktivni člani. Tukaj so tudi Turki, Romi, Arabci in Slovenci. Kalčič (2007, 57) je v svoji knjigi zapisala, da »članstvo v skupnosti odslikava stanje, kakršno je bilo v nekdanji skupni državi.«

Islamska skupnost v Republiki Sloveniji si sama financira svoje dejavnosti, in sicer iz članarine, zekata¹⁷, prostovoljnih prispevkov (sergija), sadekatu-l-fitra¹⁸ in drugih virov v skladu z zakonodajo. Islamska skupnost letno poroča o svojem finančnem poslovanju, kjer so v poročilu zajeti vsi džemati v Sloveniji (Grabus 2011, 26).

3.2.2 Slovenska muslimanska skupnost

Slovenska muslimanska skupnost ima sedež na Kotnikovi ulici 5, v Ledina centru v Ljubljani in poleg imama Osmana Đogića odbor skupnosti sestavlja še sedem drugih članov (Slovenska muslimanska skupnost 2006b).

Glavni namen novoustanovljene Slovenske muslimanske skupnosti je, po besedah imama Đogića, organizirati slovenske muslimane v avtonomni in neodvisni skupnosti, kar jim bo omogočilo boljšo integracijo v slovensko družbo. Njegova želja je pretrgati administrativne vezi s skupnostjo v Bosni in Hercegovini (Medvešek 2007, 361).

Člani Slovenske muslimanske skupnosti pravijo, da želijo imeti dobre odnose z vsemi, ki jih spoštujejo, in samo na enakopravni osnovi. To je edini pogoj za dobro sodelovanje. Želijo, da se spoštuje njihovo pravico, da sami urejajo svoje verske zadeve. Slovenska muslimanska skupnost želi pomagati islamu in muslimanom Slovenije, saj jo vodijo izobraženi in vdani člani, ki uživajo ugled v svojih krogih in med muslimani (Slovenska muslimanska skupnost 2006c).

¹⁷ »Obvezna miloščina v višini 2,5% od celotnega premoženja, četrta praktična dolžnost islama« (Grabus 2011, 211).

¹⁸ »Bajramska miloščina ali prispevek, ki ga verniki prispevajo v času meseca ramazana« (Grabus 2011, 209).

3.2.3 Društvo za promocijo islamske kulture v Sloveniji

Društvo je sestavljeno iz dveh centrov (EL-IMAN in RESNICA–HAK) in trenutno je njihov edini in glavni medij, preko katerega komunicirajo oziroma informirajo javnost s predstavitvijo radikalnega islama in kateremu sledijo, internet. Njihovo spletno stran vzdržujejo večinoma mladi, kot so osnovnošolci, dijaki in študenti. Člani društva živijo po vsej Sloveniji in vedno so pripravljene sprejeti nove člane, tako da se število članov konstantno spreminja. Poleg aktivnih imajo tudi člane, ki se vključijo samo enkrat, in člane, ki želijo samo pomagati pri določenem projektu. Zase pravijo, da vedno radi sprejmejo pomoč, prav tako zelo pozitivno sprejemajo vse oblike kritik (Društvo za promocijo islamske kulture v Sloveniji EL-IMAN 2007b).

Člani poskušajo slediti Muhammedu¹⁹, izključno sledijo Kur'anu (Koranu) in sunnetu²⁰ (suni) (Društvo za promocijo islamske kulture v Sloveniji EL-IMAN 2007b). Vera za njih ni le prepričanje, ampak predvsem način življenja, zato zavračajo vse, kar ni povezano z izvornim islamom. Voditelji društva se izobražujejo s prebiranjem del muslimanskih učenjakov, ki zavračajo kakršno koli modernizacijo v islamu. Bistvo islama je zanje verska praksa, torej zunanji izrazi verovanja, in želijo se ravnati po dejanjih poslancev (Osredkar 2011).

3.3 Dejavnosti

3.3.1 Islamska skupnost v Republiki Sloveniji

Islamska skupnost nudi že svojim najmlajšim članom udejstvovanje pri verouku ali »mekteb-u« (Islamska skupnost v Republiki Sloveniji 2004a).

Izdajajo interno glasilo Amber, v katerem so zbrane vse mesečne novice. Sestavni del vsake številke glasila so tudi aktivnosti, ki se dogajajo po džematih. Do zdaj je izšlo že trinajst številčk internega glasila Amber (Islamska skupnost v Republiki Sloveniji 2004a). Znotraj Islamske skupnosti v Republiki Sloveniji delujeta dva zavoda, Zavod

¹⁹ »Začetnik islama, prerok, poslanec« (Janković 2000, 169).

²⁰ Jedro družbenih in pravnih islamskih tradicij, ki temeljijo na izrekih in dejanjih, ki jih pripisujejo preroku Mohamedu (Kalčić 2007, 282).

Pogreb ni tabu in Zavod Averroes, ki je kulturno izobraževalni zavod in se ukvarja predvsem s kulturno izobraževalnimi projekti, med drugim je namen javnosti približati različne kulture na Slovenskem. Zavod kot organizator, je izdajatelj in financer, trenutno zaključuje prevod bosansko-slovenskega slovarja, ki ga pripravljajo v sodelovanju s Slavističkim komitetom iz Sarajeva. Zavod ima tudi svojo knjižnico Averroes, ki ima kar nekaj literature, ki je dostopna samo v tej knjižnici (Kulturno-izobraževalni zavod Averroes 2008).

Mešihat IS se je odločil ustanoviti še dva zavoda, in sicer, Zavod za certificiranje halal²¹ standardov in Zavod za vakuf²². Kakšna je njuna vloga bomo videli v intervjuju z Elo Porić, pripadnico Islamski skupnosti v Republiki Sloveniji (Halilović 2015b).

Skupnost ima tudi svoje humanitarno društvo Merhamet, ki ima za seboj že kar nekaj uspešnih humanitarnih projektov. Pomagajo socialno ogroženim družinam in posameznikom, pripravili pa so tudi že nove programe, s katerimi bodo še naprej nudili svojo pomoč socialno šibkim (Halilović 2015b). Žensko združenje Zemzem je društvo, ki deluje znotraj Islamske skupnosti. Namen je organiziranje kulturnih, in družabnih prireditev, kot je recimo najbolj znani in najpomembnejši projekt, festival bosanske hrane. Letos je bil že deveti po vrsti. Članice tudi organizirajo humanitarne akcije in izobraževanja (Islamska skupnost v Republiki Sloveniji 2004b).

3.3.2 Slovenska muslimanska skupnost

Slovenska muslimanska skupnost ima na svoji spletni strani tudi urnik molitev, imenovan vaktija, ki je namenjen njenim članom.

Internega glasila ali svojega časopisa skupnost trenutno nima, leta 2006 je imela svoje uradno elektronsko glasilo, ki se je imenovalo elektronski bilten oziroma 'E-misija', izšel je enajstkrat. Publikacija je vidna, kot elektronska zasnova sicer tiskanega medija, ki je v prvi vrsti pokrival področja zanimiva za slovenske državljane islamske veroizpovedi. Pisali so o aktualnih vprašanjih ter ponudili različne poglede in informacije o delovanju skupnosti. E-misija je izhajala občasno v slovenskem in

²¹ »Halal-hrana, pripravljena in pridobljena po posebnem standardu, ki ga določa islamski nauk« (Grabus 2011, 206).

²² »Premoženje, ki se uporablja za versko ali kulturno izobraževalno delovanje. Varovanje določenega premoženja, zapuščina« (Grabus 2011, 210).

bosanskem jeziku, distribuirali so jo z elektronsko pošto (Slovenska muslimanska skupnost 2006c).

Dejavnosti, ki jih Slovenska muslimanska skupnost nudi svojim članom, so še verouk za najmlajše (mekteb), druženje za moške in druženje za ženske, sedaj v času ramazana organizirajo džematski iftar, to je skupni obed za skupnost vernikov, ki ob koncu dneva prekine post v času svetega meseca ramazana (Kalčič 2007, 277).

Pripadniki skupnosti morajo plačevati članarino (iz katere se skupnost financira) in s tem dobi vsak polnoletni musliman in muslimanka pravico izbiranja in možnost sodelovanja v organih Slovenske muslimanske skupnosti (Slovenska muslimanska skupnost 2006c).

Članarine so edini vir dohodkov, a niso pogoj za različne verske storitve, ki jih Osman Đogić brezplačno opravlja po svoji dolžnosti (Osredkar 2011).

3.3.3 Društvo za promocijo islamske kulture v Sloveniji

Člani društva imajo številne aktivnosti, ki se jih lahko udeleži kdorkoli. Dve izmed njih sta recitiranje Kur'ana (Korana) in učenje branja arabščine. Prav tako so organizirane džume (petkove molitve), ob nedeljah zjutraj druženje za ženske, kjer berejo Kur'an ali pa imajo predavanja namenjena samo njim in verouk za otroke. V nedeljo zvečer, po jaciji (iša molitvi, večerni molitvi), so organizirana še predavanja za moške. Društvo organizira tudi skupinska potovanja in druženja (Društvo za promocijo islamske kulture v Sloveniji 2007c).

Namen in cilj društva je predstaviti islam slovenski javnosti v avtentični in pravi luči, saj so v današnjem času in okolju muslimani in njihova vera islam napadeni z vseh strani. Člani društva želijo odgovoriti na vsa vprašanja in aktualne dogodke, ki se dogajajo v zvezi z islamom, kot so terorizem, problemi mladine in napačna interpretacija islama po svetu in v medijih. Potrebno je razbiti stereotipe o islamu in odpraviti nejasnosti, ki se napačno in nepravilno povezujejo z islamom in muslimani. Prizadevajo si oživeti sunnet (prakso) Allahovega poslanca Muhammeda in poklicati v islam nemuslimane (Društvo za promocijo islamske kulture v Sloveniji 2007b).

4. INTEGRACIJA MUSLIMANOV V SLOVENIJI

Sedaj, ko smo поблиžje spoznali pojem integracija, in ko vemo, kdo so muslimani v Sloveniji, lahko to dvoje povežemo in pogledamo integracijo muslimanov v Sloveniji. Poglavlje bomo razdelili na tri dele. Naprej bomo pisali o tem kaj država naredi za muslimane pri nas in nato kaj sami naredijo v integracijskem procesu. Poglavlje bomo zaključili z intervjujema, z Elo Porić, predstavnicco Islamske skupnosti v Republiki Sloveniji in z intervjujem z Alimom Hasanagićem, ustanoviteljem Društva za promocijo islamske kulture v Sloveniji. S primerjavo in analizo njunih odgovorov bomo primerjali, na katerih področjih se eni in drugi bolj ali manj uspešno integrirajo. Potrebno je poudariti, da je med skupnostjo in društvom bistvena razlika, saj so člani društva zagovorniki radikalnega islama in zavračajo vsakršno modernizacijo ali inovacijo današnjega islama, pripadniki skupnosti pa so bolj prilagodljivi, odprti in pripravljeni na dialog. To moramo imeti v mislih, ko bomo delali analizo odgovorov, da ne bomo preveč presenečeni zaradi razlik do katerih bo, kot bomo videli, prihajalo.

Poglejmo bolj podrobno o čem bomo pisali v četrtem poglavju. V prvem delu poglavja, ko bomo predstavili vlogo države v integracijskem procesu, bomo najprej nekaj besed namenili temu, kako je integracijska politika v Sloveniji naklonjena islamski skupnosti pri nas, zato bomo predstavili pristop do priseljencev v RS in Resolucijo o imigrantski politiki v Republiki Sloveniji. Sledi opis o izobraževanju o islamu in muslimanih v osnovnih in srednjih šolah. To se konkretno ne nanaša na pomoč pri integraciji muslimanov, ampak je pomembno, da vidimo kako država poskrbi, da se že zgodaj v življenju, kot je osnovna šola, srečamo z drugačnimi skupnostmi in jih spoznamo ter se naučimo strpnosti do drugače verujočih. Gre za ozaveščanje državljanov gostujoče države, o čemer smo že pisali v drugem poglavju, s tem opisom pa bomo videli, kako je glede tega pri nas. In konec koncev, tudi muslimanski otroci hodijo v slovenske državne šole, kjer imajo tudi možnost učenja o lastni veri in kulturi. Za konec prvega dela četrtega poglavja, bomo zaradi pomembnosti medijev in njihove prisotnosti v integracijskem procesu predstavili muslimane v slovenskih medijih in prevod Korana iz izvirnika v Slovenski jezik. Glede na to, da je Ministrstvo za kulturo objavilo razpis in financiralo prevod islamske svete knjige, je to še en pozitiven korak v integracijskem procesu, ki ga je storila država.

Ko bomo v drugem delu poglavja pogledali kaj muslimani naredijo v dvosmernem procesu, bomo pisali o gradnji džamije, saj so ogromno oziroma vse storili sami, da so prišli do svojega verskega objekta. Ker bo že ravno tekla beseda o džamiji, bomo to priložnost izkoristili, da predstavimo še arhitekturo, saj se lepo sklada s slovenskim oziroma evropskim prostorom. To je še en projekt, ki kaže na dobro medsebojno sodelovanje, čeprav skozi zgodovino ni bilo temu vedno tako, bomo na kratko predstavili še do kakšnih težav je prihajalo preden se je ta projekt gradnje realiziral. Poglavje bomo zaključili s primerjavo in analizo zgoraj omenjenih intervjujev.

4.1 Kaj država naredi v procesu integracije za muslimane

V Sloveniji ustava in zakon urejata človekovo pravico do svobode veroizpovedi. V členih v Ustavi RS, ki so vezani na veroizpoved, piše, da so verske skupnosti v svojem delovanju svobodne, ločene od države in enakopravne²³. Ustava prepoveduje diskriminacijo na podlagi vere ali drugega prepričanja²⁴, prepoveduje spodbujanje k verski neenakopravnosti ter razpihovanje verskega sovraštva in nestrpnosti²⁵. Priznava pravico do ugovora vesti²⁶ in dovoljuje, da državljani, ki zaradi svojih religioznih nazorov niso pripravljene sodelovati pri opravljanju vojaških dolžnosti, sodelujejo pri obrambi države na drugačen način²⁷. Verske skupnosti so pravne vojaške osebe zasebnega prava, če svoje delovanje v skladu z Zakonom o verski svobodi²⁸ prijavijo na Uradu Vlade RS za verske skupnosti (Medvešek 2007, 361).

4.1.1 Pristop do priseljencev v Republiki Sloveniji

Slovenija se že od nekdaj srečuje in sooča s priseljenci iz drugih kulturnih območij, ki so se morali vključiti v novo okolje, seveda pa smo istočasno tudi mi sami, sprejemali

²³ 7. člen Ustave RS

²⁴ 14. člen Ustave RS

²⁵ 63. člen Ustave RS

²⁶ 46. člen Ustave RS

²⁷ 123. člen Ustave RS

²⁸ Ur. l. RS, št. 14/07

vplive drugih kultur. Tako priseljevanje koristi priseljencem kot tudi sami družbi, ki jih sprejme. Zaradi globalizacije se je priseljevanje povečalo, kar evropski integracijski procesi podpirajo. Gre za nadaljevanje teh gibanj, sicer v drugačnem obsegu in iz novih izvornih okolij, na integracijo priseljencev pa danes gledamo drugače in k njej pristopamo načrtneje ter oblikujemo celovite pristope na različnih področjih. Priseljevanja prinašajo družbeno in kulturno pozitivne posledice, medkulturni stiki pa ljudi bogatijo in ustvarjajo strpnejše okolje. Migracije imajo pomembno vlogo tudi pri gospodarskem razvoju in hkrati kažejo na pogum priseljencev pri iskanju boljšega življenja zase in za svoje družine ter pravico do enakopravnega vključevanja v novo okolje. Iz splošnih človekovih pravic izhajajo priprave in uvedbe migracijskih in integracijskih načrtov dela na vseh socialnih področjih. Najpomembnejša pravica posameznikov je, da ohranjajo svoje posebnosti, hkrati pa se mora družba razvijati stabilno in medsebojno povezano ter kulturne raznolikosti zaradi priseljevanja iz tujine upoštevati kot prednost. Tukaj gre za dvosmeren proces, saj lahko prednosti priseljevanja izkoristimo le, če se priseljenci vključijo v gostiteljsko družbo. Priseljenci morajo spoštovati pravila in vrednote gostiteljske družbe, le-ta pa jim mora v zameno nuditi možnosti za polno udejstvovanje v družbi. »Ustava Republike Slovenije priseljencem v Sloveniji v skladu z mednarodnimi pogodbami zagotavlja vse pravice, razen tistih, ki jih imajo po ustavi ali po zakonu samo državljani Slovenije« (Zavod Republike Slovenije za šolstvo 2012). Posebej je varovana pravica do izražanja pripadnosti svojemu narodu oziroma narodni skupnosti, ter do izražanja svoje kulture, jezika in pisave (Zavod Republike Slovenije za šolstvo 2012).

Resolucija o imigrantski politiki v Republiki Sloveniji

Resolucijo o imigracijski politiki Republike Slovenije (v nadaljevanju RS), ki je bila sprejeta 14. maja 1999 in s katero so bili postavljeni temelji za slovensko integracijsko politiko, bomo natančneje predstavili ravno zaradi njene pomembnosti. Opirali se bomo na avtorico Natalijo Vrečer in njeno delo *Integracija kot človekova pravica* ter na članek Romane Bešter, *Integracija in model integracijske politike*.

Kot že večkrat povedano, tudi Resolucija poudarja integracijo kot dvosmerni proces med priseljencem in družbo. Imigracijsko politiko sestavljajo tri ločene, a medsebojno povezane politike, to so integracijska politika, priseljenska politika (nanaša se na regulacijo priseljevanja) in azilna politika (nanaša se na sestavine in ukrepe, ki zadevajo

sprejem, vrste in obseg zaščite). Ko so zagotovljene socialne, ekonomske in civilne pravice, govorimo o enakopravnosti (Vrečer 2007, 76). Resolucija je upoštevala kulturno pluralnost slovenske družbe in je postavila cilje integracijske politike upoštevajoč načela enakopravnosti, svobode in vzajemnega sodelovanja (Bešter 2007a, 118).

Resolucija o imigracijski politiki Republike Slovenije, predstavi integracijsko politiko kot sredstvo za doseganje družbene povezanosti in spodbuja integracijo priseljencev v slovensko družbo ter si prizadeva za preprečevanje diskriminacije in družbene obrobnosti. Priseljenci naj živijo svojo kulturo in vrednote na podlagi spoštovanja osebne integritete in dostojanstva v skladu z zakoni Republike Slovenije (Vrečer 2007, 76). Z Resolucijo je bil načrtan pluralistični model integracijske politike, ki priseljencem hkrati omogoča, da se enakopravno vključijo v slovensko družbo in ohranjajo svojo kulturno identiteto (Bešter 2007a, 119). Vrečer dalje piše, da so zgoraj opisano Resolucijo o migracijski politiki Republike Slovenije dopolnili leta 2002. Načela migracijske politike se niso spremenila, tako da je še vedno poudarjeno načelo enakopravnosti, svobode in vzajemnega sodelovanja, ki se nanaša predvsem na integracijsko politiko. Eden izmed glavnih in pomembnejših temeljev migracijske politike še vedno ostaja integracija. Naloga integracijske politike v Sloveniji je, da zagotavlja ugodne pogoje za kakovostna življenja priseljencev (Vrečer 2007, 77). Leta 2007 so potrdili resolucijo iz leta 2002 in le povzeli vsa njena določila, ki se nanašajo na integracijsko politiko (Bešter 2007a, 119). Dodali so še aktivno preprečevanje diskriminacije, ksenofobije in rasizma, ter da je potrebno integracijo spodbujati in priseljencem omogočiti, da so odgovorni udeleženci družbenega razvoja Slovenije (Vrečer 2007, 77). Istega leta (2007) sta Vlada Republike Slovenije in Islamska skupnost v Republiki Sloveniji podpisali sporazum, s katerim se ureja njihov splošni in pravni položaj (Medvešek 2007, 362).

4.1.2 Izobraževanje o drugih in drugačnih skupnosti v osnovnih in srednjih šolah

Kot smo videli pri integracijski politiki v EU in ozaveščanju državljanov gostiteljske družbe, so v Avstriji in Veliki Britaniji vidne pozitivne posledice uvedbe tečaja o etiki in obveznega predmeta *Raznolikost in večkulturnost* v šolah, kjer

obravnavajo vprašanja povezana z verskimi skupnostmi. Če se že od malih nog srečujemo z ljudmi, ki so na kakršen koli način drugačni kot mi, ali je to barva kože, ker govorijo drugačen jezik, ker fizično niso takšni kot mi ali pa verujejo v drugačnega Boga, potem že kot majhni te stvari spoznamo, jih poznamo in sprejmemo takšne, kot so. Torej postanejo za nas »normalne« in sprejemljive. Ko odrastemo in smo ponovno v stiku z nekom drugačnim, se ne ustrašimo. Nestrpnost in diskriminacija po navadi izhajata iz strahu pred neznanim, zato se mi zdi zelo pomembno, da otroke že v osnovnih šolah poučujemo o drugih in drugačnih.

Pri nas v javnih šolah verskega pouka ni, verskim skupnostim pa je dovoljeno ustanoviti vzgojno-varstvene ustanove in šole vseh stopenj. To so omogočile spremembe Zakona o pravnem položaju verskih skupnosti iz leta 1991 (Medvešek 2007, 362).

4.1.2.1 Učni načrt v osnovnih šolah

Otroci že v osnovni šoli, natančneje v sedmem razredu, eno uro na teden, pri predmetu Domovinska in državljanska kultura in etika, začnejo pridobivati znanje o medsebojni strpnosti, spoštovanju drugačnosti in sodelovanju z drugimi. Predmet poslušajo nato še v osmem razredu, prav tako uro na teden (Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport 1998a). Ko pogledamo učni načrt omenjenega predmeta, so prva štiri temeljna znanja, ki naj bi jih otroci pridobili, vezana ravno na različne skupine in skupnosti. Najprej je govora o posamezniku kot družbenem bitju in o značilnostih človeških skupin in skupnosti, nato o položaju posameznika in vlogah v različnih skupnostih, potem o pravilih, ki veljajo v določenih skupnostih, načinih njihovega sprejemanja, sankcioniranja in odgovornostih, ki so naložena posamezniku, in za konec še o premagovanju predsodkov do drugačnih in drugih oziroma o nazorskih, filozofskih in verskih sistemih (Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport 1998b).

Cilj, ki naj bi ga otroci dosegli v sedmem razredu, je razviti sposobnost za proučevanje razlik znotraj same skupnosti in med skupnostmi. Začnejo razumevati, kako pomembna je za skupnost medsebojna strpnost njenih pripadnikov. Spoznajo in osvojijo postopke ter strategije, kako mirno reševati konflikte in uspešno sodelovati. Spoznavajo stereotipe v vsakdanjem življenju in v medijskih sporočilih ter se naučijo razvijati kritičen odnos do njih. Spoznavajo pomen medsebojnega spoštovanja in

strpnosti za kulturo sobivanja ter razumejo pomen sodelovanja, dialoga in solidarnosti (Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport 1998b).

Temi verovanje in verstva je posvečen celoten vsebinski sklop. Učitelji začnejo s poučevanjem učencev o človekovi pravici do veroizpovedi in njeni pomembnosti. Učenci za začetek osvojijo temeljne pojme, kot so verstvo, verska skupnost in verovanje. Seznanijo se o verskih skupnostih v Republiki Sloveniji in njihovem položaju, da so vse veroizpovedi enakopravne in ločene od države. Učijo se o skupnih značilnostih in razlikah velikih svetovnih verstev, to so krščanstvo, islam, hinduizem in budizem.

Ko je Selman Selhanović intervjuval muftija Grabusa za časopis Preporod, ga je vprašal, kako je v Sloveniji urejeno vprašanje verouka v šolah. Razložil nam je, da pri nas verouka v šolah ne poučujejo, a otroci lahko izberejo verouk kot zunajšolsko dejavnost v mektebu²⁹. Muallimi³⁰ jim nato izdajo potrdilo o opravljenem verouku in to zadostuje v šoli (Grabus 2011, 56).

4.1.2.2 Učni načrt v srednjih šolah oziroma gimnazijah

Le dijaki, ki se po končani osnovni šoli odločijo, da bodo izobraževanje nadaljevali na splošni, klasični ali strokovni gimnaziji, poslušajo predavanja iz predmeta Sociologija. Tisti, ki predmet izberejo za opravljanje na maturi, obdelajo sklop »religija in verovanjski sistemi«, tako da nadaljujejo s poglobljanjem znanja o verovanju in verstvih, ki so ga predhodno nekaj že dobili v osnovni šoli. Poleg tega, da v maturitetnem delu predmeta, ki ga dijaki poslušajo 210 šolskih ur v tretjem letniku, določene teme ne samo poglobijo, ampak tudi usvojijo osnovne koncepte in zamisli o posameznih družbenih podsistemih, ki bistveno zaznamujejo življenje v sodobnih družbah (Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport 1998c).

Ko dijaki poslušajo o temi »religija in verovanjski sistemi«, je poudarek na religiji kot na enem izmed verovanjskih sistemov ter na pomenu religij za posameznika, za družbo na različnih podlagah. To poglavje obravnava različne religije in načine organiziranja verskih skupnosti znotraj posameznih religij ter spreminjanje religioznosti v sodobnih družbah v odnosu do posameznika, do države in do družbe, pa tudi odnose

²⁹ Koranska šola oziroma islamski verouk (Kalčič 2007, 279).

³⁰ Veroučitelj (Grabus 2011, 208).

med religijami samimi (Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport 1998c). V učnem načrtu Ministrstva za šolstvo in šport piše, da so cilji, ki naj bi jih dijaki dosegli po končani obravnavi omenjene teme, naslednji: religijo razumejo kot enega od verovanskih sistemov in poznajo različne razlage, funkcije in sestavine religije ter usvojijo temeljne značilnosti različnih religij. Analizirajo proces sekularizacije in revitalizacije religije in se poučijo o različnih načinih organiziranja verskih skupnosti v različnih svetovnih religijah. Vse skupaj pa še nadgradijo z znanjem o spremembah v religioznosti v sodobnih družbah, to so organiziranost, pomen religije za posameznika, spreminjanje odnosa med religiozno skupnostjo in družbo ter državo, spoznajo različne odnose med religijami ter razumejo termine verski pluralizem, fundamentalizem in civilna religija (Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport 1998c).

V RS je osnovnošolsko izobraževanje obvezno, tako da se v času šolanja vsi spoznamo z dejstvom, da smo ljudje drugačni, raznoliki, a hkrati enakovredni in enakopravni. Zelo velik odstotek učencev nato postanejo dijaki, saj se odločijo za nadaljevanje šolanja na srednjih, poklicnih in tehničnih šolah ter gimnazijah. Kot že napisano, v gimnaziji pridobijo kar nekaj kakovostnega znanja s področja religij, drugače pa je nivo izobražene populacije danes pri nas v Sloveniji visok, pomeni, da skoraj vsak posameznik pridobi nekaj osnovnih informacij o verstvih in njihovi tradiciji, kar je pomembno za posameznikov intelektualni in osebnostno vrednostni razvoj. Svobodno gibanje ljudi in odprtost idej omogoča boljše poznavanje verstev in tradicij ter spoštovanje različnih verskih nazorov. Pouk pomaga učencem razumeti pomen verskih vprašanj in izoblikovati do njih osebnostni odnos ter razviti sposobnost razumevanja drugih ljudi in pripravljenost na dialog v konfliktnih situacijah. V času šolanja se učenci pripravijo tudi na kritičnost do negativnih pojavov v zvezi z religijami ter na kritičen in konstruktiven vstop v pluralno družbo. Torej že v osnovni šoli pridobimo osnovne informacije o religiji islam in o njenih pripadnikih muslimanih.

4.1.3 Muslimani v slovenskih medijih

Danes imajo mediji zagotovo eno od pomembnejših vlog glede obveščanja in podajanja informacij, kar smo omenili že v podpoglavju integracija in mediji znotraj poglavja o evropski integracijski politiki. Pa si pogledajmo še, kakšno vlogo imajo slovenski mediji, ko je govora o slovenskih muslimanih. S področja medijev je v prvem

odstavku 4. člena Zakona o radioteleviziji Slovenija³¹ napisano, da javna služba na področju radijske in televizijske dejavnosti – RTV Slovenija posveča posebno pozornost tudi položaju in delovanju registriranih verskih skupnosti. Tako na nacionalni televiziji deluje uredništvo verskega programa in verske skupnosti, ki so imele v mandatnem obdobju 2006 in 2010 dva predstavnika v programskem svetu RTV, enega iz rimskokatoliške in enega iz srbske pravoslavne cerkve (Medvešek 2007, 362). Za enkrat Islamska skupnost v Republiki Sloveniji svojega predstavnika v uredništvu še nima.

Sedaj si bomo pogledali vlogo medijev pri uveljavljanju etnične strpnosti, različnosti in kulturnega pluralizma ter vlogo medijev pri upravljanju kulturnega pluralizma. Opirali se bomo na članek Mirana Komaca, *Mediji in »nove« narodne skupnosti*, v katerem Komac išče odgovore na vprašanje o vlogi medijev pri ustvarjanju in ohranjanju podobe o etnično homogeni nacionalni skupnosti. Ključno vprašanje, ki ga postavi je, v kolikšni meri mediji sodelujejo pri ohranjanju tradicionalne bipolarnosti v smislu »mi-vi« oziroma koliko doprinesejo mediji pri nastajanju družbe, v kateri bi tudi »oni« imeli možnost, da postanejo »mi« (Komac 2007a, 375). Pravi, da je odnos medijev do manjšinske problematike pogojen in zamejen z zgodovinsko oblikovano percepcijo naroda in narodnega vprašanja in nacije ter nacionalnega vprašanja. Mediji sicer težko popravljajo ali celo odpravijo nekaj, kar je rezultat dolgotrajne in načrtne socializacije, piše Komac, lahko pa prispevajo ustrezen delež k ovrednotenju večnih resnic in ustvarjanju strpnega pluralnega okolja. Izjemnega pomena je aktivno delovanje medijev proti rasizmu, ksenofobiji, sovražnemu obnašanju in predsodkom ter do etnično in religiozno drugačnih (375). Komac pravi, da je že desetletja znano, da množični mediji vplivajo na oblikovanje javnega mnenja in na percepcijo prebivalstva do posameznih družbenih pojavov, še posebno močan vpliv imajo na dojetje (med)etničnih, (med)narodnih, (med)verskih odnosov (Komac 2007a, 376).

Zelo podobno ugotavlja tudi mufti Grabus, ki je že večkrat spregovoril o vlogi medijev, za katere tudi pravi, da v svetu oblikujejo javno mnenje in imajo takšno moč, da se je zelo težko upreti usmeritvam, ki jih predstavljajo in prikazujejo (Grabus 2011, 58). Pojasnjuje zanimivo vlogo slovenskih medijev, kadar so v središču Islamska skupnost in muslimani, saj veliko pozornost posvetijo muslimanom in njihovemu

³¹ Ur. l. RS, št. 96/05

organiziranju. Razloži, da je to sicer zelo zanimiv pojav, ki pa ni značilen samo za Slovenijo, ampak je podobno tudi v drugih evropskih državah. Namesto v izobraževalnem programu so teme o muslimanih bolj prisotne v informativnem delu in leta 2005 so se pogosteje pojavljali na rumenih straneh kot pa v resnih in pomembnih člankih (63). Za konec še doda, da slovenski mediji niso nič boljši od tistih v drugih državah, v želji, da bodo gledanost, poslušanost in branost čim večje ter seveda po ustvarjanju čim višjega dobička, mediji med seboj tekmujejo in objavljajo prispevke polne stereotipov (64).

Če se spet vrnemo nazaj na Komaca, se v nadaljevanju osredotoči na vsebino slovenskih tiskanih in elektronskih medijev, kjer ugotovi, da mediji skoraj dobesedno sledijo določbam Zakona o javnem interesu na področju medijev³². Tako se govori le o italijanski in madžarski skupnosti in le nekaj o Nemcih in Romih, o albanski, hrvaški, srbski, muslimanski, bošnjaški, makedonski in črnogorski etnični skupini pa je informacij komaj za vzorec. Morda se občutek izključenosti iz družbe in prepričanje o njihovi družbeni marginalizaciji pri teh populacijah poraja ravno zaradi tega, ker niso vključeni v medijski prostor. Tudi posebno manjšinsko pravico do sodelovanja v javnih medijih imajo le pripadniki madžarske in italijanske manjšine ter v omejenem obsegu romska skupnost (Komac 2007a, 378). Ko je Komac pregledal spisek vsebin, ki jih je RTV dolžna spremljati, je ugotovil, da ni nikjer mogoče zaslediti zaveze, da je potrebno spremljati tudi tematike, ki zadevajo status, ustvarjanje, potrebe in položaj pripadnikov priseljenih narodnih skupnosti (379). Če pogledamo še rezultate raziskave PSIP³³,

³² Del Zakona o medijih v 4. členu pravi, da RS podpira medije pri ustvarjanju in razširjanju programskih vsebin, ki so pomembne za uresničitev pravic državljanov, državljanek RS, Slovencev po svetu, pripadnikov, pripadnic slovenskih narodnih manjšin v Italiji, Avstriji in na Madžarskem, italijanske in madžarske narodne skupnosti v RS ter romske skupnosti, ki živi v Sloveniji, do javnega obveščanja in do obveščenosti.

³³ Priseljenci z območja nekdanje Jugoslavije in njihovi potomci so populacija preučevana v raziskavi, ki je potekala leta 2003 (Bešter 2007c, 222). Oblikovan je vzorec prebivalcev, ki vključuje priseljence vseh narodov in narodnosti nekdanje Jugoslavije ter pokriva vse slovenske regije (Medvešek in Hafner Fink 2007, 480). Namen in cilj raziskave Percepcija slovenske integracijske politike (PSIP) je na podlagi empiričnega raziskovanja stališč in mnenj pripadnikov »novih« manjšinskih populacij ter pripadnikov večinske narodne populacije pridobitev dovolj veljavnih podatkov, ki jih velja upoštevati pri izgrajevanju slovenske politike (Komac 2007, 2).

vidimo, da imajo največjo željo po vključitvi v slovenski medijski prostor prek nacionalne televizije pripadniki najbolj »stigmatiziranih« etničnih skupnosti, to so muslimani. V tem vidijo priložnost za javno priznanje svojega »obstoja« in priložnost za predstavitev lastnih stališč o posameznih vprašanjih, ki se jih še posebej dotikajo (383).

Raziskava Percepcija slovenske integracijske politike je pokazala tudi, da so ravno muslimani tisti, ki med vsemi narodnimi manjšinami največ posegajo po tiskanih medijih, ki jih pripravlja njihova narodna skupnost sama. So medijsko najbolj organizirani in dostopnost do njihovih medijev je mnogo lažja (386).

Če pravi mufti, da ne živimo v rajju, pa pravi Ahmed Pašić, da ne živimo v naravnem svetu, saj se stvari, kot so mnenja, novice, časopisi ne pojavijo naravno, ampak so narejeni in so rezultat človeške volje (Pašić 2002, 185). Ahmed Pašić ugotavlja, da je islam aktualen od prve naftne krize dalje, ki je bila leta 1973, in da mediji poročajo o islamu takrat, ko se zgodijo vojne, incidenti, spopadi, begunske krize diktature (Pakistan, države v Afriki), notranje težave določenih držav (Turčija, Alžirija) in vojaški posegi Zahoda v državah z večinskim muslimanskim prebivalstvom (Irak, Kosovo). Do podobnega zaključka kot udeleženci okrogle mize na Filozofski fakulteti je prišel tudi sam, in sicer, da slovenski mediji enostavno sledijo trendu tujih medijev, ko o islamu govorijo in pišejo le, ko gre za zgoraj naštete teme, o islamu kot religiji in načinu življenja pa se zelo malo govori (114). Najbolj pogosto se piše o islamu, ko se začnejo dogajati določene spremembe v svetu, ki so lahko družbene, vojaške, politične ali kulturne narave (122).

4.1.4 Prevod Korana v slovenski jezik

Koran ali jasno branje je sveta knjiga vseh muslimanov, kjer je poudarek na čaščenju edinosti Boga, temeljni dogmi islama, in potrebni pokorščini njegovi volji, kar islam pravzaprav pomeni. Koran je knjiga, o kateri ni mogoče dvomiti (Jakomin 2003, 45). Muslimanska sveta knjiga predstavlja za islam najvišje razodetje in dokončni izraz božje volje (49).

Preden začnemo govoriti o začetkih nastajanja in prevajanja Korana v slovenski jezik, je pomembno, da razložimo, da je prevod Korana le razlaga njegovega pomena in ne njegov dobesedni prevod. Obstaja razlika med Koranom, ki je Božja beseda razodeta

v arabskem jeziku, in prevodom Korana. Koran je Koran samo v arabščini in ni prevedljiv, mogoče ga je le prenesti oziroma posneti njegove vsebine (Kerševan in Svetlič 2003, 9).

Dušan Jakomin razloži, da je bil za muslimane Koran razodet Mohamedu dobesedno po angelu Gabrielu, torej je Mohamed navaden posrednik božjega besedila. Zaradi te dobesedne inspiracije božje besede se Korana ne da prevesti, kajti ne samo vsaka beseda, celo vsaka črka Korana je od Boga razodeta v arabščini in ima svoj skrivni pomen. To je razlog, da se Koran ne mora širiti v prevodih in zato muslimani širijo znanje aramejskega jezika, ker je Bog hotel razodeti Koran v tem jeziku (Jakomin 2003, 49).

Do lani je bila slovenščina edini evropski jezik, ki ni imel prevoda islamske svete knjige Korana neposredno iz izvirnika (MMC RTV Slovenija 2005a).

Dostopna sta bila dva posredna prevoda, iz bosanskega³⁴ in angleškega³⁵ jezika, a leta 2014 je po več kot desetletju prevajanja in nastajanja izšel prvi slovenski prevod Korana iz arabskega izvirnika (MMC RTV Slovenija 2005a), kjer je predstavljena ortodoksna islamska tradicija tako, kot jo poznajo, razumejo in priznavajo muslimani po vsem svetu (Alhady in P. Alhady 2014, 567).

Že pred 13 leti je na pobudo islamske skupnosti v Sloveniji ministrstvo za kulturo objavilo razpis, s katerim so želeli najti založbo za ta projekt, a zaradi okoliščin je izdaja tako dolgo trajala. Predvidena je bila namreč obsežnejša izdaja, ki bi poleg arabskega izvirnika s slovenskim prevodom leve in desne strani vsebovala še obširnejše in izčrpnije opombe ter primerjalne preglednice Korana in Svetega pisma, pojasnilo nekaterih zgodovinskih dejstev, splošno uvodno besedo o pomenu Korana za svetovno kulturo in civilizacijo in za konec še spremno besedo o njegovih različnih interpretacijah skozi zgodovino (MMC RTV Slovenija 2005a).

Vendar obsežnejša izdaja ni bila objavljena, ker je islamska skupnost marsičemu nasprotovala in tako je bil leta 2006 prevod dokončan in predan skupnosti v pregled, a je od leta 2007 in do leta 2013 projekt stal oziroma konec predlanskega leta so nato

³⁴ Prvi slovenski prevod zgolj koranskega besedila je delo Klemna Jelinčiča Boeta, ki je izšel leta 2003, prevajalec se je opiral na bosanski prevod, in ne na izvornik. Pri prevajanju je bil zanj največji izziv ritem, kajti potrebno je ohranjati religiozno ritmiko, saj je besedilo namenjeno glasnemu branju, je razložil Jelinčič Boeta.

³⁵ Prevedel ga je Erik Majaron.

naredili današnjo izdajo prevoda Korana v slovenski jezik. Islamska skupnost prevoda ne odobrava. Čeprav je skupnost prispevala kar nekaj pozitivnih popravkov, so bila razhajanja vseeno prevelika, tako da se je skupnost odločila za lasten prevod, ker ta naj ne bi bil primeren za versko rabo, a njihovega prevoda za enkrat še ni (MMC RTV Slovenija 2005a).

V založbi ne pričakujejo uradnega certifikata o priznanju prevoda, ki ga ne izdaja islamska skupnost, temveč je za to zadolžena peščica arabskih institucij, a se pregledovanje prevodov lahko zavleče tudi za nekaj let. V našem primeru pomeni še dodatno oviro pomanjkanje usposobljenih prevajalcev iz arabščine v slovenščino ter obratno, zato se lahko celoten proces zaustavi, dokler se ne pojavi tak izvedenec (MMC RTV Slovenija 2005b). Prevajalec slovenskega prevoda Korana iz izvirnika Mohsen Alhady pojasni, da to ni nobena katastrofa, kajti tovrstni prevodi tudi v tujini ne dobijo vedno certifikata islamske skupnosti. Kot primer navede prevod knjige v bosanski jezik, ki je prav tako izšel pri sekularni založbi (Planet siol 1996).

Prevod sta pripravila slovensko-jemenski prevajalski par, poleg že omenjenega Mohsena Alhadyja, še Margit Podvornik Alhady. Avtorica izdanega prevoda opozarja, da prevedenega Korana, ki bi bil primeren za versko rabo ni in ga tudi ne more biti, saj je vsa islamska liturgija izključno v arabskem jeziku in pri obredih v islamu se Koran recitira le v izvorniku, kajti prevod ni Božja beseda, kljub temu da nosi enak pomen (Alhady in P. Alhady 2014, 568). Hkrati je spomnila še na odmevno slovstveno polemiko o zapisu lastnega imena Boga, ker sta se, prevajalca namenoma odločila za zapis besede Allah in ne za ustaljeno različico Alah. Prevajalca pravita, da sta se za kršitev slovenskega pravopisa pri prečrkovanju, ki ne dovoljuje podvojenih soglasnikov, odločila glede na arabski izvornik in ključnost besede Allah v Koranu, ter glede na prevode v slovanske, druge evropske in svetovne jezike (601). Tako so arabska imena, ki so jih sprva med prevajanjem slovenili, ohranili v izvorniku. Pravopisci so mnenja, da sta s tem ravnanjem »odprla v korpusu slovenskega jezika identifikacijsko in strokovno korektno zapisovanje arabskih imen, kar se na Slovenskem še ni zgodilo« (MMC RTV Slovenija 2005a). Avtorica meni, da sta odprla problematiko prečrkovanja nelatiničnih pisav, ki več ne ustreza času in razmeram, saj je zastarela. Jezik je namreč živ kot čas in ljudje, nenehno se spreminja in bistveno je, da se razvija in izpopolnjuje, da lahko potuje s časom in znanjem (Koran 2014, 568). Prevajalca sta povedala tudi to, da sta želela s prevodom prenesti občutek, odnos in pojmovanje muslimanov do svoje knjige,

ki predstavlja samo jedro islamske vere in opozarja, da mora človek razmišljati in opazovati svet okrog sebe, hkrati pa služi tudi kot meditativno sredstvo (MMC RTV Slovenija 2005a). Bosanski teolog dr. Enes Karić, ki je profesor na Fakulteti za islamske nauke v Sarajevu in tudi sam prevajalec Korana v bosanščino (Koran 2014, 591), je k slovenskemu prevodu prispeval predgovor. Prevajalca pa sta napisala drugo spremno besedilo, kjer sta razložila prevajalske dileme in njune odločitve. V prevodu so tudi njune opombe in prikazi prevodnih različic imen v Koranu v različnih jezikih.

Koran je prva in največja stvaritev arabske literature vseh časov in v njem uživaš le, če ga prebiraš na glas (Jakomin 2003, 49), od tod izhaja Koran kot recitacija, razodetje »v jasnem arabskem jeziku«. Po mnenju muslimanov Korana v prevodu ni mogoče niti uživati niti ceniti enako kot v originalu, kajti če ga želiš ceniti, ga moraš brati iz muslimanskega miselnega izhodišča, in se zavedati, da njegov čar ni v njegovi literarni obliki, ampak v idejnih novostih, ki pa so kar precej daleč od naše mentalitete (50).

4.2 Kaj muslimani naredijo v procesu integracije

Koliko muslimani doprinesejo k integracijskemu procesu v Sloveniji, smo nekaj že napisali tekom diplomskega dela, pa vendar bomo naredili še en povzetek, da imamo vse na enem mestu. Videli bomo, da so muslimani pri nas aktivni udeleženci v ekonomskih, socialnih, civilnih (živijo in so podrejeni našemu civilnemu pravu in ne šeriatskemu) in kulturnih zadevah. Najprej si oglejmo ekonomske in socialne; v prvi fazi integracije so se uspešno adaptirali, saj so si večinoma poiskali stanovanje, delo in se naučili slovenščine. K temu je ogromno pripomogel nov mufti. Nedžad Grabus (2011, 93) je namreč velik zagovornik uporabe slovenščine. Sam govori in se trudi govoriti slovensko že od prvega dne svojega prihoda v Slovenijo, in prav tako člani skupnosti. Takoj po prihodu v našo državo je sprejel odlok, da morajo vsi imami znati slovenski jezik, zato se je dogovoril s Filozofsko Fakulteto v Ljubljani, da so organizirali tečaj slovenščine za imame. Zagovarja mnenje, da bo med drugim tudi znanje slovenskega jezika dalo posebno spodbudo integracijskim procesom muslimanov v Sloveniji. Od študentov, ki so doma v Sloveniji, a trenutno študirajo v Sarajevu na Fakulteti za islamske znanosti, tudi pričakuje, da bodo z dobrim poznavanjem islama in slovenskega jezika v javnosti ustvarjali sliko o muslimanih v Sloveniji kot avtohtoni

skupnosti in ne kot neki imigrantski ali začasno priseljski skupini ljudi, ki bo kmalu odšla.

V tretjem poglavju je pri predstavitvi kdo muslimani v Sloveniji so, kratek opis njihovega prihoda v Slovenijo. Tam preberemo, da so se s formalnopravnega vidika integrirali v slovensko družbo, ko je osamosvojena Slovenija uvedla slovensko državljanstvo za katerega se je odločilo malo manj kot 50% priseljencev. Na kulturnem področju se tudi dobro angažirajo, kar se medijev tiče, imajo nekaj svojih internih glasil in poskušajo biti prisotni v raznih oddajah, kjer bi lahko govorili o sebi in svoji veri. Tako so se leta 2008, ki je bilo leto medkulturnega dialoga, predstavili preko izobraževalnega projekta v ljubljanskem Mestnem muzeju. Letos so pripadnice Islamske skupnosti v Republiki Sloveniji, ki imajo svoje žensko združenje Zemzem, pripravile že deveti Festival bosanske hrane, kjer so prav tako predstavile svojo skupnost, kulturo in vero. Niessen in Huddleston (2010, 64) pišeta, da imajo lahko ozaveščeni državljani še naprej pasivno vlogo v integracijskem procesu, če niso seznanjeni s priložnostmi za svojo udeležbo pri ukrepih za vzpostavitev stikov s priseljenci. Migranti lahko pokažejo svoj prispevek k življenju in kulturi države, v kateri živijo, s posebnimi dogodki in festivali, tako lahko izboljšajo javno mnenje o priseljenicah in spodbudijo razvoj medkulturnih dejavnosti. Tako so na letošnjem festivalu pripadnice IS predstavile tipično sladko in slano tradicionalno kulinariko. Vsakič predstavijo še en delček bogate kulturne tradicije, letos je bila to obrt rezbarjenja (Halilović 2015a), program so še dodatno obogatila dekleta iz KUD Sevdah, ki so predstavila plese značilne za območje BiH (Halilović 2015b). Tako kot vsako leto je tudi tokrat prireditev pozdravil ljubljanski župan Zoran Janković in poklepetal z obiskovalci Festivala in z organizatorji (Halilović 2015b). Festival je potekal v Ljubljani na prostem, tako da je bila udeležba dostopna vsem in prav tako so bili vsi vljudno vabljeni in dobrodošli (Halilović 2015a). Za konec omenimo še dobro sodelovanje med katoliško Cerkvijo in muslimani. Gre za pozitiven medreligijski dialog med omenjenima skupnostma, ki se spoštujeta in sta druga drugo sprejela. To je največkrat možno zaslediti, ko eni ali drugi praznujejo in vedno pridejo čestitke iz druge strani.

Večina slovenskih muslimanov se integrira v slovensko kulturo zaradi »inkulturacije«. To pomeni, da lahko vsaka vera vstopi v vsako kulturo in se v njej vživi, kajti to namreč pomeni inkulturacija, vstop vere v novo kulturo. Tako torej

življenje po veri kulturo oplemeniti, saj ohrani njene prvine in sprejme način življenja, ki je za kulturo v katero vera vstopa, značilno. Izloči pa samo tisto, kar nasprotuje bistvu vere, zato ne govorimo o zahtevi po odpovedi verovanja ali o zavrnitvi korenin, pričakuje se le nova islamska identiteta, ki bo v našem primeru, v skladu s slovensko kulturo. Tu gre torej za to obojestransko prilagajanje, ki bo ustvarilo novo kulturo, kajti vsaka družba stremi k enotnosti s katero omogoča lastno preživetje. Zato je pomembno in potrebno, da se priseljenci integrirajo v nov način življenja. Muslimani pri nas morajo uskladiti svojo versko prakso s slovensko kulturo, če želijo ohraniti bistvo islamske vere in njeno razumljivost (Osredkar 2011, 364) mi pa jim moramo pri tem pomagati, znati jim moramo prisluhniti in dopuščati določene možnosti, ki so še znotraj naših kulturnih okvirjev.

4.2.1 Izgradnja islamskega kulturnega centra v Ljubljani

Gradnja džamije v Ljubljani je bila do nedavnega največja polemika med muslimani in nemuslimani v Sloveniji, ki je po skoraj pol stoletja, dočakala svoj epilog. Islamska skupnost v Republiki Sloveniji, ki je druga največja verska skupnost z največ pripadniki, za enkrat še nima možnosti praznovati verskih praznikov v svojem verskem objektu, ampak morajo vsako leto znova za praznovanja najemati športne dvorane (Hala Tivoli) in objekte ter se na parketu (kljub temu, da prinesejo svoje preproge) klanjati svojemu Bogu (Allah-u). Ela Porić mi je v intervjuju tudi povedala, da molilnice ne zadoščajo več potrebam vsakodnevnega opravljanja verskih obredov, ker so premajhne. V islamskem kulturnem centru bi muslimani zadovoljili svoje verske in kulturne potrebe. Špela Kalčič zapiše (2007, 59), da bi takšen center nesporno pomenil predvsem javno priznanje prisotnosti muslimanov v Sloveniji in ne nazadnje tudi realizacijo pravic, ki jo muslimanom zagotavlja Ustava Republike Slovenije. Najprej si pogledajmo kako je s strani države določena svoboda gradnje in uporaba prostorov in stavb za verske namene, ki jih določa 26. člen Zakona o verski svobodi³⁶, v katerem piše :

Cerkve in druge verske skupnosti imajo pravico graditi in vzdrževati prostore in stavbe za bogoslužje, druge verske obrede ter za druga zbiranja in imajo pravico do prostega dostopa do njih.

³⁶ Ur. l. RS, št. 14/07

V novih urbanističnih predelih, zlasti v predelih, namenjenih za stanovanje in prebivanje, se pri pripravi prostorskega akta glede predvidene prostorske ureditve pridobijo in sporazumno uskladijo tudi potrebe, priporočila in interesi cerkva ter drugih verskih skupnosti ob upoštevanju številčnosti pripadnikov cerkva in drugih verskih skupnosti. Pripravljaivec prostorskega akta mora v predlogu oceniti potrebo po verskih objektih.

Prostorske akte iz prejšnjega odstavka, ki so bili v veljavi ob uveljavitvi tega zakona, je treba v razumnem roku ustrezno dopolniti ali popraviti, če obstajata za to interes in potreba tam navzočih cerkva in drugih verskih skupnosti na območjih, na katere se ti prostorski akti nanašajo.

Preden bomo opisali, kako so do danes napredovale priprave za izgradnjo IKC in do kakšnih težav je prihajalo v preteklosti, si kot zanimivost najprej pogledimo rezultate raziskave PSIP, kjer so anketiranci odgovarjali tudi na vprašanje gradnje džamije (*Kaj menite o gradnji džamije v Sloveniji?*). Vidimo, da so pripadniki novih manjšinskih skupnosti v večji meri (39 odstotkov) soglašali z gradnjo džamije, 29 odstotkov se ni strinjalo in 32,4 odstotka ni želelo povedati svojega mnenja oziroma ni vedelo, ali naj dobi islamska skupnost džamijo ali ne.

Na vprašanje *Ali je primerno, da si prebivalci islamske vere izgradijo džamijo?* So odgovarjali v obliki telefonskega intervjuja, tudi v javnomnenjski raziskavi o odnosu javnosti do aktualnih razmer in dogajanj v Sloveniji³⁷. (Medvešek 2007, 366) Tu rezultati še vedno kažejo na razdvojeno slovensko javnost, namreč 47 odstotkov jih meni, da je primerno, da si pripadniki islamske verske skupnosti zgradijo svoj versko-kulturni center, le nekaj odstotkov manj, to je 44 odstotkov jih meni, da to ni primerno, in 9 odstotkov jih ni odgovorilo na vprašanje oziroma so bili neodločeni. V obeh raziskavah je vidna razcepljenost populacije v stališčih, a vendar je več odstotkov tistih, ki so gradnjo podpirali (Medvešek 2007, 367). Džamija ima velik simbolni pomen za muslimansko versko skupnost.

Že leta 1969 je takratni predsednik Mešihata za BIH g. Hadžiabdić zaprosil za dovoljenje, da bi kot v nekaterih evropskih prestolnicah, tudi v Ljubljani zgradili

³⁷ Raziskava je bila opravljena okviru CRP, FDV IDV-CJMMK, v Ljubljani, 22.12.2003. Od 15. do 17.12.2003 so na podlagi vzorca telefonskih naročnikov zajeli 958 polnoletnih oseb, ki so državljani Slovenije, in z njimi naredili telefonski intervju s pomočjo standardiziranega vprašalnika. Vzorec je potekalo iz vzorčne baze N=2056, ki je bila izžrpana do 47 odstotkov.

džamijo (Pašić 2002, 111). In zdaj, leta 2015, se je gradnja džamije oziroma Islamskega kulturnega centra začela (v nadaljevanju IKC). Zemljišče, kjer bo stal, to je med Parmovo in Kurilniško ulico, na približno 11 tisoč kvadratnih metrov, je bilo kupljeno že leta 2008. Pet let pozneje je IS dobila dovoljenje za gradnjo objekta in letos še dovoljenje za dovozno cesto, ki jo morajo zgraditi do centra (Grabus 2015a).

V IKC bodo različni prostori. Poleg džamije (s 40 metrov visokim minaretom³⁸), ki je najpomembnejša, še knjižnico, učilnice za verouk, prostore za druženje, športno dvorano, restavracijo ter administrativni in stanovanjski del (Grabus 2015b). Center ima za muslimane reprezentativno vlogo in za organizirano skupnost vernikov pa simbolično in institucionalno (Grabus 2011, 29). Grabus v svoji knjigi poda tudi definicijo džamije, in sicer pravi, da je to verska hiša z minaretom, kjer muslimani opravljajo individualne in skupne molitve. V džamiji se praznujejo tudi rojstvo otroka, poroke, žaluje se ob izgubi družinskega člana ali člana iz skupnosti, organizira se slovesnosti ob koncu veroučnega leta itd (29). Z izgradnjo Islamskega kulturnega centra bodo zadovoljene verske, družbene in kulturne potrebe muslimanov v Sloveniji, razlaga Ahmed Pašić (2005, 113) in imel bo vse značilnosti modernega centra, kakršne lahko vidimo v glavnih mestih naših sosednjih držav, v Zagrebu na Hrvaškem, na Dunaju v Avstriji, prav tako v Budimpešti na Madžarskem in ne le v Rimu v Italiji, temveč tudi v Milanu, Veroni, Neaplju, Torinu itd. Pašić še pove, da je cilj IS, da bodo center obiskovali tako muslimani, kot nemuslimani (113), kjer se bodo lahko srečevali z islamsko versko in kulturno dediščino (Grabus 2011, 129).

Kot že omenjeno, želja muslimanov po gradnji džamije sega že v leto 1969. Sprva so jo želeli zgraditi za Bežigradom, a je lokalno prebivalstvo temu nasprotovalo (Vrečer 2007, 116).

Vladna institucija je gradnji džamije nasprotovala le enkrat, in sicer v sedemdesetih letih, ko so džamijo želeli zgraditi na lokaciji Žale. Svoje nestrinjanje je podal Zavod za ohranjanje naravne in kulturne dediščine, saj džamija ne bi bila v skladu s širšim kulturnim prostorom Plečnikovih Žal. Nadalje piše Vrečerjeva, se je javna polemika o gradnji džamije začela ponovno v devetdesetih, ko je bila tretja predlagana lokacija na Viču leta 1999, a se je zgodilo podobno kot že dvakrat prej. Pojavili so se različni razlogi proti gradnji džamije, nekateri izmed njih so bili, da v tem okolju živi veliko

³⁸ Stolp ob džamiji, s katerega se poziva k molitvi (Kalčič 2007, 280).

bosanskih Srbov in slovenskih politikov v Murglah (Vrečer 2007, 117). Kalčič v svoji knjigi piše, da so muslimanom ponudili kar petindvajset različnih lokacij za gradnjo džamije. Javni diskurz o gradnji džamije je dosegel vrhunec leta 2001, ko je Osman Đogić postal mufti in je začel intenzivno delati na realizaciji gradnje džamije v Ljubljani. Nekateri razlogi proti gradnji, ki so se pojavili tistega leta, so naslednji: da bo gradnja džamije užalila religiozna čustva Slovencev, klici k molitvam bodo preglasni, z džamijo se bo Slovenija približala balkanskemu okolju in to bo škodovalo turizmu. V javnosti so se pojavila pisma viških lastnikov vrtov, ki so jih imeli najete ravno na potencialni lokaciji za džamijo. Pridružili so se jim še lokalni prebivalci, češ da je to območje poplavno in potresno ter zato neprimerno za gradnjo. Po terorističnem napadu v New Yorku, 11. septembra 2001, piše Vrečerjeva, so mnogi začeli muslimane povezovati s terorizmom (Vrečer 2007, 117). Želeli so, da vlada poda odgovor za gradnjo džamije, spet drugi so predlagali referendum, da bi ljudje odločili o gradnji džamije. Ustavno sodišče je razsodilo, da je tak referendum kršitev človekovih pravic. Leta 2006 je Zoran Janković prvič zmagal na volitvah za ljubljanskega župana in kmalu po izvolitvi je poiskal novo lokacijo za gradnjo džamije, kjer se je dejansko v letošnjem letu, kot že omenjeno, gradnja začela. Po besedah muftija Grabusa v intervjuju na 24ur Zvečer, se bodo potrudili, da bodo imeli prvo molitev v IKC leta 2017, v mesecu ramazanu, to je mesec maj oziroma najpozneje leto dni pozneje od predvidenega datuma končanja gradnje (maja 2018).

4.2.2 Arhitektura džamije

Ko je žirija, ki je bila sestavljena iz predstavnikov islamske skupnosti in arhitekturno – urbanističnih strokovnjakov, z mednarodnim natečajem izbrala idejni projekt biroja Bevk Perović arhitekti (Grgič 2012), je podžupan in predsednik ocenjevalne komisije Janez Koželj dejal, da je prepričan, da je slovenska družba dozorela in postala multikulturalna, kar je nujno potrebno, da se tak projekt uresniči. Za arhitekta je džamija po njegovem mnenju življenjski projekt, ki je izjemnega pomena za vzpostavljanje multikulturalnega dialoga, ki ga Evropa tako zelo potrebuje (MMC RTV Slovenija 2005c). Tak projekt je za arhitekta izjemno zahteven, a hkrati gre za lepo delo in izziv (Grgič 2012).

Džamija bo del večjega kompleksa islamskega verskega in kulturnega središča. Komplex, ki bo postavljen meter nad nivojem ceste, kar ga bo statusno dvigalo od ostalega mestnega prostora, bo sestavljen iz skupne baze in štirih na njej stoječih objektov.

Objekti bodo postavljeni samostojno in razvrščeni ob robu kompleksa, tako da bodo obrobjali skupni trg, ki bo notranji prostor, vendar odprt na eni strani proti džamiji in na drugi proti ulici. V kompleksu bosta še dva parka, severni park bo javna površina in zasajen z avtohtonim drevjem in z velikimi koriti z rastlinami omenjenimi v Koranu. Južni park bo zelena zaščitna cona proti železniški progi. Posebna odlika projekta je, da temelji na oblikovanju zunanega prostora in na povezavi z zunanjim okoljem oziroma svetom (Grgič 2012), kar je potrdil tudi član komisije, Koželj, ki je povedal, da je pri samem projektu ključna prav njegova prostorska razporeditev, saj gre za zelo odprto strukturo, ki omogoča lahek javni dostop, hkrati pa zagotavlja intimnost obredij (Petkovšek 2011).

Na odprtost kažejo tudi posamezni objekti, ki so razmaknjeni, nekatere prostore bo mogoče obiskati, ne da bi pri tem človek imel občutek, da gre v mošejo. Projekt arhitektov Matije Bevka in Vase Perovića smiselno izraža dejstvo, da so muslimani del slovenske in evropske družbe, in zamisel, da bi kompleks povežala z javnim mestnim prostorom, njun projekt ne uresničuje le z odprtostjo parka, ampak tudi trga oziroma dvorišča med objekti, ki prav tako ni namenjen samo islamski skupnosti, ampak vsem meščanom. Gre za sodoben arhitekturni izraz družbene integracije in sobivanja ljudi različnih ver in svetovnih nazorov tako, da je ta del projekta res moderen in izviren. V njem sta se arhitekta povsem izognila tveganju, da bi ponovila tradicionalne vzorce islamske sakralne arhitekture. Oblikovala sta nevsiljiv trg, katerega tla bodo prekrita z okroglimi marmornimi ploščami, geometrijski vzorec v tlaku (pohodno steklo) pred objektom pa bo usmerjen proti Meki (Grgič 2012).

V mošaji, ki je v središču kompleksa, sta v skladu z islamsko tradicijo moški in ženski del ločena. Ženski del je na galeriji, moški pa v osrednjem prostoru, ki je visok 24 metrov in nad njim se vzpenja kupola iz tekstila, skozi katero pronica svetloba, ki daje občutek sakralnega. Celoten kompleks je iz enostavnih materialov, brušenega betona in zunanje mrežne aluminjske konstrukcije, ki tudi pripomore k občutku lahкости, obenem pa daje pridih Vzhoda (Vardjan 2012).

Evroislam

Islam pripadnikov, ki živijo v Evropi, je drugačen kot v državah, kjer je prevladujoča religija. Tako se je oblikoval nekakšen evroislam, s katerim se spreminja tudi arhitekturna podoba džamije, ki jo lahko imenujemo evroislamska sakralna arhitektura in nekateri verski objekti so po arhitekturni podobi in simboliki prilagojeni temu novemu družbenemu kontekstu, medtem ko so še pred časom mnoge džamije na Zahodu posnemale arabski ali turški stil (Grgič 2012).

Tudi mufti Grabus je dejal, da je srečen, ker je prevladalo prepričanje, da je islam lahko sinteza med Vzhodom in Zahodom, kar nakazuje tudi zmagovalna arhitekturna rešitev, ki je zelo sodobna (Petkovšek 2011). Bevk še razloži, da gre po njegovem mnenju v Sloveniji za iskanje neke nove izraznosti, ki mora biti jasno razpoznavna in mora biti sakralna, po drugi strani pa naj bi hkrati izpostavila neki poseben, specifičen odnos z okoljem, v katerega se mora vklopiti in mu nekaj tudi dati. Meni, da bo ta projekt obogatil kulturni del s svojim kulturnim programom. S svojo urbanostjo bo postal regenerator življenja v delu mesta, ki je trenutno degradirana cona z velikim potencialom, kar (video) ugotavlja tudi Drago Kos (Kos 2013), avtor znanstvenega članka *Analiza umeščanja ljubljanske džamije*. V nadaljevanju Bevk pojasni, da pri arhitekturi džamije ni šlo za direktno posnemanje arabskih arabesk, ampak so vzori bolj v sodobnem svetu, prisotni so tudi leseni paravani, ki so del bosanske arhitekture, seveda pa so vključeni tudi elementi slovenske arhitekture. Pravi, da gre bolj za to, da se s sodobnimi principi ter sodobnimi arhitekturnimi principi in sodobnimi gradbenimi tehnikami doseže sakralnost in izkušnjo islamske arhitekture na sodoben način (video). Kos zapiše, da takšno »multikulturno« džamijo lahko uvrstimo med relativno zgodnje poskuse nastajanja novega evroislamskega arhitekturnega, če ne kar slovenskega islamskega sloga (Kos 2013). Džamija, skonstruirana v novem evroislamskem slogu, bo morda privedla do tega, da bo lahko ponosno pokazala integracijske in ustvarjalne sposobnosti evropske oziroma slovenske arhitekture in postmoderne družbe nasploh, kar je nedvomno plemenit cilj (Kos 2013).

Projekt zagotovo ni lahko delo za slovenska arhitekta, zato ne preseneča dejstvo, da še vedno večino džamij projektirajo arhitekti iz islamskega okolja. Bevk in Perović nista imela niti svetovalca, kar je po eni strani gotovo otežilo nalogo, po drugi strani pa sta se lažje izognila tradicionalnemu stilu in sta tako posnemala le princip islamske sakralne arhitekture, ki mora biti funkcionalen, hkrati pa nista posnemala tradicionalnih vzorcev,

temveč sta izbrala sodoben arhitekturni jezik. Ker je džamija namenjena bodočim generacijam in bo verjetno dolgo časa edina v Sloveniji, sta toliko bolj skrbno načrtovala način vključitve v mestno strukturo in družbo (Grgič 2012). Župan Zoran Janković je povedal, da je džamija del medkulturnega dialoga in pomeni umikanje ovir in razmišljanj, da nekateri ne sodijo v našo državo, ter da mora imeti vsak človek svoj prostor za spoštljivo izvajanje verskih obredov (Petkovšek 2012).

4.3 Intervjuji

Z intervjujema želimo izvedeti, kako uspešno lahko muslimani živijo svojo vero islam v slovenskem okolju in raziskati na katerih področjih muslimanskega verskega življenja je zaradi slovenskega socio - kulturnega okolja verska praksa odstopajoča, zato so vprašanja povezana z izvajanjem muslimanske prakse (halal/haram prehrana, molitev, zakrivanje z ruto, obrezovanje,...) v javnih ustanovah (vrtci, šole, bolnice, delovna mesta,...), pokritost muslimanskih tem v javnih občilih, način praznovanja muslimanskih praznikov, zadnja tri vprašanja pa so postavljena tako, da sta sogovornika dobila možnost, da prosto spregovorita o tem kje doživljajo težave pri integraciji, na katerih področjih imajo težave z državo in kje oziroma kakšne rešitve sami vidijo.

1.) Koliko članov šteje vaša skupnost?

Ela Porić: V Ljubljani je 5.000 – 6.000 muslimanskih družin, ki so pripadniki IS, a so različno številčne, tako da točnega podatka nimamo. V popisu prebivalstva iz leta 2002 se je 47.000 prebivalcev opredelilo za Bošnjake³⁹. Če pogledamo širši kontekst, torej celotno Slovenijo, je verujočih muslimanov, ki so člani IS med 80.000 – 100.000, a se število še povečuje.

Alim Hasanagić: Društvo za promocijo islamske kulture v Sloveniji obsega več kot 200 družin. Sicer ne vodimo evidence o tem, koliko imamo članov, saj naši člani do

³⁹ Bošnjaki so južnoslovanski narod, ki živi v BiH. Poleg Srbov in Hrvatov so eden izmed treh konstitutivnih narodov. Bošnjaki živijo tudi v Srbiji, Črni gori in na Hrvaškem, po veroizpovedi so večinoma muslimani (sunitske ločine).

društva nimajo nikakršnih obveznosti in ne plačujejo članarine, zato ne vidimo potrebe po beleženju točnega števila članov.

2.) V Sloveniji ni radijske postaje ali televizijskega programa, ki bi bil namenjen izključno temam o islamu in muslimanih v Sloveniji, Evropi, po svetu. Kako čutite pomanjkanje občil, kjer bi lahko predstavili oziroma pokazali pravo in realno podobo islama, ki jo izkrivljajo poročila, ko nam prikazujejo le reportaže islamskih skrajnežev?

Ela Porić: Občutimo pomanjkanje občil, ki bi bila namenjena izključno predstavljanju islama in muslimanov, da bi lahko prikazali realno podobo. Trenutno je na RTV nova informativna oddaja NaGlas!, ki spremlja življenje pripadnikov narodnih skupnosti z območja nekdanje Jugoslavije, ki živijo v Sloveniji. Tu smo že bili gostje, a oddaja traja le petnajst minut in je na sporedu vsak drugi torek na prvem programu RTV. Dobivamo tudi občasna povabila na oddaje z versko vsebino, a so teme vedno iste. Problem terorizma, predsodki povezani z ženskami v islamu, o nošenju naglavne rute, o izgradnji džamije ...

Nedavno sem se pogovarjala z Boštjanom Debevcem, novinarjem na RTV, in ga prosila, da bi občasno govorili še o kakšni drugi tematiki povezani z islamom in muslimani in o aktualnih vprašanjih. Prisluhnil nam je, tako da se stvari na tem področju počasi premikajo na bolje. Že pred leti smo poslali apel na medijske hiše, da bi objavljali še druge novice poleg tistih o terorizmu, saj to nima nič opraviti z nami in smo v javnosti vedno izpostavljeni le na tak način in se moramo opravičevati. Nato so začeli poročati o romanju, o praznovanju praznika bajram v hali Tivoli in podobno. Naša skupnost ima interno glasilo Amber in sedaj še nov brezplačen časopis kulturno – izobraževalnega zavoda Averroes, *Ibn Rušd*. Pravkar je izšla prva številka z naslovom Sto let Bošnjakov v Sloveniji, v nakladi osemdeset izvodov, časopis smo poslali po knjižnicah in šolah, da bo dostopen širši množici. Urednica časopisa sem jaz, izdali bomo le eno ali dve številki letno z različnimi temami.

Alim Hasanagić: V preteklosti smo imeli svoja glasila. Med najbolj znanimi je bilo glasilo IKRE, ki je izhajalo v različnih intervalih nekajkrat letno. Lahko rečem, da bi nam zelo pomagalo, da bi imeli svojo radijsko postajo/oddajo ali televizijski program,

ki bi bil izključno islamski. V mislih imam nekaj takšnega, kot je PeaceTV⁴⁰, ki je v Veliki Britaniji najbolj priljubljen muslimanski program. Imamo srečo, da obstaja internet. Mislim, da je to trenutno naš najboljši medij, ki ga imamo. Izkoriščamo ga kar pridno, vendar menim, da bi morali delati še veliko več.

(Vprašanje samo za Elo Porić, ker je vezano na enega izmed njihovih zavodov.)

V Amberu sem prebrala, da je mešihat IS sprejel odločitev o ustanovitvi novega subjekta, in sicer Zavod za Vakuf. Prosim vas, da mi poveste, kakšen je namen ustanovitve zavoda in kakšne bodo njegove naloge.

Ela Porić: Beseda vakuf izhaja iz arabske besede vakafe in pomeni zaustaviti, zadržati, posvetiti. Zavod za Vakuf bo upravljal z nepremičnim premoženjem za javno dobro, ki dobi status svetega, nedotakljivega. Glavni namen tega premoženja je, da ga uporablja širša družba. Zavest o vakufu je zelo močno razvita pri muslimanih, ker ko si v stiku z nečim, kar je sveto, narediš nekaj dobrega in si za to nagrajen. Zato je ta zavest res zelo močno razvita.

Tako bo zavod poleg upravljanja z nepremičnim premoženjem hkrati tudi spodbujal vernike pri razvijanju zavesti. Vakufnama je poseben dokument, ki določa, kaj je vakuf, ljudje, ki nekaj podarijo v vakuf, se imenujejo vakifi in so po smrti nagrajeni.

Tak primer je Bašçaršija v Sarajevu in vse, kar je okoli nje, je vakuf, enako kot Gazi Husrev Begova džamija, ki je eden najpomembnejših verskih spomenikov islamske arhitekture na Balkanu. Nedaleč od džamije stoji še stolp z uro (sahat – kula) in medresa (verska šola). Vse to je vakuf in je namenjeno širši družbi, Gazi Husrev – Beg pa je vakif.

⁴⁰ PeaceTV s sloganom »Rešitev za človeštvo« je štiriindvajseturni islamski mednarodni televizijski program. Oddaja iz Dubaja po vsem svetu, celotna vsebina je v angleškem jeziku in program je brezplačen. Ustanovitelj in predsednik televizijskega programa je Zakir Naik, islamski pridigar iz Mumbaja v Indiji. Od januarja 2006 se program brezplačno predvaja v več kot dvesto državah po vsem svetu, v Aziji, Evropi, Afriki, Avstraliji in Severni Ameriki. Program predvaja vsebino v obliki predavanj za odrasle in mladino ter oddaje izobraževalne narave za otroke, nudi tudi prenos dogodkov v živo. Zakir Naik pogosto pravi, da je to program zabavnega učenja (Wikipedia 2001).

- 3.) Kako je z obrezovanjem⁴¹ dečkov v slovenskih bolnišnicah, je dovoljeno ali ne?
V primeru, da ni, kako potem izvedete obrezovanje?

Ela Porić: Obrezovanje v slovenskih bolnišnicah je dovoljeno, a le iz zdravstvenih oziroma medicinskih razlogov, vendar ta način obrezovanja ne ustreza obrezovanju, ki ga določa naša verska praksa. Starši dečkov se tako znajdejo na drugačen način, večina jih to opravi na zasebnih klinikah v Bosni.

Alim Hasanagić: Žalostno je, da država tega ne olajša svojim prebivalcem. Danes se ne obrezujejo le muslimani, temveč je to pojav, ki ga vidimo tudi pri ljudeh, ki pravijo zase, da so ateisti. Nekateri družine to enostavno opravijo v naših južnih balkanskih državah, kjer obstajajo ljudje, ki jim je to služba.

- 4.) Nošenje oblačil kot izraz vere omogoča 7. člen slovenske ustave, ki zagotavlja versko svobodo, pomeni, da muslimanke lahko v javnosti nosijo ruto na glavi⁴². Približno koliko odstotkov pripadnic IS nosi ruto in kakšne so njihove izkušnje z diskriminacijo oziroma sprejetjem pokrite glave?

Ela Porić: Odstotek muslimank v Sloveniji, ki nosijo ruto na glavi, je zelo majhen. Število se sicer povečuje, a zelo počasi, ker ruta kot taka še ni sprejeta. Tukaj se čuti majhnost države in ruta je še vedno predsodek. Poznam vernice, ki bi nosile ruto, a je zaradi službe ne morejo, tako da je to področje še vedno dokaj diskriminatorno. Ruta še

⁴¹ Muslimani večinoma obrezujejo svoje otroke iz verskih razlogov, hkrati se zavedajo tudi medicinske koristi.

⁴² Muslimanke se pokrivajo in zakrivajo izključno zato, ker jim je Allah tako ukazal in ker je to hkrati tudi ukaz poslanca Muhammeda. V Kur'anu in sunnetu je veliko dokazov o obveznem pokrivanju ženskega telesa. Mediji in 'liberalisti' pokrivanje muslimank pogosto povezujejo z »zatiranjem žensk, odvzemanjem ženskam pravico do svobode, nasiljem do žensk« ipd. Dejstvo pa je, da se je v zadnjih desetletjih islamsko pokrivanje in zakrivanje razširilo na vse strani in da se muslimanke odločajo za pokrivanje zaradi verskega prepričanja, ne pa zaradi pritiska staršev ali moža. Glede tega so tudi islamski učenjaki razdvojeni, namreč eni so mnenja, da je pokrivanje obraza pohvalno, drugi, da je obvezno. Slednje je tudi uradno stališče društva, a prav tako tudi znotraj njihovega kroga najdemo spoštljiva razhajanja o tej temi, nam še razloži Alim Hasanagić na njihovi spletni strani (Društvo za promocijo islamske kulture v Sloveniji 2007d).

vedno ni prisotna v javnih sektorjih, kot je to recimo v Veliki Britaniji. Tam so muslimanke zaposlene, na primer, na letališču in nosijo ruto, prav tako na drugih delovnih mestih, ki so del javnega sektorja. V Veliki Britaniji vidimo tudi velike obcestne plakate, na katerih so ženske z ruto na glavi in v izložbah trgovin z oblačili imajo lutke pokrite z ruto. Pri nas se mlada visoko izobražena dekleta že vnaprej odločijo, da ne bodo nosile rute, ker vedo, da ne bodo dobile službe oziroma, da jim to zmanjšuje možnost za pridobitev zaposlitve.

Muslimanke, pripadnice Društva nosijo hidžab⁴³, kimar⁴⁴, čador⁴⁵ ali burko⁴⁶. Približno koliko odstotkov pripadnic Društva za promocijo islamske kulture v Sloveniji EL-IMAN nosi hidžab, koliko kimar, koliko čador in koliko burko? Kakšne so njihove izkušnje z diskriminacijo oziroma sprejetjem v slovenski družbi?

Alim Hasanagić: Naša organizacija se lahko pohvali s tem, da vse ženske, ki hodijo v naše društvo, nosijo islamsko pokrivalo. Nekatere odkrivajo obraz, nekatere pa ga zakrivajo. Težko rečem, natančno koliko žensk upošteva eno ali drugo opcijo, vendar lahko rečem, da je tistih, ki popolnoma prekrivajo svoje telo (vključno z obrazom), okrog 15. Diskriminacija je zelo relativna v slovenskem prostoru. Namreč, obstajajo področja v slovenski družbi, ki so multikulturna. Primer za to so Jesenice, kjer že desetletja živijo različni »narodi«, če temu lahko tako rečemo. Pri nas je to nekaj popolnoma vsakdanjega in tisti, ki diskriminirajo, so v družbi »čudaki«. V nekaterih drugih predelih, kjer slovenska družba ni navajena raznolikosti, pa menim, da so naše sestre muslimanke kot vsak drug človek, ki izstopa iz družbe. Ljudje se večinoma bojijo tistega, česar ne poznajo. Mediji igrajo pomembno vlogo pri tem in vidimo, da kar odlično opravljajo delo glavnega krivca za stereotipe.

⁴³ Naglavna ruta, kjer je obraz odkrit (Grabus 2011, 206).

⁴⁴ Dolg plašč, lahko do kolen, ki pokriva lase, vrat, ramena in pada čez boke.

⁴⁵ Žensko oblačilo, navadno črne ali temno modre barve, ogrinjalo, ki žensko pokrije od glave do pet (Kalčič 2007, 274).

⁴⁶ Pokrije glavo, telo in obraz (Kalčič 2007, 274). Dopusča le majhno vidljivost skozi gosto mrežo v predelu oči.

5.) Kako je s prehrano (halal/haram)⁴⁷ v vrtcih, šolah, bolnicah in drugih javnih ustanovah? Mesnica s halal mesom pri nas obratuje in halal proizvode izdelujejo še mnoga slovenska prehrabena podjetja, tako da si doma lahko pripravite hrano na primeren način. Kako pa je to urejeno v javnih ustanovah?

Ela Porić: V bolnišnici in porodnišnici ni nobenih težav. Tam poveš, da želiš obroke, ki temeljijo na dieti brez svinjine in brez kakršnih koli vprašanj ugodijo tvojim željam. Zelo velik problem pa je s tem v vrtcih in v prvi triadi osnovnih šol, ko so otroci še premajhni, da sami od sebe ne bi jedli svinjine. Če torej želimo, da otroci v teh javnih ustanovah dobijo obrok brez svinjine, je potrebno prinesiti zdravniško potrdilo, da otrok zaradi zdravstvenih razlogov tega ne sme jesti. A zdravniki prav tako nimajo posluha, da bi napisali to potrdilo, kljub temu da je otrok zdrav in mu želimo izločiti svinjino iz jedilnika zaradi verskih razlogov. Sicer so izjeme, ampak res minimalne. Zelo malo je vrtcev, šol in zdravnikov, ki so pripravljeni ugoditi. Jaz, recimo, imam tako srečo, da mi zdravnik izda potrdilo za otroka, ki je v tretjem razredu osnovne šole, tako da dobiva obroke brez svinjine. Starši rešujejo to težavo tako, da sledijo jedilniku prehrane v šoli in tisti dan, ko je za kosilo svinjina, otroka odjavijo od obroka. Obrok mu pripravijo doma in otrok ga odnese s seboj v šolo. Druga težava je ta, da šole kršijo Zakon o šolski prehrani, saj ta dovoljuje zelo mastno, ocvrto hrano, in tudi svinjino, le enkrat na mesec, na jedilniku pa je dva do trikrat na teden. Če bi se držali pravilnika, bi bilo staršem veliko lažje, ker bi samo enkrat na mesec morali odjaviti otroka od kosila, tako pa morajo redno spremljati prehrano v šoli in otrokom pripravljati nadomestne obroke. Še vedno je zelo veliko nerazumevanja na tem področju, česar ne beležimo v drugih evropskih državah. Če pogledamo samo sosednjo Avstrijo in gremo še višje geografsko,

⁴⁷ Halal hrana je tista, ki je dovoljena muslimanom za uživanje. Večinoma gre za meso oziroma za način, kako je žival zaklana, pomembno je, da se živali ne muči pred in med zakolom, da se živali ne ubije z udarcem po glavi ali elektrošokom in da se ne pripravlja noža za ubijanje živali pred njenimi očmi. Glava živali mora biti obrnjena v smeri Meke in vsako dejanje mora biti storjeno v imenu Alaha, potrjeno z ustreznimi besedami ob samem zakolu. Pomembno je tudi, da se le prereže pomembne arterije na vratu in da se ne odseka glave ali reže kakšnega drugega dela telesa. Skratka, žival mora umreti s čim manj trpljenja. Haram, prepovedano, pa sta nam najbolj znani prepovedi svinjina in alkohol ter divjačina, prepovedano je tudi uživati kri in nekatere živalske organe, kot na primer žolčnik, vranica (Kalčić 2007, 67).

»tam« ni nikjer nobenega problema glede prehrane muslimanskih otrok v vrtcih in šolah. Za IS je vsak september zelo težek, ker se starši obračajo na nas po pomoč, vendar jim na žalost ne moremo pomagati. Celo sama sem klicala na Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, ter jih vprašala, zakaj se ne držijo zakona o šolski prehrani, da so mastna hrana in svinjina samo enkrat na mesec na jedilniku, a nisem dobila nobenega konkretnega odgovora.

Alim Hasanagić: Mislim, da je tukaj naša država popolnoma pogorela. Sam imam deklico, ki hodi v jeseniški vrtec, in lahko povem, da sem razočaran z delom vrtca. Moj otrok ne je mesa, ker ni halal, ne more pa dobiti zamenjave za svoj obrok. V praksi to pomeni, če so za kosilo makaroni z mesom, bo jedla le juho in sladico, ali če je za zajtrk salama s kruhom, bo moj otrok jedel le kruh. Prej smo lahko dobili še zamenjavo, vendar se je vodstvo vrtca odločilo, da bo kar ukinilo ta »luksuz« zaradi velikega števila pritožb nemuslimanov (njihovi otroci so recimo jedli svinjsko meso, medtem ko so naši jedli ribe)! Če se že gremo neko evropsko multikulturno družbo, pričakujemo od države, da ta problem reši in nam da naše pravice.

6.) Ali pripadniki vaše skupnosti molite⁴⁸ petkrat na dan ali se molitve v večini udeležujete ob petkih in ali se muslimani, ki molijo petkrat na dan srečujejo z diskriminacijo na trgu dela?

Ela Porić: Da, pripadniki IS molimo petkrat na dan, prav tako se molitve za moške ob petkih udeleži od 1.000 – 1.200 vernikov. Še več bi se jih udeležilo petkove molitve, a zaradi prostorske stiske to ni mogoče. Ko bo zgrajen Islamski kulturni center, bo veliko lažje.

Muslimani, ki molijo petkrat na dan, se ne srečujejo z diskriminacijo na trgu dela, ker je v islamu iz opravičljivih razlogov možno molitve nadoknaditi. Tako da to storijo, ko pridejo z dela.

⁴⁸ Muslimani molijo petkrat na dan. To je ena izmed petih svetih dolžnosti vsakega muslimana, ki se imenujejo pet stebrov islama. Molitvam k Alahu petkrat na dan, rečemo tudi salat, moli pa se ob zori, opoldne, popoldne, ob sončnem zahodu in ko pade noč (Janković 2000, 169).

Alim Hasanagić: Molimo vsak dan, petkrat na dan. Diskriminacije na trgu dela je veliko. Z molitvijo imamo problem pri delodajalcih, ki enostavno niso pripravljeni popustiti in nas spustiti na petminutni odmor za molitev. Zdi se mi izredno neumno, da določeni delodajalci dovolijo kadilcem petminutne odmore (in to večkrat med delovnim časom), muslimanom pa ne dovolijo moliti. Nekateri gredo celo tako daleč, da jim zagrozijo z odpovedjo. Poznam muslimane, ki so morali svoje pravice iskati pri direktorju podjetja, ker jim njihovi vodje izmen niso dovolili moliti. Človek se mora zavedati, da je molitev najpomembnejša stvar v življenju muslimanov, ker kot pravi Poslanec Muhammed, kdor ne opravi opoldanske molitve, so mu propadla vsa njegova dela. Muslimanom, članom našega društva po navadi svetujemo, da najprej poskušajo najti čas za opravljanje molitve na delu, če tega ne morejo storiti, je najbolje, da gredo do direktorja (šefa) in ga zaprosijo, da jim omogoči opravljanje opoldanske molitve, in če tega ne odobri, potem je edini nasvet, da opravijo molitev doma, da jo nadoknadijo. A najprej morajo storiti vse, kar lahko, da bi lahko opravljali molitev na delu. Šele če ne dobijo te možnosti, potem jo lahko opravljajo pozneje. Čas za molitev je lahko tudi med malico.

7.) Nekje sem zasledila, da v Sloveniji množično praznujete bajram, kurban bajram in ramazan. Mi lahko prosim opišete, kako je v praksi videti praznovanje teh praznikov. Ali praznujete še kakšne druge praznike? Če da, vas prosim za opis le-teh.

Ela Porić: Tako je, praznujemo ramazan in ramazanski bajram, ter kurban bajram. Ramazan je mesec posta (imenovan tudi saum) in post je tretja praktična muslimanska dolžnost vsakega polnoletnega muslimana. Pri muslimanih polnoletnost nastopi, ko deklica dobi prvo menstruacijo in deček doživi prvo ejakulacijo. Takrat so dečki in deklice dolžni začeti opravljati pet dolžnosti islama. Letos bo mesec ramazan trajal od 18.6. do 18.7, vsako leto je deset dni prej, ker se muslimani ravnamo po luninem koledarju. Postimo se ves mesec od zore do sončnega zahoda, kar bo letos zelo naporno, ker so poleti dnevi zelo dolgi. Zora se začne okoli treh zjutraj, sončni zahod pa nastopi okoli pol desete zvečer. Najbolj ugoden čas za post je zima, ker so dnevi kratki. Že lani je mufti pozval, in letos bo prav tako, težke fizične delavce, da naj post prestavijo na njim bolj ustrezen čas, ker se je možno naknadno postiti. Prav tako lahko post prestavijo

nosečnice, doječe matere, starejši, bolni. Pri nas v IS delo prilagodimo postu, ker je človek zelo izčrpan in utrujen. Ob koncu meseca, letos bo to osemnajstega julija je ramazanski bajram, ki je družinski praznik in praznik zmage nad samim seboj, ker je to težek boj z enomesečnim postenjem. V islamu ima post tri razsežnosti, prvo deluje na nas same v duhovnem smislu, druga dimenzija je socialna, ker razumemo tiste, ki nimajo hrane ali pa je imajo zelo malo in tretja razsežnost je zdravstveni aspekt, saj se telo očisti. V spomladanskem času recimo v medijih zasledimo različne očiščevalne kure, ki so zdrave za naše telo, saj se prečisti. Post je za nas renesansa, prepород, novo rojstvo, nov začetek. V času posta se od zore in do sončnega zahoda popolnoma odrečemo hrani, pijači, kajenju, spolnim odnosom in kakršnim koli drugim telesnim užitek, grdemu govorjenju in obnašanju. Post je obvezen za vse fizično in psihično zdrave in polnoletne muslimane. V času ramazana imamo le dva obroka na dan, zajtrk SEHUR, to je lažji obrok pred začetkom posta, pred zoro. In večerjo IFTAR, to je obilnejši obrok po sončnem zahodu.

S praznikom kurban bajram zaključimo romanje v Meki, ki je peta praktična islamska dolžnost vsakega polnoletnega in zdravega muslimana, ki si lahko privošči romanje v Meko.

Romanju v Meko rečemo tudi hadž, opravljamo ga vsako leto med 7. in 13. dnem meseca dhu al'hidža, to je zadnji mesec v islamskem letu. Prvi obred romanja je sedemkratni obhod Kaabe, to je črna kocka, ki predstavlja Božjo hišo in simbol monoteizma. Potem se romarji podajo na nekaj kilometrov oddaljeno planoto Arafat, kjer je vrhunec romanja. Vsi moški romarji so odeti v bela ogrinjala imenovana ihram, za ženske niso predpisana ta ogrinjala, pa vendar se iz leta v leto tudi vse več muslimank na romanju oblači v bela oblačila. Ihram je sestavljen iz dveh kosov, eden je za zgornji del telesa in drugi za spodnji. Visoko moralno mesto ima ihram, zato da se lahko obvladuje tako veliko množico ljudi, kajti v ihramu moraš biti strpen, toleranten, prepiranje oziroma razprave niso dovoljene, biti moraš miren in čim več časa posvetiti molitvam. To je verski predpis in prispeva k mirni situaciji, da se nadzira tako veliko množico vernikov, ki prihajajo iz vseh koncev sveta, in vsak s svojimi navadami.

Za tiste, ki ostanejo doma, je to družinski praznik s socialno noto. Žrtvuje se namreč živali in en del mesa zadržimo zase, en del razdelimo sosedom in tretji del nesemo revežem, bolnim, starejšim.

Poleg omenjenih praznikov praznujemo še nekaj blagoslovljenih noči. Ravno danes (na dan intervjuja, 15.05) praznujemo lejletul Miradž, to je ena od pomembnejših noči. Muslimani verjamemo, da se je poslanec Muhammed, v tej noči povzpел v višje nebeške sfere in se pogovarjal z Vzvišenim Bogom. Ob tej priložnosti je bila predpisana petdnevna molitev.

V mesecu ramazanu je tudi posebna in blagoslovljena noč, imenovana lejletul Kadr. V tej noči se je začelo razodetje Kur'ana na način, da je melek Džebrail (nadangel Gabriel) prinesel poslancu Muhammedu prvo razodetje, ki je trajalo 23 let.

Ko je praznik mevlud (12.3.), praznujemo rojstni dan poslanca Muhammeda in ob tej priložnosti se zberemo v džamijah in opravimo določeno molitev.

Lejletul berat ali noč berat nastopi 15. noči osmega hidžretskega meseca in pomeni noč čiščenja grehov. Lejletul regaib oziroma noč regaib nastopi prvo noč sedmega hidžretskega meseca in pomeni noč želja.

Alim Hasanagić: Mi praznujemo le dva praznika; kurbanski bajram in ramadanski bajram. To sta dva praznika, ki ju imamo muslimani. Praznujemo ju z bajramsko molitvijo, ki jo opravimo po jutranji molitvi. Pred ramadanskim bajramom običajno zbiramo zakat el-fitr. To je neka dajatev, ki jo dajejo vsi muslimani za revne muslimane. Običajno pred molitvijo razdelimo humanitarne pakete revnim družinam.

Po kurbanskem bajramu običajno koljemo kurban (tj. obredno žrtvovanje živali Allahu). V Sloveniji običajno koljemo ovce. Po navadi jih zakoljemo na neki kmetiji ali v večji klavnici. Meso nato razdelimo revnim in sosedom (muslimanom), nekaj pa obdržimo tudi zase.

8.) Ali mogoče veste približno koliko pripadnikov IS je že šlo na romanje v Meko?

Ali bi na to vprašanje lahko odgovoril nekdo, ki je že bil oziroma, če lahko na kratko opišete kakšni občutki so vas preplavili, ko ste prišli v najsvetejši kraj islama?

Ela Porić: Ne vem, koliko pripadnikov IS je že šlo na romanje, vem pa, da jih gre vsako leto med deset in dvajset oziroma pred leti sta bila vsaj dva ali trije na leto. Nikoli se še ni zgodilo, da nihče iz Slovenije ni šel na romanje v Meko, vsako leto se odpravi skupina muslimanov tudi iz naše države.

Sama sem bila na romanju leta 2008 in to so res posebni in nepopisni občutki. Prvi pogled na Kaabo ostane globoko vklesan v spomin romanja. To pove čisto vsak romar, da je prvo srečanje s Kaabo veličastno. In najtežje je, ko jo zapuščaš, saj se ne smeš obrniti oziroma če se, jo moraš spet sedemkrat obhoditi, kar pa je telesno zelo naporno. Odhod je zato zelo težek za vsakega vernika, saj bi jo vsak tako rad še enkrat pogledal. Ko opraviš romanje, ostane na tebi pečat in želiš ostati čim dlje časa brezgrešen, saj se z romanja, če je sprejeto pri Bogu, vrneš očiščen vseh grehov. Kajti romanje je čas molitev v bližini Kaabe in tam se čuti bližina Boga. Kot sem že omenila, je za romanje potrebna zelo dobra telesna pripravljenost, zato se trudimo prekinit mišljenje, da naj bi se samo starejši odpravljali na romanje in počasi se že odziva vse več mladih. Sicer imajo starejši lahko pomoč na romanju, nekoga ki jih pelje sedemkrat okoli Kaabe, a vendar ni isto, kot če to storiš sam.

Alim Hasanagić: Nimam natančnih podatkov o tem, koliko naših članov je že romalo v Meko, lahko pa vam v imenu vseh povem, da ob prihodu žarijo od veselja, saj je to nekaj, kar se preprosto ne da opisati z besedami.

9.) Prebrala sem, da imate možnost pokopati⁴⁹ umrle v skladu z islamskimi predpisi le v Mariboru in na Jesenicah, ki imata predviden ločeni del za pokopavanje muslimanov. Poskušate doseči, da bi bilo to mogoče tudi v Ljubljani? Kako vpliva na vas dejstvo, da so na pokopališčih muslimanski grobovi podrejeni pokopališkemu redu? Ali morda zaradi tega, pokojne pokopavate v njihovi domovini?

⁴⁹ Špela Kalčič (2007, 66) razloži, da muslimani lahko svoje umrle pokopavajo ob prisotnosti islamskega »duhovnika« imenovanega hodža in v skladu z islamskimi predpisi, v kolikor spoštujejo oziroma je to v skladu z zakonom o pokopališki dejavnosti ter o urejanju pokopališč. Na Jesenicah so v skladu s komunalnimi predpisi, nagrobniki pokojnih muslimanov vizualno v skladu z drugimi nemuslimanskimi nagrobniki. Razlika je v tem, da imajo namesto križa vgraviran polmesec in zvezdo ter napis merhum, kar pomeni pokojni ali merhuma, pokojna. Grobovi, ki še nimajo nagrobne plošče, imajo namesto lesenega križa, lesen nišan (spomenik). Islamski predpisi narekujejo, da mora biti grob s pokojnikom, z desno stranjo, obrnjen proti Meki, a po Špelinih opažanjih to ni upoštevano pri vseh grobovih. Odgovor tamkajšnjih zaposlenih je, da teren na pokopališču tega ne dopušča.

Ela Porić: Res je, v Mariboru in na Jesenicah lahko pokopljemo umrle muslimane po naših običajih in navadah. To je zelo lepo, vendar pa v Ljubljani še ni prišel čas za to. Trenutno vso svojo energijo in misli usmerjamo v izgradnjo Islamskega kulturnega centra, a prišel bo tudi čas za ureditev muslimanskih grobov na Žalah. To ne vpliva močno na nas, vsak se znajde po svoje. Nekateri pokopljejo umrle v domovini, iz katere so prišli v Slovenijo.

Alim Hasanagić: Teh težav še nismo imeli, ker smo to prepustili Islamski skupnosti in Slovenski muslimanski skupnosti.

10.) Kje vidite oziroma doživljate težave pri integraciji?

Ela Porić: Beseda integracija je povezana s priseljenci. Nas to zelo moti in zelo težko govorim o priseljencih, saj smo nekateri že tretja generacija, ki smo rojeni tukaj v Sloveniji in imamo

državljanstvo ter že svoje otroke, se pravi četrto generacijo muslimanov. Seveda se želimo integrirati v okolje do določene mere, želimo pa hkrati ohraniti verske in kulturne vrednote.

Jaz in moja generacija muslimanov doživljamo Slovenijo kot svojo domovino, državo, seveda pa sledimo tudi poreklu svojih staršev.

11.) Kje so težave pri integraciji z državo?

Ela Porić: Največja težava pri integraciji z državo je bila nedvomno gradnja džamije. To je trajalo štirideset let, predolgo. Vendar so prišli časi, ko smo na dobri poti, da dobimo Islamski kulturni center in nam bo džamija olajšala življenje v lastni domovini.

Alim Hasanagić: Država nam dejansko nudi vse, kar potrebujemo za delovanje. Mislim, da to ravno ni pravo vprašanje, saj imamo v Sloveniji vse, kar potrebujemo, razen svojih sodišč in družbenih zakonov, ki so del islamskega (šeriatskega) prava. Že večkrat sem dejal, da smo prav muslimani v Sloveniji sami sebi največji sovražniki. Premalo naredimo sami zase in premalo se zavedamo, kdo smo in zakaj smo tukaj. Ne

moremo pričakovati od države, da nam bo dala islamske izobraževalne ustanove, mi pa bomo doma brez kakršnegakoli vloženega truda uživali ob tem, ko bodo drugi opravljali naše delo. Mi sami potrebujemo reforme v naših srcih in razumu, šele potem lahko pričakujemo, da bodo drugi storili nekaj za nas.

12.) Kje vidite rešitve oziroma kateri so tisti parametri, ki so vam pomembni, da v Sloveniji lahko živite svojo vero islam oziroma se uspešno integrirate?

Ela Porić: V priznanju novih narodnih manjšin, poleg italijanske in madžarske, to je bila pred kratkim debata, tako da razprava teče. Za primer lahko pogledamo v sosednjo Hrvaško, kjer so Bošnjaki priznani kot narodna manjšina in pomenijo za hrvaško družbo velik in pozitiven prispevek.

Alim Hasanagić: Predvsem vzgoja otrok, lažji dostop do gradnje islamskih objektov, kot so muslimanske šole, vrtci, gimnazije, mošeje in centri ter hrana (halal).

4.4 Analiza intervjujev

Pri analizi intervjujev bomo opisali skupne točke članov skupnosti in društva, nato kje prihaja do manjših razlik in kje do večjih razhajanj. Sproti bomo pogledali še kaj pripadniki islamske skupnosti naredijo sami in kaj država naredi zanje v integracijskem procesu.

Začeli bomo s tremi skupnimi točkami, namreč pri treh vprašanjih sta si sogovornika popolnoma enotna. Pri vprašanju o obrezi dečkov oba povesta, da to v slovenskih bolnicah ni dovoljeno oziroma vsaj ne na način, kot mora biti to storjeno pri muslimanskih dečkih. Na vprašanje, kako rešijo to težavo, oba povesta isto, da se starši dojenčkov fantkov, odpravijo v naše južne balkanske države in tam opravijo muslimansko obrezo dečkov. Islamska skupnost se je v preteklosti že obrnila na državo s prošnjo, da naj bo obreza dovoljena in mogoča v slovenskih bolnicah. Urad varuha za človekove pravice in Komisija RS za medicinsko etiko nista podala pozitivnega odgovora, po njunem mnenju je obrezovanje fantkov iz ne medicinskih razlogov kršenje otrokovih pravic. Islamska skupnost pravi, da bodo za mnenje o tem vprašanju zaprosili relevantne inštitucije iz vsega sveta za enkrat ostaja situacija takšna kot je, obreza

muslimanskih dečkov v slovenskih bolnicah nedovoljena, rešitev pa v naših južnih državah bivše Jugoslavije.

Nadaljujemo s halal/haram prehrano v javnih ustanovah, namreč oba sta mnenja, da je država tu na celi črti zatajila. Če smo bolj natančni sta razočarana nad politiko vrtcev in šol, ki nima posluha in ne želi pomagati staršem muslimanom, da njihovi otroci ne bi rabili jesti hrano, ki ni halal. Ela Porić ima za enkrat še srečo, saj kot nam je razložila, ji osebna zdravnica izda vsako leto zdravniško opravičilo za šolo, tako da njeni deklici ni potrebno jesti mesa in mesnih izdelkov, ki niso halal. Hasanagić oziroma njegov otrok pa tega privilegija nima več. Jaz osebno rešitev vidim v tem, da bi v vrtcih lahko bila dva jedilnika na razpolago, oziroma da bi takrat, ko je meso na krožniku vedno bila nekakšna alternativa. Jeseniški vrtec je dokaz, da je to mogoče, ampak zaradi ostalih staršev, kot je razložil Alim, tega ni več možno prakticirati. V sami politiki vrtea pa sprva glede tega ni bilo nobenih težav. Islamska skupnost se na tem področju trudi tako, da si otrok sam prinese obrok v vrtec/šolo, ko je na jedilniku haram jed, država pa pomaga do te mere, da je dovoljeno muslimanskim staršem, da se znajdejo na svoj način in jim takšne rešitve dovoljuje.

In še zadnje vprašanje, kjer sta si sogovornika ponovno enotna je pri romanju v Meko, kjer pravita, da gre za občutke, ki se jih ne da niti slučajno opisati z besedami, to je potrebno doživeti na lastni koži, če želimo razumeti veličastnost hadža. Podatkov o pripadnikih skupnosti oziroma društva, ki so že bili na romanju nimata, je pa to še ena ponavljajoča se tema v medijih. Vsako leto predvajajo po televiziji odhod kakšnega slovenskega muslimana na romanje. Ela Porić se je tudi sama že udeležila hadža, zato je njen odgovor bolj nazoren o občutkih, ki jih verniki doživljajo na romanju.

Sedaj si bomo pogledali odgovore pri katerih sogovornika sicer nista več popolnoma istega mnenja, a tudi razlike, ki so vidne, so še manjše.

Intervju smo začeli z vprašanjem po številu članov skupnosti in društva zato, da si lažje predstavljamo kolikšen delež prebivalstva v RS, ki pripada islamski veroizpovedi je del skupnosti ter da vidimo razliko med skupnostjo, ki je na slovenskih tleh prisotna že skoraj pol stoletja in društvom, ki deluje pri nas slabih deset let. Evidence o številu članov ne vodijo ne eni ne drugi, pa vendar je Ela Porić povedala, da se število članov povečuje. Alim Hasanagić je izkoristil to priložnost, da pove, da v društvu ni članarine in drugih obveznosti ter zato ne vidijo smisla po beleženju števila članov. V IS članarina

je, a koristi potrebam vsem članom skupnosti, med drugim se iz tega sofinancira tudi gradnja Islamskega kulturnega centra, ki ga bodo lahko vsi uporabljali.

Oba sogovornika se strinjata tudi s pomanjkanjem občil o izključno muslimanskih tematikah, a vidita različne rešitve. Ela Porić nam razloži, da so iz skupnosti že poslali apel na medijske hiše, da bi bili v oddaje s primerno vsebino (versko, religijsko) povabljeni tudi ob kakšnih drugih priložnostih in ne le ob terorističnih dogodkih in prikazovanju praznovanja praznika bajrama v hali Tivoli. Želeli bi sodelovati tudi ob kakšnih drugih temah, kjer bi lahko predstavili sebe, svojo vero, svojega boga Allaha. Alim Hasanagić pa gre še korak dlje in izpostavi željo po kar celem tv programu, kjer bi se muslimanske vsebine prikazovalo štiriindvajset ur na dan. Člani društva so se zadovoljili z medijem, kot je internet in internih glasil nimajo več, med tem, ko pripadniki IS še vedno izdajajo interno glasilo in letos so ustanovili še časopis, ki bo dostopen v knjižnicah po celi Sloveniji. Muslimani so naredili kar nekaj na področju samopromocije, od apela na medijske hiše do časopisa Ibn Rušd, ki bo dosegljiv v knjižnicah po Sloveniji. Pomaga pa jim tudi novinar Boštjan Debevec z obljubo po večji prisotnosti v javnosti in možnosti govora tudi o drugih muslimanskih temah, ne le aktualnih.

Ko pogledamo odgovor Ele Porić in Alima Hasanagića glede molitev petkrat na dan vidimo, da sta si še kar podobna. Strinjata se v tem, da pripadniki tako skupnosti kot društva molijo vsak dan, petkrat na dan. V nadaljevanju odgovora Ela pravi, da zaradi večkratne molitve v dnevu, muslimani ne občutijo diskriminacije na trgu dela in molitve nadoknadijo po delovnem času, saj je iz opravičljivih razlogov to možno oziroma dovoljeno. Alim opozori na to, da se člani društva srečujejo z diskriminacijo na delu, sicer prav tako omeni, da se molitev lahko nadoknadi pa vendar raje vidi oziroma želi, da najprej člani društva naredijo vse kar je v njihovi moči, da molijo opoldne, vsaj med malico, če le lahko in je naknadna molitev res tista zadnja opcija. Alim je na spletni strani društva opisal, da obstaja šeriatsko utemeljen razlog, kdaj se lahko molitev izpusti in šeriatsko neutemeljen razlog. Šeriatsko utemeljeni razlogi so na primer, da oseba pozabi na molitev ali pa da jo prespi in v tem primeru ni nobenega greha zaradi izpuščene molitve, ampak jo bo morala oseba nadoknaditi, ko se bo zbudila ali se bo spomnila nanjo. Šeriatsko neutemeljeni razlogi pa so, da oseba ignorira čas molitve in se zgodi, da jo izpusti zaradi lenobe ali brezskrbnosti. Sem spadajo vsi možni neutemeljeni izgovori, kot so »ne morem zaradi službe«, »ne morem, ker ves čas

delam«, »ne morem zaradi šole«, »ne morem, ker nimam časa«, »ne morem zaradi šefa«, »ne morem, saj bom kasneje nadoknadil« ipd. Taka oseba greši po soglasju vseh muslimanov in dela veliki greh, ki je lahko, če se namerno izpusti več kot 2 molitvi zaporedoma, celo delo nevere in odpadništva od islama (Društvo za promocijo islamske kulture v Sloveniji EL-IMAN 2007d). Načeloma pri samem integracijskem procesu na tem področju ni nobenih težav, saj obstaja opcija, da se molitev nadoknadi, čeprav ne radi vidijo to pripadniki društva, a vendar imajo to možnost, tako da kaj več glede molitev na delovnem mestu ne morejo narediti ne muslimani sami in ne država.

Pri analizi odgovorov na vprašanje o praznovanju muslimanskih praznikov, najdemo sprva podobnost, da oba bajrama praznujejo zelo podobno tako v skupnosti kot v društvu, a vendar je razlika pri pojmovanju kateri dan je praznik in kateri ni. V društvu praznujejo le dva muslimanska praznika, to sta kurban bajram in ramazanski bajram, med tem ko v skupnosti praznujejo še veliko več oziroma vse opisane blagoslovljene noči, ki jih je predstavila Ela Porić tekom intervjuja. Na spletni strani društva je razlaga Alima Hasanagića, da sta praznika v islamu le dva, in sicer kot je že sam omenil kurban bajram in ramazanski bajram, saj ostali prazniki nimajo utemeljenosti v Kur'anu in verodostojnih hadisih.⁵⁰ Za vse ostale dni, kot so na primer dnevi posta (mesec Ramazan) in blagoslovljene noči, ki mi jih je opisala Ela Porić, pa Alim pravi, da so to blagoslovljeni dnevi v islamu ali verski običaji in nikakor ne prazniki (Društvo za promocijo islamske kulture v Sloveniji 2007d). Tu bi država lahko pomagala muslimanom do te mere, da bi imeli dela prost dan ob muslimanskih praznikih, ki bi ga potem nadomestili kdaj drugič.

Pri naslednjih odgovorih vidimo, da prihaja do večjih razhajanj, in sicer pri vprašanju o nošenju muslimanskih oblačil oziroma rut pri ženskah, vidimo prvo večjo razliko med skupnostjo in društvom. Prva je ta, da v IS zelo malo žensk nosi ruto na glavi, saj še vedno močno čutijo diskriminacijo, predvsem na trgu dela, zato se že v osnovi ne odločijo za nošenje naglavne rute. Alimu Hasanagiću sem morala tu postaviti še eno podvprašanje, saj imajo njihove pripadnice društva na izbiro več vrst oblačil (opisana so že v vprašanju samem). Alim pravi, da so večinoma vse članice zakrite in da na Jesenicah, kjer večina članov društva tudi živi, to ni nič takega in z diskriminacijo se zakrite muslimanke srečujejo predvsem v drugih delih Slovenije. V samem

⁵⁰ Prenos, tradicija. Izreki in dejanja preroka Mohameda in njegovih slednikov, ki predstavljajo temelj sune (Kalčić 2007, 276).

integracijskem procesu s strani države tu ni težav, saj ustava dovoljuje nošenje muslimanskih oblačil v Sloveniji.

Pri pokopu umrlih predstavnik društva pravi, da nimajo težav, saj večina članov živi ravno na Jesenicah, kjer imajo to vsaj približno urejeno in z delom odgovora, kjer pravi, da to problematiko prepuščajo drugim dvema skupnostma, delno priznava njuno prevlado. Ela pa s svojim odgovorom pokaže, kako so postavljene prioritete v njihovi skupnosti, najprej izgradnja IKC-ja, potem vse ostalo in hkrati pokaže tudi to, da imajo še veliko dela, kot največja muslimanska verska skupnost v Sloveniji, tako da je potreben čas, preden bodo vse stvari urejene v skladu z njihovimi željami, predpisi, zakoni.

Za konec sledi analiza treh vprašanj oziroma odgovorov, ki so take narave, da sogovornikoma dopuščajo, da prosto spregovorita o tem kje doživljajo težave pri integraciji, na katerih področjih imajo težave z državo in kje oziroma kakšne rešitve sami vidijo. Tukaj sta sogovornika zelo različno odgovorila, tako da vidimo bistveno razliko med doživljanjem integracije skupnosti in doživljanjem integracije društva ter kako različne prioritete imajo oziroma kaj je bolj pomembno enim in kaj drugim.

Ela Porić je recimo izpostavila dejstvo, da se v IS ne strinjajo s tem, da je beseda integracija povezana s priseljenci, saj se sami tako ne dojemajo in ne počutijo. Namreč so že tretja generacija tukaj v Sloveniji, kjer so se tudi rodili, imajo državljanstvo in že svoje otroke. Kot največjo težavo z državo pri sami integraciji je izpostavila gradnjo džamije, tu se vidi, da je to projekt, ki ga vodi le IS v Republiki Sloveniji. Rešitve za težave s katerimi se soočajo vidijo za enkrat v tem, da se priznajo nove narodne manjšine v Republiki Sloveniji, s katerimi se bodo lahko poistovetili oziroma identificirali. Kar se pa izgradnje džamije tiče, je pa rešitev že v polnem teku, saj se projekt že realizira in gradnja Islamskega kulturnega centra že poteka.

Alim Hasanagić izpostavi čisto druge stvari, in sicer pravi, da načeloma težav z državo pri integraciji nimajo. Po njegovem mnenju jim država nudi vse kar potrebujejo oziroma vse, da funkcionirajo. Izpostavi le pomanjkanje sodišč in družbenih zakonov s področja šeriatskega prava. Pravi, da so si sami največji sovražniki, saj premalo naredijo zase in za svoje društvo ter člane. Rešitev vidi predvsem v sami vzgoji njihovih otrok in lažjega dostopa do gradnje islamskih objektov (muslimanski vrtci, šole, gimnazije, mošeje, centri) in halal hrane, a poudari, da so najprej potrebne reforme v njihovih srcih

in mislih, šele potem lahko pričakujejo pozitivno sodelovanje z državo in uspešne rezultate.

Skratka, vidimo razlike pri integraciji pripadnikov Islamske skupnosti v Republiki Sloveniji in članov Društva za promocijo islamske kulture v Sloveniji. Prva razlika je, da IS šteje veliko več članov kot društvo, zato je tudi močnejša, kar se vidi pri projektu izgradnje Islamskega kulturnega centra, pri ustanovitvi Zavoda za Vakuf, kjer bo Islamska skupnost upravljala z nepremičnim premoženjem za javno dobro, ki dobi status svetega, nedotakljivega in pri urejanju muslimanskih pokopališč, kjer je Alim rekel, da stvar prepušča v njihove roke. Razlika je tudi v tem, da ima IS tradicijo dolgo skoraj pol stoletja na slovenskih tleh, društvo pa pri nas deluje slabih deset let in tudi to je eden izmed razlogov, da je skupnost številčnejša, močnejša in dominantna. Le pri nekaterih odgovorih prihaja do manjših razlik, ki so predvsem posledica ortodoksnosti v društvu, kar se kaže pri večji zakritosti muslimank, pri strožji ločenosti kaj so muslimanski prazniki in kako poimenujemo ostale dni ter želja ustanovitelja društva, da naj člani storijo vse kar je v njihovi moči, da molijo ob uri in če res ne gre drugače, šele potem naj sprejmejo možnost, da bodo molitev nadoknadili.

Tudi Ahmed Pašić je v svojem magistrskem delu, *Islam in moderni zahod*, ugotovil, da so splošno gledano muslimani v Sloveniji dokaj homogena skupnost v kateri prevladujejo Bošnjaki (73%), sledijo jim Albanci (12%). Pravi, da se je velika večina muslimanov pri nas uspešno integrirala v slovensko družbo na vseh področjih in eden pomembnejših dejavnikov, ki jim je omogočil lažjo integracijo, je ravno dejstvo, ki ga je omenila že Ela Porić v intervjuju, da so državljani Republike Slovenije (Pašić 2005, 115). To je korak, ki ga je v integracijskem procesu storila država, ki jim je ponudila to možnost. Namreč za razliko od drugih muslimanov na Zahodu, so v Slovenijo prišli muslimani, kot notranji migranti, ker so bile v času njihovih migracij, Hrvaška, Bih, Makedonija, Črna Gora, Kosovo in Slovenija pod isto državo, to je Jugoslavijo (Pašić 2005, 114). Integracijo muslimanov v Sloveniji je na kratko pokomentiral tudi mufti Grabus (2011, 104) in pravi, da so muslimani v Sloveniji odlično integrirani in so postali del slovenske družbe. Pravi, da so narod s stoletno evropsko izkušnjo in so integrirani v tukajšnji pravni, izobraževalni in kulturni sistem, a so hkrati uspeli ohraniti nekatere svoje kulturne, jezikovne in religijske značilnosti.

SKLEP

V zaključku diplomskega dela bomo naredili povzetek vsebine, pojasnili bomo rezultate dela in pokazali na nerešene težave ter zanje poskušali najti rešitve.

Ko pogledamo zgodovino prihoda muslimanov v Slovenijo in njihovo življenje danes, vidimo da se je z leti krepil tudi proces integracije. Ko so muslimani množično začeli prihajati v Slovenijo, v 60ih in 70ih letih prejšnjega stoletja, je bil to pojav, s katerim se je slovensko okolje srečalo prvič v zgodovini in na to nismo bili pripravljeni na nobenem področju. Tako so se muslimani integrirali v slovensko družbo s pravno formalnega vidika leta 1991, ko se je Slovenija osamosvojila in uvedla slovensko državljanstvo. Naslednje leto je sledil nov val priseljevanja, s katerim je v Slovenijo prišlo okoli 80% Bošnjakov islamske veroizpovedi in z njimi prvi imami, ki so začeli z organizacijo verskih aktivnosti, v svojo skupnost privabljeni vedno večje število ljudi in oblikovali so se lokalni mesdžidi in džemati. Čez deset let (leta 2002) je prišla možnost popolne integracije v družbo, s pogojem delovnega razmerja, saj so bili do takrat skoraj brez delovnih pravic.

Danes na integracijo priseljencev gledamo drugače, bolj zrelo in bolj odgovorno ter k njej pristopamo načrtneje z oblikovanjem celovitih pristopov na različnih področjih.

Ustava Republike Slovenije priseljencem pri nas zagotavlja vse pravice v skladu z mednarodnimi pogodbami, razen tistih, ki jih imajo po ustavi ali zakonu samo državljani Slovenije. Še posebej pa varuje pravico do izražanja pripadnosti svojemu narodu/narodni skupnosti in do izražanja svoje kulture. Z Resolucijo o imigracijski politiki Republike Slovenije, ki je bila sprejeta leta 1999, so bili postavljeni temelji za slovensko integracijsko politiko. V njej je poudarjeno, da je integracija dvosmerni proces med priseljenci in družbo, upoštevana je kulturna pluralnost slovenske družbe in pri postavljanju ciljev integracijske politike so upoštevana načela enakopravnosti, svobode in vzajemnega sodelovanja.

Muslimani pri nas so razdeljeni na dve skupnosti in eno društvo. V diplomskem delu so prikazane razlike v zgodovinskem razvoju, organizaciji in dejavnosti med Islamsko skupnostjo v Republiki Sloveniji, Slovensko muslimansko skupnostjo in Društvom za promocijo islamske kulture v Sloveniji. Zaradi nezainteresiranosti sodelovanja Slovenske muslimanske skupnosti, smo s pomočjo metode intervjuja

pridobili podatke o skupnih točkah in razlikah pri integraciji pripadnikov IS in pripadniki društva. Vprašanja, ki smo jih postavili, so bila zastavljena tako, da smo poskušali izvedeti, kako uspešno lahko muslimani živijo svojo vero v slovenskem okolju. Ko smo primerjali in analizirali intervjuja smo prišli do sledečih rezultatov; pri odgovorih na tri vprašanja sta bila sogovornika popolnoma enotna, pri odgovorih na štiri vprašanja le delno in pri odgovorih na pet vprašanj, čisto neenotna. Rezultati niso presenetljivi, saj moramo vedeti, da je usklajenost sogovornikov v nekaterih točkah pričakovati, konec koncev gre za pripadnika isti veroizpovedi. Nestrinjanje oziroma razhajanje pa je posledica različnosti delovanja skupnosti in društva. Namreč za člane društva, ki so bolj ortodoksni, je vera način življenja, ne le prepričanje in zavračajo vse kar ni povezano z izvornim islamom. Voditelji društva se izobražujejo s prebiranjem tistih muslimanskih učenjakov, ki zavračajo vsako modernizacijo v islamu. Medtem so v skupnosti bolj odprti in liberalni, mufti Grabus vedno znova poudarja, da je pomemben medverski dialog in sodelovanje z državo, kar je bistvo integracijskega procesa.

Za konec smo si ogledali še odprte težave pri integraciji muslimanov pri nas, o katerih smo se pogovarjali tudi tekom intervjuja in podali potencialne rešitve zanje. A moramo vedeti, da tu ne gre za večje probleme, ki bi ovirali integracijski proces. Gre samo za manjše ovire, ki pa ne preprečujejo, da pripadniki islamske veroizpovedi ne bi bili dobro integrirani v slovensko družbo. Področja, ki še niso dokončno urejena so, pomanjkanje izključno muslimanskih občil, kjer bi se nam sami predstavili v takšni luči, da bi boljše spoznali njih in njihovo vero. Drugo področje je obreza muslimanskih dečkov, ki v naših bolnicah ni mogoča, pa vendar se pripadniki islamske skupnosti znajdejo drugače in obrezo pri fantkih še vedno izvajajo in izvedejo. Naslednja stvar je halal prehrana, ki je sicer pri nas dostopna v trgovinah in tudi v nekaterih javnih ustanovah je urejena, le v vrtcih in šolah za enkrat nimajo ne posluha za to problematiko in ne volje za njeno reševanje, čeprav bi na voljo lahko bil alternativni meni (brezmesni – zelenjavni ali riba) tisti dan, ko je na krožniku svinjina. In ne nazadnje je tu še želja muslimanov, da o njih ne bi govorili kot o priseljencih in jih ne bi več enačili z njimi, saj so tukaj prisotni in tu živijo že nekaj desetletij. Rešitev, ki jo vidijo je ta, da bi priznali v Sloveniji nove narodne manjšine.

Zaključimo z največjo težavo, ki pravzaprav ni več težava in to je pomanjkanje islamskega verskega objekta, ki pa se že gradi in najkasneje leta 2018 se bodo

muslimani lahko klanjali svojemu Bogu v džamiji. O izgradnji islamskega kulturnega centra smo ravno zato malo več napisali v diplomskem delu, ker kljub temu, da je bila pot do gradnje dolga in trnova, je hkrati to dokaz o uspešnem združevanju, kar integracija tudi pomeni, in kjer smo mi v dvosmernem procesu pri katerem je potrebno obojestransko prilagajanje, naredili korak k sprejemanju »drugačnih«.

Kot je zapisal Drago Karl Ocvirk je v slovensko družbeno-politično dejavnost in prostor vstopil nov, pomemben dejavnik in kot kažejo izkušnje zahodnih držav, ga ni mogoče preprosto vključiti v že obstoječe strukture. Nekatere strukture bo potrebno spremeniti in morali se bomo navaditi na drugačne poglede in povezave (Jakomin 2003, 17), tu pa nastopi proces integracije s katerim si lahko pri tem pomagamo. Nadalje opozori Ocvirk, da bi bilo dobro, če bi se Slovenci ob vstopu v Evropo ob vsem navdušenju in odprtosti nad tujim vsaj malo oprijeli svojih korenin in dediščine, muslimani pa bi svoje korenine in dediščino oplemenitili z odprtostjo, ki so je deležni v Sloveniji. Kajti, ko se srečujeta islam in Evropa, gre za stik dveh zgodovin in civilizacij, za dva svetova, ki bosta neizogibno drug drugega tudi spreminjala (Jakomin 2003, 18). To je namen integracijskega pristopa, da so muslimani sprejeti v slovenski prostor in lahko živijo po zapovedih svoje vere, hkrati pa se tudi sami prilagodijo naši kulturi, se naučijo jezika in spoštujejo naše vrednote.

POVZETEK

V diplomskem delu je predstavljena integracija muslimanov v Sloveniji. Delo se začne z opisom integracije, integracijskega procesa in nato še predstavi integracijsko politiko v Evropski uniji iz katere izhaja pristop do priseljencev v Republiki Sloveniji. Ko so zgoraj omenjene teme razjasnjene, sledi analiza teme diplomskega dela, ki se nadaljuje z opisom treh islamskih skupnosti, saj so muslimani pri nas razdeljeni med dve skupnosti in društvom. Prikazane so razlike v zgodovinskem razvoju, organizaciji in dejavnosti med Islamsko skupnostjo v Republiki Sloveniji, Slovensko muslimansko skupnostjo in Društvom za promocijo islamske kulture v Sloveniji. Sledi prikaz dvosmernega integracijskega procesa, najprej opis kaj država prispeva k procesu in nato še kaj islamska skupnost. Diplomsko delo se konča s primerjavo in analizo intervjujev, kjer so razvidne skupne točke in razlike pri integraciji pripadnikov IS in pripadniki društva, s člani Slovenske muslimanske skupnosti pa intervju ni bil narejen, saj niso bili pripravljene sodelovati in ni bilo možno narediti primerjave med vsemi tremi skupnostmi.

Ključne besede: Integracija, muslimani, Evropska integracijska politika, integracija in mediji, Islamska skupnost v Republiki Sloveniji, Društvo za promocijo islamske kulture v Sloveniji, Slovenska muslimanska skupnost, Resolucija o imigranški politiki v Republiki Sloveniji, džamija, Koran.

ABSTRACT

This thesis presents an integration of Muslims in Slovenia. Study begins with description of integration, integration process and then presents an integration policy in The European Union from which it derives approach to immigrants in Slovenia. Study continues with a description of the three Islamic communities because Muslims in Slovenia are classified between two communities and one Society. There are described the differences in the historical development, organization and activity between Islamic Community in Slovenia, Slovenian Muslim Community and Society for the promotion of Islamic culture in Slovenia. The thesis introduces bi-directional integration process between Slovenia and Muslims, first describes what state makes for them and then what they do themselves. The study ends with comparison and analysis of two interviews where we could see common points and differences in the integration of Islamic Community in Slovenia and Society for the promotion of Islamic culture in Slovenia. The interview was not made with member of Slovenian Muslim Community because they were not prepare to cooperate and we could not do the comparison between all three communities.

Keywords: Integration, Muslims, European integration policy, integration and media, Islamic Community in Slovenia, Society for the promotion of Islamic culture in Slovenia, Slovenian Muslim Community, Resolution of immigrant policy in Slovenia, Mosque, Quran.

REFERENCE

- Alhady, Mohsen, in P. Alhady, Margit. 2014. *Koran*. Ljubljana: Beletrina.
- Bešter, Romana. 2007a. Integracija in model integracijske politike. V: Miran Komac, ur. *Priseljenci: Študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo*, 105-134. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Bešter, Romana. 2007b. Model integracijske politike v odnosu do drugih modelov imigrantskih politik. *Razprave in gradivo*, št. 53-54, str. 116-138. [Http://www2.arnes.si/~ljinv16/RIG/RIG%2053_54/rig%2053%20Bester.pdf](http://www2.arnes.si/~ljinv16/RIG/RIG%2053_54/rig%2053%20Bester.pdf) (pridobljeno 7. maja 2015).
- Bešter, Romana. 2007c. Socialnoekonomska integracija priseljencev iz prostora nekdanje Jugoslavije in njihovih potomcev v Sloveniji. V: Miran Komac, ur. *Priseljenci: Študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo*, 219-256. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Društvo za promocijo islamske kulture v Sloveniji. 2007a. Raste število muslimanov v Franciji, Nemčiji in Veliki Britaniji. 6. januarja. [Http://www.resnica-haq.com/novice/novice-iz-sveta-in-slovenije/361-raste-st-muslimanov-franciji-nemciji-britaniji.html](http://www.resnica-haq.com/novice/novice-iz-sveta-in-slovenije/361-raste-st-muslimanov-franciji-nemciji-britaniji.html) (pridobljeno 15. maja 2015).
- Društvo za promocijo islamske kulture v Sloveniji. 2007b. Kdo smo. 3. januarja. <http://www.resnica-haq.com/kdo-smo.html> (pridobljeno 15. aprila 2015).
- Društvo za promocijo islamske kulture v Sloveniji. 2007c. Novice - obvestila. 3. januarja. [Http://www.resnica-haq.com/novice/obvestila/28-drustvo-za-promocijo-islamske-kulture-v-sloveniji-el-iman.html](http://www.resnica-haq.com/novice/obvestila/28-drustvo-za-promocijo-islamske-kulture-v-sloveniji-el-iman.html) (pridobljeno 15. aprila 2015).
- Društvo za promocijo islamske kulture v Sloveniji. 2007d. Vprašanja in odgovori. 3. januarja. <http://www.resnica-haq.com/vprasanja-in-odgovori.html> (pridobljeno 16. junija 2015).
- Entzinger, Han. 2000. Different and Equal; Models for the Analysis of Integration Policies. V *Strategies for Implementing Integration Policies. Proceedings* (page 4-6 May 2000). Strasbourg: Council of Europe, <http://www.social.coe.int/en/cohesion/action/publi/migrants/entzinger.html>

- (25.3.2003). Navaja Romana Bešter, Integracija in model integracijske politike, 116, Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 2007.
- Entzinger, Han. 2000. Different and Equal; Models for the Analysis of Integration Policies. V Strategies for Implementing Integration Policies. Proceedings (page 4-6 May 2000). Strasbourg: Council of Europe, <http://www.social.coe.int/en/cohesion/action/publi/migrants/entzinge.htm> (25.3.2003) in Vertovec, Steven. 1997. »Social Cohesion and Tolerance.« A thematic Paper Produced in Conjunction with the Second International Metropolis Conference in Copenhagen, Denmark (September 25-28, 1997), http://www.international.metropolis.net/research-policy/social/index_e.html (6.6.2003).
 - Navaja Romana Bešter, Integracija in model integracijske politike, 116, Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 2007.
 - Grabus, Nedžad, intervjuvanec. 2015a. Katar prispeval polovico denarja za džamijo. Ljubljana: RTV SLO, oddaja Odmevi, 6. maja.
 - Grabus, Nedžad, intervjuvanec. 2015b. Začetek gradnje džamije. Ljubljana: POP TV, oddaja 24ur, 6. maja.
 - Grabus, Nedžad. 2011. Sožitje je naša pot: intervjuji in govori muftija dr. Nedžada Grabusa: 2006-2010. Ljubljana: Kulturno-izobraževalni zavod Averroes.
 - Grgič, Jožica. 2012. Prva džamija pri nas je arhitekturni izraz sobivanja. *Delo*, 13. januar. [Http://www.delo.si/kultura/dediscina/prva-dzamiya-pri-nas-je-arhitekturni-izraz-sobivanja.html](http://www.delo.si/kultura/dediscina/prva-dzamiya-pri-nas-je-arhitekturni-izraz-sobivanja.html) (pridobljeno 31. julija).
 - Halilović, Amra. 2015. »9. Festival bosanske hrane«. *Amber*, št. 12 (2015). [Http://www.islamska-skupnost.si/wp-content/uploads/AMBER_MAREC_2015_final.pdf](http://www.islamska-skupnost.si/wp-content/uploads/AMBER_MAREC_2015_final.pdf) (pridobljeno 14. aprila 2015).
 - Halilović, Amra. 2015. »Organiziran 9. festival bosanske hrane«, *Amber*, št. 13 (2015). [Http://www.islamska-skupnost.si/wp-content/uploads/AMBER_APRIL_2015.pdf](http://www.islamska-skupnost.si/wp-content/uploads/AMBER_APRIL_2015.pdf) (pridobljeno 21. maja 2015).
 - Islamska skupnost v Republiki Sloveniji. 2004a. Domača stran. 24. avgusta. [Http://www.islamska-skupnost.si/](http://www.islamska-skupnost.si/) (pridobljeno 17. april 2015).
 - Islamska skupnost v Republiki Sloveniji. 2004b. Zz-zemzem. 24. avgusta. [Http://www.islamska-skupnost.si/zz-zemzem/](http://www.islamska-skupnost.si/zz-zemzem/) (pridobljeno 20. aprila 2015).

- Jakomin, Dušan. 2003. *Islam in mi: Od sprejemanja do dialoga*. Trst: Opera Culturale di Servola – Dom Jakoba Ukmarja.
- Kalčič, Špela. 2007. *Nisem jaz barbika: oblačilne prakse, islam in identitetni procesi med Bošnjaki v Sloveniji*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Kerševan, Marko in Svetlič, Nina. 2003. *Koran o Koranu, bogu, islamu ...* Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Klinar, Peter. 1986. Sociological Aspects of Multiculturalism: The Concept of Cultural Pluralism (Multiculturalism) and Its Development. *Razprave in gradivo* 18:318-329.
- Kobolt, Alenka. 2002. *Zdej smo od tu – a smo še čefurji?* Ljubljana: 12 družba za založništvo, izobraževanje in raziskovanje d.o.o.
- Komac, Miran. 2007a. Mediji in »nove« narodne skupnosti. V: *Priseljenci: Študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Komac, Miran. 2007b. Varstvo »novih« narodnih skupnosti v Sloveniji. V: *Priseljenci: Študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Kos, Drago. 2013. Analiza umeščanja ljubljanske džamije. *Teorija in praksa*, 50, št. 3-4:603-621.
- Kulturno-izobraževalni zavod Averroes. 2008. Domača stran. 20. maja. [Http://www.averroes.si/](http://www.averroes.si/) (pridobljeno 17. aprila 2015).
- Malačič, Janez. 2003. Demografija: teorija, analiza, metode in modeli. Ljubljana: Ekonomska fakulteta. Navaja Špela Kalčič, *Nisem jaz barbika: oblačilne prakse, islam in identitetni procesi med Bošnjaki v Sloveniji*, str. 51. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2007.
- Medvešek, Mojca in Mitja Hafner Fink. 2007. Opis poteka raziskave percepcije slovenske integracijske politike. V: Miran Komac, ur. *Priseljenci: Študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo*, 479-508. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Medvešek, Mojca. 2007. Percepcije priseljencev in potomcev priseljencev o kulturni razsežnosti integracijskega procesa. V: Miran Komac, ur. *Priseljenci:*

Študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo, 333-372. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

- Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. 1998a. Učni načrti. 8. april. [Http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/predmetniki/Pred_14_OS_4_12.pdf](http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/predmetniki/Pred_14_OS_4_12.pdf) (pridobljeno 5. maj 2015).
- Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. 1998b. Učni načrti. 8. aprila. [Http://www.zrss.si/pdf/180112132247_un_dde__os,_2011.pdf](http://www.zrss.si/pdf/180112132247_un_dde__os,_2011.pdf) (pridobljeno 5. maja 2015).
- Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. 1998c. Učni načrti. 8. aprila. [Http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2008/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_sociologija_gimn.pdf](http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2008/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_sociologija_gimn.pdf) (pridobljeno 5. maja 2015).
- Ministrstvo za kulturo. 1998a. Register cerkva in drugih verskih skupnosti. 8. aprila. [Http://www.mk.gov.si/si/delovna_podrocja/urad_za_verske_skupnosti/register_cerkva_in_drugih_verskih_skupnosti/#c17927](http://www.mk.gov.si/si/delovna_podrocja/urad_za_verske_skupnosti/register_cerkva_in_drugih_verskih_skupnosti/#c17927) (pridobljeno 14. aprila 2015).
- Ministrstvo za kulturo. 1998b. Urad za verske skupnosti. 8. aprila. [Http://www.mk.gov.si/si/delovna_podrocja/urad_za_verske_skupnosti](http://www.mk.gov.si/si/delovna_podrocja/urad_za_verske_skupnosti) (pridobljeno 14. aprila 2015).
- MMC RTV Slovenija. 2005a. Če ujamejo rok, bo slovenski prevod Korana na policah 1. julija. 4. aprila. [Https://www.rtv slo.si/kultura/knjige/ce-ujamejo-rok-bo-slovenski-prevod-korana-na-policah-1-julija/337169](https://www.rtv slo.si/kultura/knjige/ce-ujamejo-rok-bo-slovenski-prevod-korana-na-policah-1-julija/337169) (pridobljeno 30. julija 2015).
- MMC RTV Slovenija. 2005b. Dobili smo prvi slovenski prevod Korana iz izvirnika. 4. aprila. [Http://www.rtv slo.si/kultura/knjige/dobili-smo-prvi-slovenski-prevod-korana-iz-izvirnika/346595](http://www.rtv slo.si/kultura/knjige/dobili-smo-prvi-slovenski-prevod-korana-iz-izvirnika/346595) (pridobljeno 30. julija 2015).
- MMC RTV Slovenija. 2005c. Džamija kot arhitekturni izziv in spodbujevalec medkulturnega dialoga. 4. aprila. [Http://www.rtv slo.si/kultura/razstave/dzamija-kot-arhitekturni-izziv-in-spodbujevalec-multikulturnega-dialoga/274641](http://www.rtv slo.si/kultura/razstave/dzamija-kot-arhitekturni-izziv-in-spodbujevalec-multikulturnega-dialoga/274641) (pridobljeno 31. julija).
- Niessen, Jan in Thomas Huddleston. 2010. *Priročnik o integraciji za oblikovalce politik in strokovne delavce*. Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije.

- Niessen, Jan, in Yongmi Schibel. 2004. *Priročnik o integraciji za oblikovalce politik in strokovne delavce*. Bruselj: Generalni direktorat za pravosodje, svobodo in varnost.
- Osredkar, Mari Jože. 2011. Teološki in kulturološki razlogi za islamski pluralizem v Sloveniji. *Bogoslovni vestnik*, letnik 71, št. 3, str. 357-367. [Http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-LJNE2ATZ](http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-LJNE2ATZ) (pridobljeno 17. julija 2015).
- Pašić, Ahmed. 2002. *Islam in muslimani v Sloveniji*. Sarajevo: Emanet.
- Pašić, Ahmed. 2005. *Islam in moderni zahod : Primerjalna študija integracije islamskih skupnosti v moderne zahodne družbe*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Petkovšek, Janez. 2011. Zmagovalna rešitev: Džamija v Ljubljani bo sodobnih oblik. *Delo*, 18. november. [Http://www.delo.si/novice/slovenija/zmagovalna-rešitev-dzamija-v-ljubljani-bo-sodobnih-oblik.html](http://www.delo.si/novice/slovenija/zmagovalna-rešitev-dzamija-v-ljubljani-bo-sodobnih-oblik.html) (pridobljeno 31. julija).
- Pirc, Janez. 2007. Slovenija v sodobnem migracijskem kontekstu EU. V: Miran Komac, ur. *Priseljenci: Študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo*, 449-478. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Planet siol. 1996. Izšel je prvi neposredni prevod Korana v slovenščino. 28. aprila. [Http://www.siol.net/kultura/knjige/2014/09/izsel_je_prvi_neposredni_prevod_korana_v_slovenscino.aspx](http://www.siol.net/kultura/knjige/2014/09/izsel_je_prvi_neposredni_prevod_korana_v_slovenscino.aspx) (pridobljeno 30. julija 2015).
- Slovenska muslimanska skupnost. 2006a. About us. 14. novembra. [Http://www.smskupnost.si/index.php?option=com_content&task=view&id=68&Itemid=43/](http://www.smskupnost.si/index.php?option=com_content&task=view&id=68&Itemid=43/) (pridobljeno 15. aprila 2015).
- Slovenska muslimanska skupnost. 2006b. Contact. 14. novembra. [Http://www.smskupnost.si/index.php?option=com_contact&catid=12&Itemid=3](http://www.smskupnost.si/index.php?option=com_contact&catid=12&Itemid=3) (pridobljeno 15. aprila 2015).
- Slovenska muslimanska skupnost. 2006c. Smskupnost. 14. novembra. [Http://www.smskupnost.si/index.php?option=com_content&task=view&id=381&Itemid=25](http://www.smskupnost.si/index.php?option=com_content&task=view&id=381&Itemid=25) (pridobljeno 15. aprila 2015).
- Vardjan, Julija, novinarka. 2012. Ves čas kultura. Ljubljana: RTV SLO 1, oddaja Osmi dan, 12. januar.

- Vrečer, Natalija. 2007. *Integracija kot človekova pravica: prisilni priseljenci iz Bosne in Hercegovine v Sloveniji*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Wikipedia. 2001. Wiki. 13. januar. [Http://en.wikipedia.org/wiki/Peace_TV](http://en.wikipedia.org/wiki/Peace_TV) (Pridobljeno 18. april).
- Zavod Republike Slovenije za šolstvo. 2012. Smernice za vključevanje otrok priseljencev v vrtce in šole. 25. oktobra. [Http://www.zrss.si/?rub=4493](http://www.zrss.si/?rub=4493) (pridobljeno 2. aprila 2015).